

Gruppenr:
15

Linje:
hum-bach

Hus:
9.1

Vejleder:
Søren Dupont

2. semester
F 2016

Anslag:
222.249

VENSKAB

“Fordi det var ham, fordi det var mig”
(Montaigne, 1992: 212)

Hans Feilberg: 57482

Martin Thomsen: 57505

Ida Ketelsen Hansen: 57564

Troels Møller Thygesen: 57033

Helene Stegger: 58151

Jasmin Sofie Farzin Wirenfelt: 57439

Abstract

The purpose of this project is to create an understanding of friendship, based upon works from the philosophical tradition, acknowledged expert theorists and also expanding empirical knowledge through interviews. Through analyzing the concepts of friendship, in the works of philosophers such as Aristoteles and Francesco Alberoni, this project seeks to locate and compare the ideas found in the texts, with those of theorists such as Anthony Giddens, Zygmunt Bauman and Erving Goffman, and the input gathered from conducted interviews. By also looking at the historical surroundings of the sources, seeking hermeneutic understanding and defining themes revolving around friendship, insight is sought. Thereafter, based on the insight gathered, the themes and ideas are discussed and compared in search of commonalities or discrepancies. It is concluded, that while the digital age and the spread of the internet, have heightened the possibilities for broad global communication, the development also seems to have created a social environment, where shallow tendencies flourish. Lastly, the project finds that the social media Facebook, is used for relations based on utility, more than those based on goodness, and it is concluded that this social environment has the potential to obstruct the development of deeper social relations, as communications have moved from the physical world, to online.

Indholdsfortegnelse:

Læseguide	4
Biografisk interview	7
Semistruktureret interview	8
Fokusgruppe	8
Transskription	12
Etik i interview	12
Teori - indledning	14
Antikken	14
Aristoteles	15
Moral filosofisk tilgang	15
Nyttevenskabet	17
Lystvenskabet	17
Det Gode Venskab	18
Styreformer	18
Kritik af Aristoteles	19
Anvendelse i projektet	20
Renæssancen	21
Michel de Montaigne	22
Anvendelse i projektet	23
Oplysningstiden	23
Oplysningsfilosofien	24
Det senmoderne samfund	27
Anthony Giddens	27
Anvendelse i projektet	29
Zygmunt Bauman	29
Anvendelse i projektet	32
Erving Goffman	33
Anvendelse i projektet	35
Amanda Koontz Anthony & Janice McCabe	35
“Envisioning self through others”	36
“Betterment distancing”	37

“Situating with networks”	37
Anvendelse i projektet.....	37
Francesco Alberoni	38
Anvendelse i projektet.....	42
Helge Svare	42
Anvendelse i projektet.....	45
Analyse- og diskussionsindledning.....	46
Introduktion af interviewpersoner.....	46
Definition af venskab	47
Krav til venskabet.....	53
Venskabelse.....	61
Venskab og kærlighed.....	62
Fællesskaber.....	65
Delkonklusion.....	74
Udvidet diskussion.....	75
Vendepunkter, udvikling, identitet	75
Mediernes betydning for venskab	79
Kritik af egen metode.....	84
Konklusion	87
Perspektivering.....	88
Litteraturliste	92

Læseguide

Dette projekt omhandler venskabet, dets udvikling gennem historien, og hvorledes menneskets identitet påvirkes af venskabet. Indledningsvis redegøres der for motivationen bag projektet og problemformuleringen, efterfulgt af redegørelse af metode, de tilhørende overvejelser og hvorledes der gæes etisk til værks med projektet. Herefter kommer redegørelsen af de udvalgte teoretikere i historisk rækkefølge, med en tilhørende redegørelse af de udvalgte historiske perioder, som de levede i. Efter det teoretiske grundlag kommer analysen, som gennem udvalgte temaer vil highlighte teori og problemstillingerne ved venskabet i historisk kontekst. Afslutningsvis diskuteres og konkluderes problemformuleringen – og der perspektiveres til artikler, der stiller sig kritiske over for moderne medier.

Indledning og motivation

Et spørgsmål der ofte stilles af mange er: Hvad er meningen med livet? De fleste vil nok opfatte spørgsmålet, som havende en uspecifik og relativ form, når de prøver at svare på det. På samme måde som det må være relativt, hvilken farve der er den smukkeste, eller hvilken bil er den bedste, er spørgsmålets natur så opsummerende og generaliserende, at et afbalanceret svar hurtigt mister raffinering og dækkeevne, hvis det skal følge op på spørgsmålets finalisme. Det direkte svar kunne være: at leve. Det raffinerede spørgsmål må i stedet gå på: hvad er livet, og hvordan er livet? Projektet her omhandler venskab, en fundamental faktor som har indvirkning på et menneskes liv og velvære. Et gammelt ordsprog lyder *‘med kærlighed kan man overvinde alt’*, og centreret i kærligheden står venskabet: i familien, i arbejdslivet, i det private og ens romantiske liv. Venskab viser sig i mange skikkelser, og kan både være kilde til glæde og sorg, men det vil, ikke desto mindre, være svært at forestille sig et liv uden venskaber. Men hvor går skellet mellem venner og bekendte, og hvis et venskab har udviklet sig til et romantisk partnerskab, er man da stadig venner? Verdenen ændrer sig, og med internationaliseringen, internettet og en fortsat teknologisk udvikling, kan det være spændende at stille sig selv spørgsmålet: hvordan var det at have venner før i tiden, og har vi tabt nogle værdier undervejs? Det er spørgsmål som man fortsat ville kunne stille sig selv, også langt ude i fremtiden, da venskab synes at være en fundamental præmis for eksistensen som socialt menneske. På lige vis må man da også spørge sig selv, hvorledes venskaber påvirker individet? Løfter de én, eller er de en klods

om benet for ens moralske udvikling? Hvilke valg er et venskab baseret på: er det en kemi, nytte, lyst, moral eller noget helt andet?

Der er mange facetter af venskabsbegrebet, som er os ukendt, og vi ønsker at imødekomme den uvidenhed med dette projekt. Vi vil undersøge, hvad de store teoretikere gennem tiderne har sagt om venskab, samt hvorledes venskab kan påvirke individet. Det vil vi gøre, for at kunne vurdere, hvorvidt vi i det moderne samfund, historisk set, har tabt venskabets formål og intentioner, og hvorvidt det er muligt for os at lære noget af fortiden i en moderne kontekst.

Problemformulering

I Aristoteles' værk *Etikken* beskrives det, hvordan tætte og gode venskaber har stor betydning for individet. I dag har venskabet fået anderledes kår, da en stor del af vores venskabs-, - og identitetsdannelse foregår over forskellige netværk. Opstår der en konflikt i menneskets identitetsdannelse, hvis vi ikke bygger vores venskaber på nærhed, men i det senmoderne samfund i højere grad bygger venskaber over nettet? Og kan vi lære noget af fortidens venskabsideal?

Problemstillinger

- Hvordan har vores tre primære filosoffer, henholdsvis Aristoteles, Alberoni og Svare, beskrevet venskabet, og kan vi evt. se en historisk udvikling?
- Hvad kendetegner det senmoderne samfund?
- Hvordan skabes venskaber i fællesskaber, og hvilke roller påtager vi os i disse fællesskaber?
- Hvilke forskelle ligger der i forskellige bekendtskaber? Kærlighed, venskab, fællesskab, det gode venskab, nyttevenskabet, netværker osv?
- På hvilke måder skaber vi os selv gennem diverse venskaber og fællesskaber?
- Hvilke betydninger har det senmoderne samfund haft for venskabet?
- Kan vores empiri fortælle os noget om den nutidige dyrkelse af venskaber?
- Hvad kan vi lære af Aristoteles' gode venskab, og hvordan kan dette overleve i det hektiske senmoderne samfund?

Dimensionsforankringer

Kultur & Historie beskriver menneskets historisk-social praksis. I vores opgave har vi valgt primært at gøre brug af denne dimensionsforankring, til en redegørelse for de teoretikere vi gør brug af, samtidig vil vi kigge nærmere på den samtid, som disse teoretikere har levet i, da forståelsen af deres værker må ses kontekstuel. Samtiden er relevant for deres syn på, hvad venskab indebærer, og hvad det kræver at opnå et venskab i dets forskellige former.

Subjektivitet & Læring beskriver subjektets følelsesliv og handlinger. I vores opgave har vi valgt at gøre brug af denne dimension til at analysere vores interview og drage paralleller mellem teorien og de enkelte individers udtalelser. Vi ønsker at undersøge, om individets syn på venskab i det senmoderne samfund passer på teorier, som vi har læst og redegjort for, eller om der er sket ændringer og brud i traditionsbundne fortider. Vi ønsker også at undersøge, om venskaber er med til at forme subjektet; dette vil vi gøre ved at undersøge socialkonstruktivismens syn på venskab og undersøge den eventuelle udvikling, der er forekommet med de skiftende tidsaldre og teoretikere.

Metode - indledning

I vores projekt har vi valgt at undersøge menneskets syn på venskab og dets betydning for individet - både aktuelt og historisk. Vi har valgt at bruge interviewet som vores empiriske grundlag. Venskab kommer i mange afarter, og kan undersøges på mange måder, og da vi blandt andet skal undersøge, hvordan venskab har udviklet sig i det senmoderne samfund, har vi valgt både at interviewe unge og ældre mennesker. Vores originale tanke var at bruge et biografisk interview til en ældre, og en fokusgruppe til unge; men efter at have foretaget vores biografiske interview, oplevede vi problemer, der gjorde, at vi valgte at ændre metoden til i stedet at inkludere flere semistrukturerede kvalitative interview frem for et biografisk.

At anvende forskellige typer interview giver selvfølgelig også forskellige empiriske udgangspunkter, som man bør forholde sig til forskelligt, men styrken ligger i, at de forskellige interviewformer passer bedst til subjekterne, de skal undersøge.

Vi vil bruge den fundne empiri til at highlighte temaer eller problemstillinger igennem vores teori, således at vi i højere grad kan gå i dybden med teorien.

Biografisk interview

Vi besluttede os for at lave et biografisk interview med en ældre person som metode til at se en udvikling mellem unges og ældres forhold til venskab.

Det Biografiske interview består af ”(...) *den enkelte subjektive tolkning og fremstilling af livsforløbet, omfatter tolkning og symbolsk fremstilling af biologisk og socialt levet liv i tid, dvs. af livsforløbet.*”

(Andersen m.fl, 2005: 76). Det kræves, at subjektet tolker på sit eget livsforløb, og uddyber tanker under interviewet. Et biografisk eller narrativt interview tager udgangspunkt i, at interviewdeltageren ikke bliver stillet deciderede spørgsmål, som omhandler et emne, men derimod skal fortælle deres livshistorie. Herefter kan man analysere og tolke på denne fortælling, hvilket kan give indblik i den interviewedes liv, tanker og væsen. Igennem det vil vi have en chance for at opnå en forståelse for nogle af de større og mere grundlæggende spørgsmål om venskab, dets form, og hvordan det er en del af vores liv.

Desværre gik vores biografiske interview ikke som planlagt; primært fordi interviewdeltageren ikke kom ind på emnet for vores projekt og 1. interviewerens forsøg på at rette samtalen ind på det rette spor mislykkedes. Muligvis fordi interviewdeltageren generelt har haft meget få venskaber grundet regelmæssig flytning. En sekundær fejlkilde som havde været relevant, hvis vi kunne have brugt interviewet, var at interviewdeltagerens kone dukkede op under interviewet, og endte med at blande sig i interviewet. Det kunne have været betydningsfuldt i forhold til interviewets lukkede sociale rum, da interviewdeltageren evt. ikke har følt, at han har kunne udtale sig frit. Dertil kommer, at interviewdeltageren er i familie med en af projektskribenterne, som også kan have betydning for udtalelsernes ærlighed og autencitet. Efter denne erfaring omstrukturerede vi vores metode, således at vi for at illustrere ældres venskabsforhold gik over til to semistrukturerede interview, hvor vi bedre havde mulighed for at stille spørgsmål om interessante emner, og en fokusgruppe med yngre mennesker fra et akademisk studie, der er mere vant til at diskutere i plenum. Af disse oplevelser lærte vi, at det biografiske interview kan have brug for en konkretiseret retning, bedre interviewdeltagerudvælgelse og anden interviewlokation. I tilfælde af andre familiemedlemmers tilstedeværelse kan det være umuligt at skære igennem familiens naturlige følelse af at være en enhed, og det kan derfor være svært at arbejde med interviewdeltageren som et enkeltstående individ i dennes eget hjem.

Semistruktureret interview

Grunden bag vores valg af at lave semistrukturerede interview med ældre er primært erfaringen, som vi fik fra det biografiske interview, hvor vi havde svært ved at få relevant empiri ud af interviewet; derfor fandt vi, at et mere styret interview ville være mere ønskeligt i forhold til vores projekt. De ældre befandt sig på et plejecenter, og vi fandt det derfor mest hensigtsmæssigt i forhold til os, de ældre og ledelsen på hjemmet at lave dem som individuelle interview, hvor vi kunne komme nemmere ind på de rette emner og under trygge rammer. En større gruppe af ældre der bor på et plejecenter, vil måske være svære at interviewe, da de kan føle sig utilpas i større grupper, samt blandt folk de bor og omgås med hver dag, hvis svarene på eventuelle spørgsmål skulle gå hen og blive private. Måden hvorpå vi fandt vores interviewdeltagere, var at ringe til et plejehjem og bede dem spørge, hvem der kunne være interesserede. Da venskab er et universelt begreb, som alle kender til, fandt vi ikke, at en yderligere selektion eller screeningsspørgsmål var relevant.

Disse interview falder ind under den kvalitative metode. Vores tilgang til vores interview er induktiv, idét vi starter ud med at skaffe empiri uden at have konkretiseret en tese at arbejde ud fra - for derefter at udlede problemstillinger i forhold til vores problemformulering.

Vi har dog alligevel skrevet en interviewguide (Bilag 1), hvis formål er at lede samtalerne ind på emner, vi finder relevante - omend vi ikke ved i hvilken grad, før interviewet er færdigt. Strukturen er således, at de spørgsmål vi forventer, der kræver minimal åbenhed for at besvare, kommer først, og at de mere intense spørgsmål kommer længere inde i interviewet, hvorfor håbet er, at de føler sig mere trygge, og derfor har mere lyst til at tale åbent (Kvale & Brinkmann, 2015, 183). Der er desuden indlagt en guide til os selv i starten, således at vi kan huske, hvordan vi vil føre interviewet.

Fokusgruppe

Når man tager valget om at bruge fokusgrupper i et forskningsprojekt, er der forskellige metodiske valg i denne forbindelse, der er vigtige at tage i betragtning. Detaljerede metodiske valg man skal overveje, består blandt andet i, hvem der skal deltage, hvordan man rekrutterer sine deltagere, hvor mange man vil have med i sin fokusgruppe, hvor fokusgruppeinterviewet skal afholdes, og endelig hvordan fokusgruppen skal struktureres (Halkier, 2014: 26).

Hvem der skal deltage, er et af de første spørgsmål, man må forholde sig til, efter man har besluttet sig for at anvende fokusgrupper. Det er vigtigt, at forskellige karakteristika i forhold til problemstillingen

bliver repræsenteret i udvalget. Ellers kan man risikere, at der vil opstå problemer med at generalisere empiriske mønstre i den senere analytiske proces (Halkier, 2014: 27). Det er også vigtigt at huske, at produktet af fokusgruppeinterviewet afhænger af den sociale interaktion, som deltagerne har med hinanden. Nærmere bestemt betyder det, at en fokusgruppe hverken må være for homogen eller for heterogen for at opnå det bedste resultat og for at undgå konflikter eller misforståelser i kommunikationsformen (Halkier, 2014: 27). Endnu en vigtig overvejelse man må gøre sig er, om gruppen skal være segmenteret eller sammensat. Skal deltagere være af samme eller modsatte køn, og hvordan skal deres sociale, etniske, og kulturelle baggrund se ud (Halkier, 2014: 28). I vores tilfælde har vi haft svært ved at rekruttere deltagere til interviewet, og vi er af denne grund blevet nødt til at kontakte deltagere fra vores eget studie. Dette medfører en række fejlkilder, som vi bør tage højde for, når interviewet bearbejdes, og senere hen bruges som et element i projektet. Disse fejlkilder kan bestå af deltagernes interne kendskab til hinanden og interviewerne. Måske har disse iblandt oprettet et bånd i form af venskaber, som ikke ønskes skadet igennem ærlige udtalelser. Dette bliver interviewernes opgave at tage hånd om før, under og efter interviewet. Interviewspørgsmålene skal derfor udarbejdes på en sådan måde, at eventuelle svar ikke kommer til at støde personer, der kunne blive berørt af disse. Det er også vigtigt, at interviewerne gør det klart, at intentionen med interviewet udelukkende er akademisk og ikke personlig. Variationen mellem deltagerne har vi kunnet fremme ved at rekruttere blandt studiekammerater og deres projektgrupper imellem. Selvom der var en fare for at måtte rekruttere efter princippet: 'tag hvad vi kan få', har vi været heldige og fået deltagere af blandet alder. Vores deltagers kulturelle baggrund er forholdsvis homogen, men fra alle dele af Danmark, hvilket kan give et bedre indblik i netop den danske venskabsklubber; under bekostning af at ikke at være så generelt dækkende for andre kulturer. Det er også vigtigt under interviewet, på samme måde som med andre interviewformer, at sørge for at interviewdeltagerne i ens case føler sig trygge og behageligt tilpas (Progressionskursus 3). Hvis der er for stor forskel i deltagernes baggrund, kan det potentielt set betyde, at de ikke føler denne tryghed; det kan også gå ud over forskningsresultatet. Her ser vi det som en fordel, at mange af deltagerne i fokusgruppeinterviewet vil have kendskab til hinanden gennem deres uddannelse. Dette vil skabe en vis tryghed og dermed styrke interviewet, selvom det også kunne ses som en svaghed, hvilket er nævnt tidligere. Det er moderators rolle, at få disse til at føle sig trygge nok til at kunne åbne op for den viden, som man ønsker at indsamle. En anden og dog mere uvæsentlig faktor for at få deltagerne til føle sig trygge og tilpas, vil være medbragt kage og kaffe, som vil få

deltagerne til at føle sig godt modtaget. Det er også ønsket herigennem at skabe en hyggelig stemning, der kan få deltagerne til at slappe af og tale frit.

Der er stående debat om, hvorvidt det er hensigtsmæssigt at benytte sig af deltagere, som kender hinanden. Her understreges det, at det vigtigste er at huske, at det er den sociale interaktion under interviewet, der skaber det empiriske materiale. Det skaber forskelligartet kommunikation, og det har betydning, om folk i fokusgruppen kender hinanden, eller ikke kender hinanden (Halkier, 2014: 29). Det understreges yderligere, at begge måder at sammensætte grupper kan være givende. Det er blot vigtigt at have den forskelligartede kommunikation, som ens empiriske materiale vil være meget påvirket af i baghovedet, inden man tager beslutningen. Det er her vigtigt at overveje, om ens problemstilling bedst vil blive belyst af den ene eller den anden form.

Bente Halkier nævner i sin bog, hvordan det ikke kun er vigtigt at overveje, hvor mange deltagere man mener, det er hensigtsmæssigt at have i sin fokusgruppe. Hun nævner også vigtigheden af, at tænke over hvor mange grupper, man vil lave. Man kan altså for eksempel overveje, om man vil lave to fokusgrupper, hvor variationen vil gøre det empiriske materiale mere brugbart, end hvis man havde valgt at lave én. Man skal vurdere om en gruppe er nok til at få besvaret ens problemstilling. Men det er også vigtigt ikke at lave for mange grupper, således at ens analyser ikke vil blive overfladiske. Der er altså en fare for at få produceret for lidt og for meget materiale, og det er derfor vigtigt, at man gør sig disse overvejelser forinden (Halkier, 2014: 33-36). Vi har til vores projekt ønsket kun at lave ét fokusgruppeinterview, som vi vil holde op imod vores teori og vores to semistrukturerede interview, som er lavet forinden fokusgruppeinterviewet. Vi har valgt kun at lave ét fokusgruppeinterview af den grund, at vi søger et mere generelt overblik på unges perspektiv på venskaber, specielt i forhold til enkelte udvalgte emner, som eksempelvis Facebook. Vi kunne også sagtens lave flere interview, men som Bente Halkier skriver, kan man igennem dette støde på, at man pludseligt står med for meget materiale, der skulle bearbejdes. Vi har som sagt givet os i kast med interview før, og ved nu, hvor meget arbejde der ligger i dette, så derfor har vi blandt andet også valgt kun at lave ét fokusgruppeinterview.

Når alt dette er på plads, kan man forholde sig til, hvor interviewet skal foregå. Der opstilles tre forskellige muligheder: på et institutionelt sted hvor det pointeres, at det kan være godt, at det empiriske materiale forbliver uforstyrret, og ikke ødelægges af baggrundsstøj med videre. Der er dog det element i valget af et institutionelt sted, at det ikke er specielt socialt. Det kan bevirke interaktionen

og gøre stemningen mindre afslappet (Halkier, 2014: 36). Muligheden for at afholde interviewet et emnerelevant sted, og til sidst i et privat hjem. Hvis man afholder det et emnerelevant sted, er fordelene, at det lægger op til at tale om emnet. Ulemperne kan være fare for afbrydelser og baggrundsstøj. At holde det i et privat hjem kan øge deltagelsen og gøre stemningen mere tryk fra starten af. Ulemperne igen kan være baggrundsstøj, og at den som afholder det påtager sig en værtsrolle (Halkier, 2014: 37). Til vores fokusgruppeinterview har vi besluttet, at selve interviewet skal udfolde sig på RUCs arealer, i et grupperum som er reserveret, så vi undgår forstyrrelser. Dette virker som det nemmest tilgængelige sted, da både vores gruppe og den gruppe vi har rekrutteret fra, vil være at finde på RUC det meste af tiden. Da RUC desuden agerer socialt areal for vores deltagere, i forhold til almen deltagelse i projektorienteret arbejde, vil dette kunne virke socialt afslappende for deltagerne.

Derudover skal man efterfølgende forholde sig til, at der under fokusgruppeinterviewet skal indgå en moderator. Moderaterollen er vigtig, fordi moderatoren skal fungere som støtte til at holde gruppen inden for det relevante, men også sikre at ingen føler, at de ikke kan få taletid, og sørge for at en eller flere ikke tager al taletiden. Da der altid er nogle, der kan snakke i lang tid, hvis de får lov, er det især her vigtigt, at moderatoren på en behagelig måde kan få inkluderet alle (Progressionskursus 3). I vores fokusgruppeinterview vil der befinde sig en primær og en sekundær moderator. De vil henholdsvis have nogenlunde samme rolle, som en første- og anden interviewer har i det semikonstruerede interview, dog vil det udelukkende være den primære moderator, der stiller spørgsmål og kommenterer, hvor den sekundære moderator har til opgave at holde styr på tiden, sørge for forfriskninger og komme med små sidenoter, som gives til den primære moderator.

Vi har valgt at benytte os af en interviewguide (Bilag 2), da fokusgruppen også er semistruktureret. Interviewguiden giver os mulighed for at holde øje for tidsplanen, samt highlighte de temaer som vi finder interessante i forhold til emnet venskab. Det er udarbejdet således, at der er indlagt en kort øvelse i starten af fokusgruppen, hvor deltagerne bedes nedskrive 3-5 ord, der beskriver, hvad der for dem kendetegner venskab for at få tankerne i gang, og at spørgsmålene intensiveres, som tidsrammen skrider frem. Vi har valgt at afslutte med formalia, for så vidt muligt ikke at sætte fokus på alder, uddannelse og arbejde under interviewet, men lade deltagerne beslutte hvilken vej de ønsker at tage interviewet.

Transskription

Som første led i at lette transskriptionsprocessen har vi til vores interview mindet deltagerne om at tale klart og tydeligt samt selvfølgelig ikke afbryde. Især til fokusgruppen virkede det meget efter hensigten, og en god debatkultur lå i højsædet, hvor man ellers kunne frygte en kaotisk debat med mange afbrydelser, og hvor moderatoren måtte træde i kræft.

Transskriptionen kan foregå på mange måder, og det er vigtigt at vælge en metode til, hvordan man transskriberer. Vi har som udgangspunkt valgt at nedskrive alt ordret, inklusiv eksempelvis gentagelser og fyldeord så som “øhm” for at forsøge at gengive virkeligheden mest loyalt. Ikke desto mindre har vi forbeholdt os retten til at redigere mildt i udsagn, hvis de bliver for sprogligt usammenhængende, så en forståelig transskription har været umulig, eller i tilfælde af at udsagn er godt og sigende men formuleret dårligt, så det bedre kan anvendes i kontekst. Disse kan ikke siges at være af forskningsmæssig ringe kvalitet men som værende blot en tidlig redigering i forståelsen af udsagnene (Kvale & Brinkmann, 2015: 247).

Til selve form og opsætning har vi udformet en transkriptionsmatrice (Bilag 3), der gør den endelige redigeringsfase nemmere. Den ligger i høj grad fokus på, hvordan man opsætningsmæssigt transskriberer, og hvad man midlertidigt skal undlade at nedskrive, eksempelvis navne på venner eller byer, sådan at vi senere kan vælge, hvordan vi vil anonymisere dem.

Etik i interview

Steiner Kvale og Svend Brinkmann finder, at når det kommer til etiske problemer i interview, må man forholde sig til den situation, som man er i og agere derefter. De afskriver altså derved universeltdækkende etikmodeller, såsom utilitarismen, men mener i stedet, at man må gå efter nogle retningslinjer, som man bør forholde sig til og ikke nødvendigvis implementerer (Kvale & Brinkmann, 2015: 112). På denne vis tilskriver de sig en mere praktisk tilgang til moral, lignende phronesisbegrebet, som Aristoteles beskriver i *Etikken*¹, hvor evnen til at vurdere hvad der er det rigtige at gøre i den givne situation, er det mest prisværdige.

Kvale og Brinkmann opsætter retningslinjerne for etik i interview opdelt i fire kerneområder: informeret samtykke, fortrolighed, konsekvenser og forskerrollen.

¹ Phronesisbegrebet vil blive gennemgået senere, under afsnittet om Aristoteles.

Informeret samtykke dækker over deltagernes anonymitet, og hvorledes de selv er i stand til at tage valget om, hvad de vil dele, i forhold til hvad de finder skadeligt for dem (Kvale & Brinkmann, 2015: 116). Det informerede samtykke kan stå i kontrast til det forskningsmæssige mål, hvor information om emnet, kan forringe interviewets kvalitet. Vores projekts empiri bliver ikke forringet af deltagernes viden om emne og formål, da en sådan viden højest kan påvirke, hvorledes de vil omtale deres venner, hvorfor vi har valgt åbent at briefe om alle forhold af projektet ved interviewets begyndelse - inklusiv offentliggørelse. Ved fortrolighed er den primære funktion at sikre individets sikkerhed, således at man ved offentliggørelse ikke har mulighed for at genkende interviewdeltageren (Kvale & Brinkmann, 2015: 118). Selvfølgelig skal man vurdere, hvorledes det er i interviewdeltagernes interesse at blive offentliggjort - eksempelvis ville en anonymisering af en kendt forsker i venskabsbegrebet afkreditere validiteten af den givne empiri til vores projekt. Vi finder dog, at anonymitet er vigtigt for alle deltagere, da vi ikke ønsker at anvende deres udtalelser som andet end generelt dækkende empiri. Derfor informerer vi ved briefing om, at alle navne bliver anonymiseret, og at optagelserne bliver slettet, således at anonymitet er sikret. Denne sikring af deltagernes fortrolighed ser vi som et præmis for moralsk, at kunne tillade os at anvende den empiri, deltagerne giver.

I forhold til konsekvenser siger Kvale & Brinkmann, at man bør følge tilgodeseeelses-princippet, hvor man tilskynder, at konsekvenserne for deltagerne bør være så små som muligt (Kvale & Brinkmann, 2015: 118). Vi mener, at konsekvenserne bør være så små som muligt - inden for de rammer som subjektet selv sætter. Hvis en interviewdeltager selv ønsker at tale om sorgfulde episoder, så lader vi dem - men hvis der er et emne, de ikke ønsker at snakke om, vil vi ikke presse på. Vores projekt omhandler venskab, og det ville ikke være i venskabets ånd at påføre interviewdeltagerne uønskede konsekvenser.

Forskerens rolle er relevant i forhold til både de etiske og forskningskvalitative beslutninger, man må tage (Kvale & Brinkmann, 2015: 119). Man kan både lade sig påvirke nedefra (interviewdeltager) og oppefra (sponsorer, vedledere), som kan lede til dårlige valg, både i forhold til projektets validitet såvel som interviewdeltagernes velvære. Vores imødekommelse af problematikkerne er ved en konstant evaluering af vores egne valg, og vi forholder os reflektivt til vores egen tilgang. Et eksempel herpå er, hvordan vi har ændret vores metode undervejs, da den ikke gav mening for vores projekts problemstilling, som beskrevet tidligere, men ligeledes også hvordan at vi helt op til slut i processen, har holdt sindet åbent for, hvorvidt vores projekt har fokuseret nok på de mål, vi har sat os i

problemformuleringen, således at vi har stået parat til at ændre på grundpræmisserne for opgaven, hvis omstændighederne krævede det.

Teori - indledning

Vores teoretiske redegørelse er struktureret sådan, at vi gennemgår venskabsbegrebet igennem historien, fra antikken, til renæssancen, til oplysningstiden og til sidst det senmoderne samfund. Det er altså en historisk gennemgang af venskabsbegrebet. Først introducerer vi perioden som overordnet helhed, og efter hvert afsnit gennemgår vi de teoretikere, som er med til at definere samtidens tanker og ideer om venskabet og individet.

Vi redegør for mange forskellige teoretikere, men vil i det følgende afsnit kun i meget begrænset omfang sætte dem i kontekst til hinanden. Vores ønske er at bearbejde deres tanker kontekstuel i analysen, hvor vi vil undersøge det empiriske materiale igennem tematiserede highlights.

Antikken

Antikken i Europæisk tidsperspektiv (750 f.v.t. til 400 e.v.t.) tager sit udgangspunkt i Grækenland og dets bystater (Den store danske, 2015). Der var over 600 bystater, og kendetegnet ved dem var en overskuelighed i form af størrelse, befolkningsantal og politik (Aristoteles, 2000: 9). En bystat var altså ikke større end, at man kunne holde sig ajour med resten af byen og dens borgere. I bystaternes tidlige demokrati mødtes man til folkeforsamlingen, hvor alle mænd med stemmeret tog stilling til problemer, og vedtog love. Der blev tilfældigt udvalgt 500 mand, som udgjorde Rådet, hvis formål var at forberede sagerne for folkeforsamlingen (Den store danske, 2014). Tilfældigheden blev set som den vigtigste instans i demokratiet, således at rigmænd ikke kunne købe sig stemmer. Slaver, kvinder og børn havde dog ikke stemmeret, så demokratiet adskiller sig markant fra moderne tids forståelse af styreformen. I kraft af de demokratiske tanker udviklede tankerne om dyden sig, således at rigdom, ære og magt ikke længere var et krav eller en undskyldning for ikke at være dydig (Aristoteles, 2000: 13). Altså var alle mennesker fra naturen af lige. Man så dog stadig ikke på mennesket som individ, men som en del af flere kollektiver: guderne, familien og bystaten (Den store danske, 2012).

Aristoteles

Vores teoretiske grundlag er først og fremmest Aristoteles'² *Etikken*, som er et af historiens første forsøg på at systematisere og konkretisere moralen. Moralske overvejelser har formodentlig vis altid været en del af den menneskelige eksistens, men en grundig organisering af de moralske dilemmaer man som menneske oplever, har nok ikke været nedskrevet før (Aristoteles, 2009: 7). *Etikken* bærer altså til tider præg af 'common knowledge' eller meget generelle overvejelser, men som Aristoteles kommer længere ind i sit værk, opnår den også en vis dybde, der berettiger dens brugbarhed som grundlag for vores projekt i en moderne moralfilosofisk kontekst. Mange teoretikere så som Helge Svarre og Francesco Alberoni, der er senmoderne filosoffer, bygger da også videre på tankerne, som Aristoteles præsenterer i *Etikken*, og bidrager med tilføjelser til venskabsbegrebet. Således kan man se, at *Etikken* stadig er relevant for de moralfilosofiske overvejelser, man kan gøre sig i forhold til venskab.

Aristoteles søger efter svaret på, hvorfor mennesket agerer, som det gør, og hvad mennesker søger. Svaret på hans eget spørgsmål er, at mennesket søger efter lykken, men måden hvorpå vi forsøger at opnå det, er forskellig. Venskabet er ifølge Aristoteles blot én måde, hvorpå man kan søge lykken. Men lykken, og deraf venskabet, varierer også efter, hvilken type menneske man er: god eller slet, hvorfor vi også vil undersøge, hvad der definerer det gode og dårlige menneske.

Moral filosofisk tilgang

Aristoteles har baseret *Etikken* på en tidlig medicinal/ fysiologisk tilgang til filosofi; menneskekroppen er ens for alle, og vi har nogle naturgivne menneskelige egenskaber. Der findes altså en naturvidenskabelig objektiv viden. Ud fra denne tilgang mener han således også, at vi ikke kan ændre på, hvad der er i vores natur - men skik, pli og sædvane kan man ændre på. Aristoteles anerkender, ligesom Platon, at der findes et 'højeste gode', som en form for guddommeligt gode man bør stræbe efter, men i kraft af hans videnskabsteoretiske tilgang, er dette uhåndgribeligt og ubrugeligt i konkrete praktiske moralske dilemmaer. Han har en tilnærmelsesvis religiøs moralsk verdensforståelse, men i *Etikken* forholder han sig ikke til denne, da den må siges at være uden for menneskets rækkevidde. Hans filosofiske værker står i kontrast til datidens moral, hvor man fandt, at magt, rigdom og ære ikke var tegn på lykke, men konstituerede den (Aristoteles, 2009: 13). Altså mener han, at man kan stille

² 384-322 f.Kr. (Den store danske, 2014)

moralske krav til folk - uanset stand, og at man hverken kunne bruge magt, rigdom og ære som undskyldning eller retfærdiggørelse for at være, eller ikke at være, modig og retfærdig.

Hans tanker er altså på mange måder med til at skabe fundamentet for vores moderne moralske bevidsthed og filosofi. Ikke desto mindre, så ser Aristoteles på menneskets gøren som betinget af et mål: enten gennem længere handlingskæder (man gør 1, for at opnå 2, for at opnå 3) eller i den konkrete situation. Når man dog når langt nok ud i sin stræben, vil der være en gøren, man gør fordi, det i sig selv er målet - og dette har den højeste moralske prioritet. Dog er *Etikken* tilblevet før den kristne moraloverbevisning om næstekærlighed, og lykken er derfor først og fremmest placeret i individet - ikke ens næste. Dette kan virke som en egoistisk ideologi, men i den aristoteliske verdensanskuelse bliver man kun lykkelig ved at opfylde den menneskelige natur - som alle har til fælles. Mennesket er et socialt væsen, der eksistentielt hører sammen med andre mennesker, og derfor er lykken noget, vi kan være fælles om. I den menneskelige natur ligger dyden, som er en dynamisk aktiv handlen, hvor alle mennesker roser og kritiserer hinanden. Denne konstante korrigerende af hinanden er altså vejen til en dydig eksistens, der vil opfylde vores naturgivne menneskelige mål - at opnå lykke.

Dyden spiller, i det hele taget, i høj grad ind i hans forståelse af venskabsstrukturen, da han i nogen grad vurderer at dyden er det fundament, som venskaber skal hvile på. Aristoteles definerer dyden som den gyldne mellemvej mellem ekstremerne, og skelner mellem intellektuelle dyder og etiske dyder. Eksempelvis er 'modig' midterpunktet mellem at være en kujon og være hovmodig. Mellemvej er dog i virkeligheden misvisende, for det ville indikere at man kan svæve mellem kvaliteterne - eksempelvis være både hovmodig og krysterlig - men dette er ikke fyldestgørende, da begge førnævnte kvaliteter defineres efter manglen på mod. Dyden er således ren, og kan ikke overdrives.

Han bruger begrebet "phronesis", eller kløgt, som den dyd hvorved man tager det rette valg (Aristoteles, 2000: 153). Phronesis er den handlende og højeste dyd (Aristoteles, 2000: 156), som anvendes i situationer af foranderlige karakter, altså i situationerne hvor man ikke ved, hvad der er det rigtige eller sande. Det kræver både en bred og generel forståelse af, hvad der er godt for en selv - men også en afvejning af målene. Denne evne hænger selvfølgelig sammen med besindighed, da følelserne kan mislede ens handlinger, således at man ikke agerer i overensstemmelse med ens mål (Aristoteles, 2000: 153). Ligeledes hænger den sammen med forstanden, som dækker over evnen til at vurdere, hvad der er godt - en evne vi erhverver gennem livserfaring (Aristoteles, 2000: 159).

Aristoteles mener ikke, at vi har dyder fra naturen af, men at det er i den menneskelige natur, at ville opnå dem (Aristoteles, 2009: 55). Vi lærer at være dydige gennem brug og vane. Man kan ikke siges at være besindig, før man har takket nej til en nydelse, og det er først i den aktive handlen, at man lærer forsat at være dydig. Man kan altså ikke tilskrive sig selv en dyd - men skal tilegne sig den. Det første logiske skridt hertil må selvfølgelig være oplysning om dyden: altså skolegang eller dannelse.

Nyttevenskabet

Nyttevenskabet er kendetegnet ved udelukkende at bestå i kraft af en gensidig nytteværdi. Man opretholder venskabet, for at få del i den nytte som kommer med venskabet - og når nytten ophører, vil venskabet også (Aristoteles, 2009: 198). Aristoteles vil mene, at et kendetegn for dette venskab er en mangel på samkvem mellem vennerne, for man nyder som udgangspunkt kun hinandens selskab, fordi det er nyttigt. Der er endda en chance for, at man ikke engang nyder hinandens selskab, men udholder af hensyn til profitten. Disse venskaber kalder Aristoteles for tilfældige, fordi det er tilfældigt, hvad folk har brug for, og hvad folk tilbyder, hvorfor det også er tilfældigt, om et venskab opstår.

I en moderne kontekst vil vi nok i højere grad se dette venskab som en del af vores netværk. Man kan være 'venner' med dem på facebook, men venskabsbetegnelsen er nok i højere grad en høflighed end reelt venskab.

Lystvenskabet

Lystvenskabet minder i de fleste henseender om nyttevenskabet, men i stedet for nytte er det baseret på lysten til det behagelige. Der kan her være tale om en elsker, som er tiltrukket til en anden, og finder dennes udseende behageligt, og at denne anden finder elskerens affektion behageligt. Men lyst er ikke komplet dækkende efter en moderne ordlyd, da det også sagtens kan være det behagelige i et underholdende selskab. Det kan herved være svært at skelne lystvenskabet fra nyttevenskabet, for i begge tilfælde er der en gensidig udveksling nytte (Aristoteles, 2000: 197), den ene kommer bare udelukkende i behagelig form, hvor den anden godt kan være ubehagelig i samværet. Aristoteles vil mene, at denne type venskab især tilfalder unge mennesker, som lever i affektion og erotik (Aristoteles, 2000: 198). Denne type venskab handler altså især om seksuel tiltrækning, forelskelse og affektion, og da disse nemt kan ændre sig, har de derfor ikke bund i et reelt venskab. Som med nyttevenskabet er

lystvenskabet også et tilfældigt venskab, da affektion og forelskelse opstår tilfældigt i den enkelte situation, og lige så hurtigt kan forsvinde (Aristoteles, 2000: 199).

Det Gode Venskab

Det fuldendte, eller gode, - venskab er venskabet imellem to gode mennesker, som ligner hinanden i dyd (Aristoteles, 2009: 198). De ønsker det gode for deres venner for vennens egen skyld, uden bagtanker eller reservationer. På samme vis som ved nyttevenskabet, er man til gavn og nytte for hinanden, men frem for at nytten er et præmis for venskabets eksistens, er det et produkt af venskabet. Aristoteles vil mene, at et sådant venskab ikke forekommer tilfældigt, da dyderne trækker dem sammen, og ligeledes vil det også være et solidt og langvarigt venskab, såfremt at begge parter bevarer deres dyd. Aristoteles mener dog, at det må være et krav for et sådant venskab, at man både plejer det ved at bruge tid sammen, men også at det tager tid at opbygge, da man skal have vist sig som værende elskelige for hinanden. At erklære sig som venner eller ønske et venskab er ikke nok. Man skal have absolut sikkerhed i den gensidige elskelighed. Nødvendigvis kan man ikke, af praktiske årsager, have særligt mange venner af denne slags (Aristoteles, 2009: 199).

Styreformer

Aristoteles har gjort sig mange tanker omkring, hvordan et samfund skal styres – og disse bærer mange ligheder med venskaberne. I hans optik er mennesket et socialt væsen, eller som han forklarer det – mennesket er et politisk væsen, for det søger fælles nytte med andre mennesker. ”... *det poliske fællesskab syntes fra begyndelsen at være opstået og blive bevaret, for nyttens skyld. (...) Alle fællesskaber syntes at være politiske*” (Aristoteles, 2000: 207)

Han laver en grov opdeling af styreformerne i tre grundkategorier, hvoraf alle har en skyggeside. Kongedømmet ser han som det bedste styre, for en god konge vil elske sine undersåtter, som han elsker sine børn. Derfor vil han gøre alt for at gøre dem det godt, og handler på deres vegne (Aristoteles, 2000: 208). Man kan sige, at det er et envejs godt venskab. Skyggesiden er tyranniet – og forskellen mellem disse består i kongen. Hvis kongen er slet, og i stedet ser på sine undersåtter som goder, og kun værdsætter dem for deres nytte, så vil dette også blive det værste af alle styreformer.

Den dårligste af de gode styreform er timokratiet – hvor man har politiske rettigheder alt efter sin formue. Interessant nok er dens skyggeside, demokratiet - den bedste af de dårlige styreform. Hans holdning kan være præget af selv at være en del af det elitære samfund, hvorfor han nok også mener, at rige mennesker oftest er mest kompetente. En holdning der kan spejle sig, i at aristokratiet da også anses som bedre end demokratiet.

Imellem timokrati og kongedømme, ligger Aristokrati, hvor overklassen bestemmer, og dets skyggeside oligarki - hvor enkelte mennesker bestemmer.

Overgangen mellem alle disse styreform er flydende (Aristoteles, 2000: 208), og de går da også nemmest over til sin skyggeform. Således vil en ny konge blive en tyrann, eller et timokrati, langsomt gå over til et demokrati som en økonomisk balance etableres. Ligeledes vil aristokratiet gå til oligarki, hvis aristokraterne rager til sig i stedet for at fordele efter evne.

Venskab har under den rigtige styreform de bedste muligheder. Med en god og retfærdig fader-konge vil venskaberne kunne blomstre, for han vil da sørge for, at uretfærdighed ikke sker, og i sin kærlighed til sine undersåtter vil han forsøge at hjælpe dem ligeligt. Modsat vil der under et tyranni være dårlige muligheder for venskab, da fællesskabet i samfundet da kun består i, at alle er som slaver for tyrannen (Aristoteles, 2000: 210).

Kritik af Aristoteles

Aristoteles er meget præget af samtiden han levede i, mange af hans udtalelser har ikke den samme mening i moderne tid – og man må da også se hans filosofiske tanker i den kontekst.

Det første man kan starte med, er selve samfundets form og struktur. I Antikkens bystater var der ganske rigtigt demokrati, men hverken kvinder eller slaver havde stemmeret. Mænd fik tidligt stemmeret, men opnåede først bestemmelsesprivilegierne som 30årige. Det har altså i virkeligheden været en meget lille del af samfundet, der var en del af demokratiet. Når Aristoteles derfor taler om fællesskaber og demokrati uden kritisk at reflektere over ligestillingsproblemerne, må man altså huske, at disse strukturerer ikke byder alle velkomne.

Hans syn på kvinder og børn/ unge er da også præget af et patriarkalsk hierarki, og man kan ane en retfærdiggørelse af denne struktur igennem hans udtalelser. Han ser forholdet mellem mand og kvinde

som en balance, hvor kvinden og mandens dyd er forskellig, men forholdet er en selvfølgelighed: ”... *de ting, som passer for en kvinde, overlader han (manden) hende*” (Aristoteles, 2000, 208).

På samme vis udtaler han også, at unge handler i affekt og forelskelse, og deres væsen først bliver fornuftigt, og derfor først får gode venner, når de bliver ældre. ”*Unge menneskers venskab syntes at være bygget på lyst. For de lever emotionelt, og forfølger især det, som er behageligt for dem, og det nærværende*” (Aristoteles, 2000: 198). Han mener simpelthen, at unge mennesker tilnærmelsesvis mangler evnen til at behovsudskyde for at opnå en større nytte – en holdning der nok må forstås som værende ret nedladende for unges fornuft. .

Aristoteles er også præget af datidens syn på individet. Man så som sagt ikke på individet som en reel størrelse, men i stedet som en del af et fællesskab mellem familie, guder og bystaten. Man læser nemt i hans tanker, at individet har mange muligheder og kan agere frit, men han ser slet ikke på individet som individ. Ligeledes er han også præget af gudesynet, som ses som overlegne i alle henseender: ”*Dette er tydeligst overfor guderne, for de er overlegne i forhold til alle goder*” (Aristoteles, 2000, 204). Den dualisme som opstår i forhold til det guddommelige og menneskelige, viser sig også i hans syn på mennesket, som han kategorisk opdeler i slet eller godt. Enkelte gange nævner han, at der da også er noget imellem, men han behandler det kun perifært, og lader generelt til at undgå det skel. Det samme skel lader han gå igen i hans tanker om styreformer: en god konge giver det bedste styre, hvor en ond konge giver det værste. I moderne tanker vil man jo nok som udgangspunkt mene, at ingen er perfekte.

Anvendelse i projektet

Trods Aristoteles', til tider forstokkede, tanker vælger vi alligevel at bruge disse som primær teoretisk kilde for projektet. Vi forholder os kritisk under behandlingen, og supplerer derfor med andre mere moderne teoretikere. Hans værk gennemarbejder venskabet i sin helhed, og man kan kombinere Aristoteles med stort set alle vores andre teoretikere, da *Etikken* er et omfattende værk, der bearbejder venskabsbegrebet meget bredt. Derfor er han også et udemærket omdrejningspunkt for mange teoretiske diskussioner. En af Aristoteles' vigtigste begreber er phronesis, som først og fremmest dækker over menneskets evne til at tage det rigtige valg, men da vores projekt har fokus på venskab og identitet, og har en overvejende sociologisk tilgang, vil vi i højere grad fokusere på hans tanker om dydsmæssig udvikling gennem social korrigering.

Hans adskillelse af vennerelationer kan behandles fra mange perspektiver, da hans opdeling er basen for senere tanker om venskab og flere andre af vores teoretikers holdninger. Kravene til det gode venskab og det gode menneske kan også bruges som analysemodel til vores interviewdeltageres relationer – og omvendt kan vores interviewdeltagere sætte Aristoteles' tanker i perspektiv til det senmoderne samfund.

Renæssancen

Før renæssancens opstand havde den dominerende periode været middelalderen (ca. år 500-900 e.f.t.), der bar præg af tyranni. Kongerne og herremændene herskede over bønderne, og samfundet var tydeligt opdelt. Omkring år 900 var middelalderen ved at være ved sin ende. Borgerne langs Middelhavet begyndte at få en stigende økonomi, og fremvandt derved større politisk indflydelse. Dette skete på bekostning af de tidligere magtindhavere – kongen, adlen og kirken.

De borgerlige vandt også størst politisk magt ved Norditaliens kyster, da de besad landområder med adgang til fiskeri, mulighed for import/eksport og mulighed for søsætning. Kapitalismen spirede yderligere på grund af korstog, da disse krævede flåder, våben, forplejning og militær, hvilket primært var noget herremændene havde ejerskab på. Derfor opstod der en tydelig magtfordeling og to politiske poler mellem kongen og herremændene på den ene side og paven og kirken på den anden side. På korstogene blev der indtjent store profitter, som blev investeret i den voksende industri.

I renæssancen genopstod en række ideologier fra den antikke periode - og selve ordet betyder da også genfødsel, med fokus på videnskab, kultur og religiøs udvikling. Tanken om det frie, selvstændige og uafhængige menneske vendte tilbage (Faktalink, 2016). Dette betød at et fokus på det enkelte individ, og respekt for denne blev synligt i blandt andet litteraturen. I Michel de Montaignes første bog *Essays* ses det, hvordan det enkelte individ er i fokus, dog omhandler teksten primært mænd. Synet på kvinder er i denne tid stadig ikke det samme som for mænd, og der herskede ikke den samme respekt og frihed for kvinder (Montaigne, 1992: 210). Renæssancens store skift betød, at det ikke længere kun var kirkens mænd, man lyttede til (Faktalink, 2016).

Michel de Montaigne

Essayet *Om venskab* er baseret på Montaignes³ eget venskab til Etienne de la Boétie, og beskrives som værende et godt og fuldkomment venskab. Ud fra Montaignes beskrivelse af hans venskab, ville Aristoteles betegne dette som det gode venskab. Montaigne mener, at et venskab ikke kan indeholde en ubalance i magtforholdet, da venner skal kunne udveksle meninger og tanker, og dette tillader en stor ulighed ikke (Montaigne, 1992: 208). Venskabet er skabt af den frie vilje; det er ikke naturligt givet, ligesom eksempelvis et familieforhold, og den er heller ikke seksuelt drevet som en forelskelse. Ligesom Aristoteles, mener Montaigne, at kærlighed er flygtig, ustadig og kan være voldsom og smertefuld, i modsætning til venskabet der er konstant og roligt (Montaigne, 1992: 209). Kvinden regnes ikke for at kunne skabe et så stærkt åndeligt bånd til et andet menneske, som to mænd kan, da kvindens sjæl ikke er stærk nok til at udholde venskabets bånd (Montaigne, 1992: 210). Bekendtskaber, og det man almindeligvis kalder for venskaber, er i virkeligheden intet andet end en tilfældig og bekvemmelig forbindelse mellem to sjæle, men i Montaignes og Boéties venskab er der tale om en decideret sammensmeltning af to sjæle. Montaigne udtrykker hans kærlighed til vennen således: "*Fordi det var ham, fordi det var mig*" (Montaigne, 1992: 212). Hans venskab beskrives nærmest som en slags determinisme, hvor de søgte hinanden, før de havde mødtes – et venskab "*bestemt fra oven*" (Montaigne, 1992: 212). De mødtes tilfældigt for første gang til en fest, og her skabte de et utalt bånd og en betagelse, der førte til et øjeblikkeligt venskab (Montaigne, 1992: 212). Dette møde strider mod hans egen beskrivelse af, at et venskab skulle være et produkt af den frie vilje.

Venner behøver ikke bevæggrunde for den andens handlinger, da de er bevidste om, at vennen aldrig vil stride imod egen moral, og man kan derfor stole blindt på sin ven: "*...at jeg ikke blot kendte hans sjæl som min egen, men uden tøven ville have stolet mere på ham end på mig selv.*" (Montaigne, 1992: 214). Sindet er forenet, og der er derfor også fælles ønsker, behov, tanker, meninger osv. – én sjæl i to kroppe (Montaigne, 1992: 214). Man ønsker kun det bedste for sin ven, da man er som én person, og naturligvis også ønsker det bedste for sig selv. Montaigne mener, at det gode venskab kun kan eksistere mellem to mennesker, da man giver sig fuldt ud til én, og derved ikke har noget tilovers for andre. Der holdes heller ikke hemmeligheder for ens ven, da det ville være som ikke at betro sig til sig selv "*...som ikke er en anden, men mig selv*" (Montaigne, 1992: 215-216).

³ 1533 - 1592 f.v.t. (Den store danske, 2015)

Montaignes følelser for hans ven beskrives som værende et lyspunkt i hans liv, hvor alt anden glæde blegner i forhold til. Selv Antikkens æstetiske beskrivelser af venskabet kan ikke måle sig med hans stærke følelser: “*Selv de betragtninger over emnet der er overleveret os fra Antikken forekommer mig blege og slatne i sammenligning med mine følelser. For på dette punkt overgår virkeligheden filosofernes lære*” (Montaigne, 1992: 217).

Montaignes beskrivelse af hans venskab strækker sig ikke til en beskrivelse af generelle venskaber, da det ifølge ham er et enestående venskab, der meget sjældent finder sted, og som de færreste mennesker får lov til at opleve. Det består af en forening af sjælene, en deling af tanker og meninger - et venskab kun bestående af gode og ægte ting.

Anvendelse i projektet

Montaignes tanker kan vi først og fremmest anvende i kontekst med Aristoteles' begreb, det gode venskab. De to teoretikere har mange paralleler og sammenligningspunkter, men de bruger to forskellige synspunkter, som også understreger hvilke tidsperioder de er i: Aristoteles argumenterer i høj grad ud fra historier, anekdoter og sågar endda, hvordan guderne opfører sig, hvor Montaignes udgangspunkt er sig selv, og hans egne oplevelser. Man kan altså se, hvordan identiteten får mere spillerum hos Montaigne. *Om Venskab* er for os en sekundær kilde, som vi primært vil bruge i kontekst med det gode venskab, og til at illustrere hvordan kærligheden mellem venner kan virke utroligt kraftfuld - også sammenlignet med kærligheden mellem elskende.

Oplysningstiden

Perioden der kaldes *Oplysningstiden* (omkring det 18. til 19. århundrede), var en periode, hvor det alment accepterede verdensbillede i høj grad ændrede sig. Perioden udgjorde et opgør med fortidens måder at forstå og beskrive verden på. Der kan argumenteres i flere retninger i forhold til hvilke kulturelle strømninger, der førte til periodens fremkomst, og hvilke sociokulturelle dynamikker der spillede sammen for at bane vej for de kulturelle strømninger.

En ting man kan nævne er, at opfindelsen af forskellige former for bogtryk, fandt sted i denne tid. Især litografi metoden⁴, der blev udbredt i 1700 tallet, var med til at skabe en bølge af nye litterære udgivelsesmuligheder i Europa. Det at producere tekst blev pludseligt industrialiseret i højere grad end

⁴ Litografi er en printform, baseret på stenplader der farves og trykkes ned over papiret (Den store danske, 2012).

førhen, hvor bøger blev nedskrevet og kopieret af menneskehånd. I takt med at det skrevne ytringsmonopol blev svækket, blev informationsvelfærden styrket, og folk der før ikke let ville kunne være kommet til orde, kunne nu få trykt og spredt deres tanker på papir. Dette fik nye genre, som for eksempel tidsskrifter, og kritiske tekster til at florere, da “almene” mennesker nu, i kraft af den nye udgivelsesform, havde større rådighed over litteratur. Dette skabte et marked. Udviklingen skete i mange lande i Europa, og med inspiration fra andre europæiske publikationer fik Danmark i 1720 sit første tidsskrift⁵ (Bruhns, 2004: 12). Disse blev ofte brugt til at kritisere, og der opstod en kamp om ytringsfrihed (Bruhns, 2004: 21). Men det var ikke kun på tryk, at oplysningstiden fandt sted. Kirkens rolle i samfundet, og over for staten, var i mange lande svækket i forhold til tidligere. Sekularisering og offentlig religionskritik fandt i højere grad sted nu end tidligere, og med den frigørelse fra fortidens institutioner begyndte folk at reformere deres verdensbilleder, deres syn på hvordan tingene var, og deres forklaringer på hvorfor de var således. Gud var stadig til stede i folks verdensbillede, men blev i stigende grad set på fra et deistisk (Den store danske, 2011) perspektiv: altså, en gud der godt nok havde skabt verden, men som ikke blandede sig direkte i menneskets liv. Dermed var det tilladt for mennesket at danne deres egne bud på, hvordan verden skulle tolkes. Naturvidenskab og andre videnskaber der før var tynget under samfundets strikte religiøse dogmer, begyndte at vinde terræn. Da fortidens forklaringer på ting nu var oppe til debat, begyndte folk at danne nye forklaringer, som nu i højere grad var baseret på observationer og forsøgsresultater. Denne finjustering og observation tog f.eks. lægevidenskaben ind i en ny æra. Resultater og rationel logik vandt plads, hvor der før havde været reserveret rum til religiøse værdier og idealer. Samtidig blev det tilladt at se på mennesket som et barn af naturen, og fundamentet for moderne psykologi opstod. Menneskevæsnet blev nu i højere grad opfattet som værende et komplekst individ, som dog stadig havde sin plads i verdenens helhed (Schanz, 2004: 133).

Oplysningsfilosofien

Som sagt var udbredelsen af et deistisk gudesyn (som spirede fra 1600 - tallet og frem) med til at gøre, at man nu kunne skrive og tale (og dermed tænke) friere angående udforskende teorier om mennesket. Emner der før havde haft status som tabu, eller havde været helt forbudte, kunne nu lettere debatteres og udforskes. Senere psykologi,- og sociologiteori har (sammen med de andre videnskabsformer) båret

⁵ Lærde Efterretninger

denne fakkelt videre, og været med til at forme vores moderne forståelse af menneskets psyke og sociale samspil.

I forhold til mennesket som individ søgte oplysningsfilosofien at finde svaret i mennesket selv, og ikke hos guddommelige magter - altså blev mennesket sat i fokus. For eksempel blev der i denne periode gjort sig tanker om, at det punkt hvor mennesket adskiller sig fra dyrene, var i kraft af vores indsigt og religiøse forestillinger (Koch, 2003: 243). En sådan sammenligning gik ikke imod Biblens bud om, at mennesket var skabt i Guds billede. Rationaliteten i at erkende alle de fællestræk mellem dyr og mennesker ændrede på vores grundlæggende syn på naturverdenen og vores plads i den. På samme måde åbnede teoretikere op for i højere grad at tale om kvinder og mænd på lige fod. Hvor der både i den antikke og i den religiøse tradition var lagt lænker på kvindens rolle over for manden, udtalte man i kort inden det 18. århundrede at: *”kvinder er i lige så høj grad som mænd deltagende til at opnå viden”* (Koch, 2003: 236).

I takt med at den religiøse verdensanskuelse i Europa havde ændret sig, f.eks. i kraft af reformationens brud med paven, og den bevægelse der stod bag, var dørene åbnet op for sekularisering. Den stigende sekularisering gav et mere stabilt grundlag for de personer, hvis tanker eller arbejde modsagde religiøse dogmer. Hvor traditionen før havde været at søge endegyldige forklaringer på, eller ‘finalårsager’ til, naturlige og filosofiske spørgsmål, kunne man nu i højere grad kigge på, hvordan verden fungerede, uden at måtte lukke ens arbejde ned, fordi ens resultater blev set som værende i strid med fortidens religionsfilosofiske finalårsager⁶. Nu kiggede man på selve mekanikken i ting i stedet for blot at prøve at forklare deres formål ud fra et religiøst synspunkt. *”Tidligere gik man i filosofisk tænkning stort set overalt ud fra, at naturen kun kunne erkendes, dersom man anvendte finalårsagsbegreber. Man stillede spørgsmålet: hvorfor fandt et eller andet sted, eller hvorfor var noget som det var? Nu strøg man – helt hensigtsårsager, som jo også er ganske fremmede i matematik og geometri. Hvordan er noget? – var nu spørgsmålet.”* (Schanz, 2004: 115). Denne nye pragmatiske måde at læse naturen, og dermed verden på, raffinerede indblikket i den. Mennesket fik en anderledes anerkendt rolle end tidligere (Schanz, 2004: 162). Under et deistisk verdenssyn, kunne mennesket ikke regne med, at en skabende Gud ville gribe ind i verdslige forhold. Dette betød, at vi måtte være vores egne herrer på jorden, og dermed også at verdslige affærer var vores egne at regne ud (Schanz, 2004: 133).

⁶ Med finalårsager menes der religiøse, endegyldige forklaringer og definitioner.

Man kan groft dele udviklingen op i tre hovedpunkter:

- 1) Menneskets syn på Gud ændrede sig og tog en deistisk form. Dette ændrede menneskets plads i forhold til deres omgivelser (naturen), da vi uden Gud som aktiv aktør, selv måtte tage ansvar for verdslige forhold.
- 2) Menneskets syn på naturen ændrede sig, og vores forståelse af den blev mere pragmatisk end hellig. Baseret på observationer begyndte mennesket nu i højere grad at fjerne den religiøse kløft mellem dem selv og resten af naturen. En kløft som før kun kunne argumenteres for ved hjælp af en antaget helligdom.
- 3) Menneskets syn på sig selv og deres medmennesker ændrede sig. I og med det forudantagede hellige var fjernet, og naturen nu blev set som noget materielt, kunne mennesket erkende at de som udgangspunkt, alle var født lige. Dette revolutionerede forholdene for befolkningen, og samfundet begyndte efterfølgende at tage en form, som vi i høj grad stadig viderefører i dag. Det rationelle var nu i højere grad i fokus (Schanz, 2004: 129 - 136).

En stigende søgen på beherskelse og rationel raffinering eller civilisation, gjorde at menneskevæsnet, og det individ det rummer, nu frit fra tidligere dogmer og tabuer, som udgangspunkt kunne ses som værende ligeværdigt med sin næste. I slutningen af 1700 tallet blev menneskerettighederne erklæret, først i Amerika og dernæst i Europa under den franske revolution. Samtidig udvikledes tanken om tredelingen af magten, som vores egen samfundsmodel stadig er baseret på (Schanz, 2004: 133). Handelsmarkedet åbnedes også op, og hvor velstand og status forhen havde været arvet, blev muligheden for at arbejde sig op af samfundsstigen forbedret. Dette revolutionerede opfattelsen af privat ejendom, som igen ændrede forholdene for familier, der i denne tid gik fra at være storfamilier til at være kernefamilier. I og med at flere i højere grad end før var uafhængige af staten, opstod et skel mellem det private og det offentlige (Schanz, 2004: 134). Det var også i denne tid, at udtrykket sociologi første gang blev brugt, og selvom alt for meget til at nævne her, har påvirket historiens gang, kan man fra et forenklet og bredt perspektiv, kalde oplysningstidens filosofi for et særdeles betydeligt bindeleddet mellem fortidens og nutidens filosofi. Der har altid eksisteret sociologiske tanker, men når f.eks. Bauman⁷ i dag udforsker sociologiske emner i sine tekster, bygger han videre på en tradition der i

⁷ Bauman og hans sociologiske tanker vil blive gennemgået under afsnittet "Zygmunt Bauman".

vores del af verdenen blev muliggjort i kraft af oplysningsfilosofien, og den udvikling der lå både bag, og efter.

Det senmoderne samfund

Det senmoderne samfund er et sociologisk begreb, der dækker over den aktuelle periode, vi lever i - men det kan være svært at konkretisere tidens karakteristika, da man bedst beskriver historiske epoker, når de er overstået. Ikke desto mindre kan man karakterisere det senmoderne samfund i forhold til fortiden, hvorved det dækker over et opbrud med traditioner og forudgående værdier – i blandt andet familie og arbejdslivet. Det moderne samfund fik sin begyndelse i det 19 århundrede, og var et produkt af den stigende industrialisering. Det senmoderne samfund opstod som følge af det moderne samfund, men forskellen ligger i den herskende teknologi, der bl.a. har medført det, Giddens betegner som adskillelse af tid og rum, udlejring af sociale relationer, øget refleksivitet og en afhængighed af ekspertsystemer. Adskillelse af tid og rum indbefatter muligheden for kommunikation på trods af store afstande, da kommunikation i dag kan foregå over telefonen men i høj grad også over internettet – dette betyder, at der ikke længere er brug for et tidspunkt eller et sted for kommunikation og social relation (Sociologiskset, 2016). *”Det muliggør nye samfunds- og samværsformer, men der er også tale om mindre intensive og mindre dybdegående relationer. Disse samværsformer kan i nogle tilfælde måske tage tid væk fra familielivet og de nære venne-relationer.”* (Sociologiskset, 2016). Alt dette vil blive beskrevet nærmere i afsnittet om Giddens. Vi sætter denne periode i fokus, da både Alberoni, Svarre, Bauman og selvfølgelig Giddens er fra det senmoderne samfund. Derudover er vi selv og alle vores interviewpersoner vidne til det senmoderne samfund, lige så meget som vi er aktører i det.

Anthony Giddens

Anthony Giddens⁸ er sociolog, og har stået for en stor del af definitionerne af forståelserne for det moderne menneske. I hans bog *Modernitet og selvidentitet* kommer en del af hans forståelser i spil, som vil kunne sættes i sammenhæng med vores emne "venskab", selvom det ikke direkte berører dette emne.

Et af de temaer som Giddens i dette værk lægger stor vægt på, er de moderne institutioner, og hvad de bærer med sig. Når Giddens snakker om moderne institutioner, mener han, at der med dem, er sket en

⁸ f. 1938 (Den store danske, 2015)

adskillelse fra alle tidligere former for social orden. Det er sket ved deres dynamik, og i graden hvorpå de underminerer traditionelle vaner og skikke (Giddens, 1996: 9). Med moderniteten er der sket en radikal ændring i karakteren på vores daglige sociale liv. Det kan derudover siges, at moderne institutioner har ført en forvandling med sig, som direkte sammenfletter individets tilværelse og derfor selvets tilværelse til disse institutioner. I denne kontekst ser Giddens forskellige reaktioner på de nye betingelser.

Der er for eksempel grundlæggende brug for tillid, når vi hengiver os til ekspertsystemer.

Når Giddens kommer med sit besyv på, hvilke strukturer moderniteten er bygget op omkring, er følgende tre begreber væsentlige: adskillelse af tid og rum, udlejningsmekanismer af sociale praksis og refleksivitet. Adskillelsen af tid og rum (Giddens, 1996: 28) bliver af Giddens beskrevet på følgende måde: betingelsen for artikulation af sociale relationer på tværs af store tid-rum-afstande op til og med globale systemer (Giddens, 1996: 32). Globale systemer gør det muligt for mennesker at kommunikere, uden at tid-rum kan fungere begrænsende. Med et socialt medie, som eksempelvis Facebook, er det muligt at kommunikerer på tværs af landegrænser, uden at tidsforskelle og andre praktiske spørgsmål er af betydning (**Giddens, 1996: 29**). Vi hengiver os til sådanne systemer med det formål, at kunne beskæftige os med mennesker, som vi muligvis ikke ville kunne beskæftige os med, hvis dette medie ikke havde fandtes. Det er en del af den globaliserede/moderne verdens forhold. Alt dette beskriver Giddens som en udtømmning af tiden og rummet.

Udlejringsmekanismer af sociale institutioner, er en del af dynamikken i udtømmningen af tid og rum. Giddens inddeler udlejningsmekanismerne i "symbolske tegn" og "ekspertsystemer". Eksemplet der bruges til, at beskrive hvad symbolske tegn er, er penge. Ekspertssystemer er derimod systemer, der gennemtrænger hele det sociale liv under det moderne livs betingelser (Giddens, 1996: 30). Det drejer sig blandt andet om, den mad vi spiser, den medicin vi indtager, de bygninger vi bor i, og de transportmidler vi benytter os af. Ekspertsystemer strækker sig fra disse betingelser, som gør sig gældende i modernitetens sociale liv til selve de sociale relationer og til selvets intime verdener. Begge typer afhænger grundlæggende af, at subjektet besidder en tillid til systemerne (Giddens, 1996: 30). Refleksivitet er den tredje faktor, som Giddens sætter i sammenhæng med adskillelsen af tid og rum udlejningsmekanismerne. Da der i den post-traditionelle modernitet er sket en transformation af både tid og rum og udlejningsmekanismerne, er de tidligere etablerede praksisser og forskrifter blevet ændret. Modernitetens refleksivitet er et produkt af oplysningstidens fornuft, og den gør det muligt for

det moderne menneske at forholde sig refleksivt til de sociale aktiviteter og materielle relationer og tage dem til revision på baggrund af ny information eller viden (Giddens, 1996: 32-33).

Anvendelse i projektet

Giddens er yderst relevant for vores opgave, da det blandt andet er hans tanker, der er med til at forme billedet af senmoderniteten. Når vi skal forbinde de forskellige udvalgte tidsaldre, er det ham vi bruger til at beskrive, hvad der kendetegner vores tidsalder. Med senmodernitetens forandringer kommer også forandringer i venskabet, og med Giddens teorier i tankerne har mange af vores spørgsmål da også centreret sig omkring medierne og deres relationers betydning derigennem. Vi kan dårligt bruge hans tanker til at definere venskabet, men vi kan bruge hans tanker til at definere den kontekst, som venskabet skal ses i sammenlignet med andre historiske perioder.

Zygmunt Bauman

Når man taler om venskab, bliver man også nødt til at komme ind på fællesskaber, da der er en tæt sammenhæng mellem disse to. Zygmunt Bauman⁹ skriver i sin bog *Fællesskaber*, at man i fællesskaber aldrig ønsker hinanden ondt, men at man tværtimod ønsker hinanden alt godt. (Bauman, 2001: 8).

”Det er ganske enkelt vores pligt at hjælpe hinanden (...)” (Bauman, 2001: 8). Med dette mener Bauman, at man stiller sig til rådighed for fællesskabet, uden at forvente at tjenester bliver gengældt, hvorfor fællesskabet står ubetinget til rådighed. ”Fællesskab er nu om dage en anden betegnelse for det tabte paradys – men et paradys, vi inderligt håber at vende tilbage til, hvorfor vi febrilsk søger efter de veje, der kan føre os derhen” (Bauman, 2001: 9). I denne forbindelse beskriver Bauman netop fællesskabet som et paradys, for at understrege at man fantaserer om frihed og sikkerhed – et sted hvor man hører hjemme. ”Paradokset består imidlertid i, at identiteten må fornægte sin egen oprindelse for blot at kunne yde det mindstemål af sikkerhed, der i det hele taget vil sætte den i stand til at spille en helbredende eller smertestillende rolle.” (Bauman, 2001: 21). Når man først er en del af et fællesskab, afgiver man en del af sin frihed for at få denne sikkerhed. Netop denne konflikt er samtidig også en konflikt mellem fællesskab og individualitet, idét man tilsidesætter sig selv og egne ønsker for fællesskabets normer og ønsker (Bauman, 2001: 11).

⁹ f. 19.11.1925 (Den store danske, 2013)

Fællesskaber bygger ofte på en fælles forståelse, men ifølge Bauman vil dette samtidig gøre det skrøbeligt. *”Mennesker, der drømmer om et fællesskab i håb om at opnå en langsigtet sikkerhed (...) vil blive skuffet dybt.”* (Bauman, 2001: 20). Et fællesskab har en usikkerhed i, at der vil være udefra kommende komplikationer, som kan ødelægge det. Derfor er det ikke et fristed uden nogen form for komplikationer. Med disse komplikationer kan fællesskabet også ende, og hvis det genopstår, er det ikke i sin originale tilstand. Fællesskaber kan sagtens genopstå efter at være blevet ødelagt, men idet menneskene ændrer sig, så gør fællesskabet også. *”Når fællesskabet bryder sammen opfindes identiteten.”* (Bauman, 2001: 21). I denne forstand mener Bauman, at fællesskabet fungerer som et surrogat for identiteten. Bruddet med fællesskabet giver friheden til at genfinde sin egen identitet frem for en fælles identitet. Bauman mener, at søgen efter sin egen identitet splitter folk, idét man er anderledes (Bauman, 2001: 21).

Bauman inddeler fællesskabet i forskellige former, ligesom Aristoteles opdeler venskab. Vi kommer kun til at anvende de følgende tre former: drømme fællesskabet, det æstetiske fællesskab og interessefællesskaber.

”Ikke desto mindre får den sårbarhed, der kendetegner individuelle identiteter, og de risici, der er forbundet med at opbygge en identitet i ensomhed, identitetsopbyggerne til at søge efter knager, som de i fællesskab kan hænge deres individuelt oplevede frygt og ængstelse på (...)” (Bauman, 2001: 21).

Dette betyder dog, at man stadig kan være en del af et fællesskab på trods af ens identitetssøgen.

Knagefællesskaber er baseret på et sammenhold, der omhandler usikkerhed ved at finde og opbygge sin egen identitet. Ifølge Bauman bliver disse fællesskaber brugt som en forsikring mod usikkerheden ved identitetsdannelse og for at fordrive ensomheden (Bauman, 2001: 22). Fællesskaber har mulighed for at vedblive, hvis der findes en livsfortælling, samtidig med individerne i fællesskaber har en forventning om en fremtidig livshistorie (Bauman, 2001: 51). *”Sammenfattende kan man sige, at det er slut med de fleste af de stabile og solidt forankrede orienteringspunkter, som engang vidnede om et socialt miljø, der havde længere varighed og var mere sikkert og tilforladeligt end et enkelt individs levealder.”* (Bauman, 2001: 51). Varighed af fællesskaber formår ikke at holde i længere perioder, men de er tværtimod flygtige og ustabile.

Desuden præsenterer Bauman i et senere værk fra 2003 de såkaldte referencegrupper. *“Vi har en gruppe, som vi måler vore handlinger i forhold til, og som afgiver de normer, vi søger at leve op til”* (Bauman 2003: 40). En gruppe kan først blive til en referencegruppe, hvis den bliver tillagt signifikans, og anerkendes som indehaver af kvaliteter, der vil efterstræbes. En referencegruppe er i de rammer man

socialisere sig, men der findes også komparative referencegrupper, der ikke er inden for vores rækkevidde. Massemedier har blandt andet produceret en masse komparative referencegrupper, hvor vi i højere grad prøver at efterligne beskrivelser nærmere end bekendtskaber (Bauman 2003: 41).

”En integreret del af fællesskabstanken er den broderlige forpligtelse til at dele goderne mellem alle fællesskabets medlemmer, uanset hvor dygtige eller betydningsfulde de er. Alene dette kendetegn gør fællesskabsidéen til en filosofi for de svage.” (Bauman, 2001: 61). Med dette menes der, at dem som er afhængige af at fællesskaber fungerer på dette præmis, ikke vil kunne klare sig, hvis man skulle dele goderne, på baggrund af om individerne har gjort sig fortjent til dem. Dette er også, hvad der får folk til at melde sig ud af fællesskabet, hvis de har mulighed for det, da fællesskabet beskytter dem, der har behov for det, frem for at give fortjeneste til dem der har ydet mest.

Usikkerheden ved at skabe sin egen unikke identitet medfører et fællesskab. *”Dette drømmefællesskab er en forlængelse af de identitetskampe, der opfylder ens liv. Det er et fællesskab af ligesindede, der opfører sig på samme måde, et enshedens fællesskab.”* (Bauman, 2001: 66). Drømmefællesskabet fungerer tryghedsskabende, idét man ikke skal fokusere på at opbygge ens egen identitet men at følge fællesskabets kollektive identitet. *”Det bånd, der knyttes i kraft af et valg skal ikke hindre, endsige udelukke, andre og anderledes valg. Det bånd, der søges, skal ikke være bindende for dem, der finder det. (...) Disse krav opfyldes af (...) det æstetiske Fællesskab.”* (Bauman, 2001: 67-68). Det æstetiske fællesskab er tilfredsstillende, når man er i det, og samtidig er fleksibel. I den forstand har man ikke bundet sig fast til fællesskabet. Bauman snakker også om interessefællesskaber (Bauman, 2001: 86), der, som navnet angivet, er baseret på, at individerne har en fælles interesse, der binder dem sammen. *”At knytte og forstærke menneskelige bånd er en tidskrævende proces, der vinder ved at sætte sig til langsigtede perspektiver.”* (Bauman, 2001: 87). Interessefællesskaber er dog flygtige i den forstand, at de ændrer sig, og varer ikke i længere perioder. Bauman mener, dette er blevet en standard for fællesskaber, da dét at være nære med hinanden ikke længere er en betydningsfuld interaktion (Bauman, 2001: 87). Grunden til at alle fællesskaber er blevet flygtige, er at man tidligere, har indgået i fællesskaber for fællesskabets skyld, hvor man nu indgår i dem for sin egen såkaldte individualitetsfællesskaber. En hertil vigtig pointe er, at man nu aktivt skal tage valget om at indgå i fællesskabet, hvor man tidligere har været inkluderet automatisk. Dette understøttes af vores

redegørelse af antikken, hvor det beskrives, at man i etikken ikke så på en person som individ, men som en del af flere fællesskaber: guderne, staten og familien.

Ifølge Bauman ændres menneskets selvopfattelse også afhængigt af, hvilken social sammenhæng mennesket begår sig i. Dette findes sted gennem tre faser: Forberedende, legende og spillende stadie. (Bauman, 2003: 36) I det forberedende stadie er individets selvopfattelse et resultat af den holdning, som andre individer udviser. Man reagerer derfor på andres reaktioner, og dette starter en proces, hvor individet ser sig selv i samspil med andre. På legestadiet afprøver individet forskellige roller, og reaktionerne fra andre er med til at forme forståelsen af, hvad der er passende, og hvad der er upassende. *”Vores refleksive karakter opbygges da ved, at vi behandler os selv som objekter for vore egne handlinger, således som de forstår via andres reaktioner på vores optræden.”* (Bauman, 2003: 37). Dette sker på spilstadiet.

”Den proces, hvor selvet formes, og hvor drifterne undertrykkes eller ikke undertrykkes, kalder man ofte for socialisering. Vi socialiseres – omformes til væsner, der evner at leve i samfund – gennem en internalisering af et socialt pres. Vi er egnede til at leve og handle i en gruppe, når vi har tilegnet os de færdigheder, som gør at vi kan opføre os på en acceptabel måde og derfor betragtes som frie til at tage ansvaret for vore handlinger.” (Bauman, 2003: 41). Bauman mener her, at fællesskabet har en vigtig betydning for dannelsen af identiteten; identiteten bliver formet i fællesskabet, og det er på baggrund af socialisering i fællesskabet, at individet formår at begå sig hensigtsmæssigt i samfundet.

Anvendelse i projektet

Baumans ideer om fællesskaber kan anvendes på kryds og tværs af mange af vores teoretikere. Det er svært at forestille sig mennesket som socialt væsen uden fællesskaber i forskellige variationer, hvorfor at man nemt kan drage forbindelser mellem Bauman og vores venskabsfilosoffer (Aristoteles, Montaigne, Alberoni og Svare) - men ligeledes fokuserer Bauman i høj grad på de identitetsforandringer, et fællesskab kan betyde, og kan derfor også nemt sammenlignes med de mere subjektivt orienterede teoretikere (Goffman, Anthony & McCabe).

Fællesskaber har altid eksisteret, og dets relevans for venskab går på tværs af historien, hvorfor at fællesskaber altid vil hænge sammen med venskab. Dette er især, når man tænker Giddens ind i billedet, med de forandringer moderne medierne byder fællesskaberne.

Erving Goffman

Erving Goffman¹⁰ var professor i socialantropologi ved University of Pennsylvania.

”Goffmans teorier er baseret på observationer fra dagliglivet, og viser hvordan det sociale ego eller selvbilledet er dannet og opretholdes. Han påviser nye sammenhænge mellem det sociale ego og dagliglivets sociale orden” (Leksikon, 2016). Hans værk *Hverdagens rollespil* omhandler vores sociale interaktioner – for det meste i professionelle sammenhænge, men også i det private. Til at beskrive dette benytter han begreber fra teaterverdenen, for at demonstrere de roller vi til hverdag påtager os i forskellige sociale sammenhænge. Han bruger udtryk såsom facade, kulisse, optræden, dramatisering, publikum, rolle osv. Alle disse er med til at levendegøre hans udtalelser om menneskets adfærd i det sociale rum – men påtager vi os også disse roller over for vores venner?

En person har to måder at udtrykke sig på, der er udtrykket, som man giver, og så er der det udtryk, som man afgiver. Det udtryk man giver, er det man siger, altså verbale udtryk der er åbne og direkte. Det udtryk man afgiver, er den måde hvorpå man handler, som andre opfatter som karakteristiske for den givne persons personlighed (Goffman, 1992: 12).

En person i en kommunikationsprocess fremkaster en definition af situationen ved at ”sætte tonen”, hvorefter de andre i forumet vil indrette sig efter denne definition, for ikke at fremprovokere et kommunikationsbrist. Uanset hvor passiv en rolle synes at være, så forholder det sig sådan, at de formentlig ikke er det, da deres passive reaktion på vedkommendes adfærd, er at gå med til definitionen. Ofte vil denne definition af situationen holdes, for at undgå åbne modstridigheder og konflikter. Der regnes med, at alle deltagere vil tvinge sine umiddelbare og oprigtige følelser og tanker for at opretholde en harmoni i samtalen (Goffman, 1992: 17).

Vi har mange forskellige ”jeg”, og disse ”jeg’er” konstruerer vi ud fra det publikum, der nu skulle være tilstede. Vi opfører os derved forskelligt over for lærere, klubmedlemmer, kollegaer og især venner. Vor inddeling af publikum afgør således altid, den måde vi (ikke) opfører os på, og er grunden til, at vi gør det med så stor en indlevelse. Denne rolle som er defineret ud fra publikummet, vil vi gå langt for at opretholde, via de normer der er til stede. Disse roller stemmer til tider ikke overens med de menneskelige impulser, der er i os alle. Mennesket er et væsen med forskellige følelser, temperament, humør og behov, men er vi dog i en given social interaktion eller i en speciel rolle, kan det være

¹⁰ 1922-1982 (Den store danske, 2009)

uhensigtsmæssigt at give efter for disse impulser. Derfor vil der altid være en uoverensstemmelse mellem det menneskelige og det sociale jeg (Goffman, 1992: 53).

Goffman bruger begrebet frontstage/ backstage (eller bag kulisserne) til at illustrere forskellene mellem et formelt og uformelt 'jeg'.

Når man er en rolle i en professionel anledning, er det meget normalt at opretholde et formelt sprog, men kommer man bag kulisserne og altså væk fra publikum, er det meget normalt at bruge et uformelt sprog så som respektløshed, seksuelle bemærkninger, dialekt, mumlen osv. Der kan også forekomme uformelle kropslige udtryksformer så som at nynne, fløjte, bøvse eller lign. Bag kulisserne kunne man altså opfange tegn, der tyder på fortrolighed (Goffman, 1992: 108). Kolleger har altså god grobund for at starte kammerat - eller venskaber, eftersom de sammen er backstage. Kolleger udfører de samme rutiner over for det samme publikum, og Goffman definerer det som, "*at de har samme skæbne*" (Goffman, 1992: 134). Ved at fremføre den samme rolle kan de relatere til de vanskeligheder som rollen medfører, og de kan betro sig til hinanden med deres synspunkter angående denne rolle (Goffman, 1992: 134). Kolleger skaber sig derved et specielt sprog på arbejdspladsen næsten uafhængigt af personlige forskelligheder. Erving Goffman omtaler også sprogets betydning i uofficielle sociale interaktioner, hvor sproget ofte kan bruges som noget, der kun kan forstås internt i forskellige sociale lag. Det kunne for eksempel være et grynt, en antydning, en speciel toneleje eller spøg og interne jokes (Goffman, 1992: 160). Et individ kan altså ved hjælp af særlige sprogegenskaber tilegne sig en tæthed og fortrolighed til et andet individ.

Goffman beskriver i sin bog forholdet mellem personlighed, interaktion og samfund. Idet en person indgår i en social interaktion, vil han/hun forsøge at give en definition af situationen. Denne handling er som oftest ikke bevidst, men denne definition afhænger meget af individets selvopfattelse. Denne selvopfattelse er noget, som han/hun vil prøve at give udtryk for i situationen, og hvis ikke individet afgiver det indtryk, som der ønskes, kan personen risikere at tabe ansigt, gøre situationen akavet eller pinlig for sig selv og/eller for andre. For hver ny optræden personen laver, finder der en vurdering af integritet, omdømme og legitimitet sted fra publikums side. Bestemte optrædener er altså specielt vigtige for individets ego, da alle har en interesse i at fremvise et fyldestgørende billede af dem selv.

De fleste personer vil forsøge at opretholde flere forskellige roller i forskellige sammenspil, men der er også de personer, der fastsætter hele deres personlighed på én bestemt rolle (Goffman, 1992: 200-201). Interaktioner er altså meget risikable, og meget kan gå galt i forsøget på at spille en bestemt rolle, da

man ikke kan korrigere al opførsel. Sker der brud på konventionerne der er fremsat, vil det få konsekvenser for den sociale struktur i det givne selskab.

Goffmans bog omhandler primært rollespil i det offentlige rum, og for det meste i situationer hvor det er vigtigt at opretholde en professionel facade. Bogen beskriver ikke de intime og private forhold, vi har i hjemmet, og som vi har med vores nære venner. De ”bag kulisserne” forhold der bliver beskrevet, virker mere som en mellemting, mellem den private sfære vi finder i kærligheds, familiære, og venskabsforhold og den offentlige optræden vi ofte foretager os i professionelle, arbejdsmæssige henseender. Dermed ikke sagt, at denne bog ikke kan bruges til at beskrive de venskabelige forhold, som vi forsøger i dette projekt, da modsætningsforhold kan være lige så gode til at beskrive et emne – intet lys uden mørke så at sige. Derudover kan vi bruge Goffmans teorier, på de interview vi laver, idét alle vil være interesserede i at indtage en rolle i et selskab, alt efter hvilket publikum der deltager. Et andet brugbart aspekt af bogen er, hvordan Goffman beskriver kollegers forhold til hinanden, da dette beviser, hvordan institutioner er vigtige for vores venskabs-skabende kvaliteter.

Anvendelse i projektet

Goffmans relevans ligger først og fremmest i hans socialkonstruktivistiske tanker, og hvordan de roller man påtager sig, er betydningsfulde for vores identitet. Hans tanker udvider meningen med Baumans fællesskaber, da man i sociale sammenhænge og i forskellige fællesskaber påtager sig nogle roller. Goffman kan bruges tværteoretisk i kombination eller forbindelse med de fleste andre af vores subjektivitetsteoretikere, men kan også anvendes til at kritisere vores egen metodiske fremgangsmåde, da rollerne i også kan påvirke udtalelserne. Mere om dette vil komme under afsnittet kritik af egen metode.

Amanda Koontz Anthony & Janice McCabe

Som led i vores undersøgelse af venskabets betydning for identitetsdannelse har vi valgt at arbejde med rapporten *Friendship Talk as Identity Work: Defining the Self Through Friend Relationships* skrevet af Amanda Koontz Anthony og Janice McCabe¹¹. I rapporten introducerer de en række begreber og

¹¹ De er relativt ukendte, og deres fødselsår er derfor ikke umiddelbart til at finde, men Anthony fik sin Ph.d. i sociologi i 2011 (UFC Sociology, lokaliseret 23 maj 2016) og McCabe fik sin Ph.d. i sociologi i 2006 (Dartmouth, lokaliseret 23 maj 2016)

metoder, til hvorledes vi selv skaber os igennem venskabsrelationer. Det første begreb hertil er *Friendship Talks*, som er en underkategori til *Identity Talks*: hvordan vi kreerer vores egen selvforståelse i gennem samtalen omkring vores venskaber (Anthony & McCabe, 2015: 64).

Venskabsrelationerne er en livslang udviklingsprocess, hvor relationer ophører, nye kommer til og alle undergår forandringer. Ud fra Goffmans socialkonstruktionistiske perspektiv er vores relationer altså i høj grad med til at skabe os selv.

Anthony og McCabes undersøgelse er baseret på 68 med unge voksne (emerging adults) universitetsstuderende i Midwest University, USA (Anthony & McCabe, 2015: 68). Ud fra deres undersøgelser er de kommet frem til tre måder, hvorpå vi skaber os selv i kraft af vores venner: *envisioning self through others*, *betterment distancing* og *situating with networks*. I korte træk beskrives det, hvordan vi i positive og negative træk associerer, og dissocierer os selv fra vores venner/ deres egenskaber, samt hvordan vi placerer os selv i forhold til fællesskaber og deres interne relationer i mellem. I de næste par afsnit vil vi gennemgå de forskellige begreber, og til sidst, hvordan de vil bruges metodisk.

“Envisioning self through others”

At forestille sig selv gennem andre. Empirien (interviewene) bliver kategoriseret i en af de 3 begreber, som Anthony og McCabe benytter i rapporten. Det første begreb der bliver præsenteret, er “Envisioning self through others”, og er en af de måder, hvorpå især unge mennesker skaber deres identitet gennem venskab. Gennem verbale konstruktioner skaber mennesker i denne henseende deres egen identitet ved at beskrive deres venners kvaliteter og forhåbninger. Disse kvaliteter er noget, som den interviewede ser op til, og selv ønsker at besidde. Ved at definere de inspirerende kvaliteter og positive egenskaber ved vennen, skaber den interviewede sig en begæret identitet, der beskriver/bekræfter sig selv gennem beskrivelsen af venner. Dette begreb kommer til syne, når den interviewede beskriver vennen gennem ros og beundring og ved at beskrive fælles holdninger og værdier. Ved sammenligning og beundring kommer den interviewedes egne tanker, moral, værdier, opførsel osv. til udtryk (Anthony & McCabe, 2015: 69-70). At forestille sig selv i forhold til andre kommer især til udtryk, når den interviewede beskriver, hvordan vennen forhøjer deres væren, eller når den interviewede “ser op til”, eller “vil være som” vennen, - derved viser den interviewede tegn på lyst til selv-vækst, og får deres mål realiseret (Anthony & McCabe 2015: 71).

“Betterment distancing”

Selvhævdelse gennem distancering. Det andet begreb som Anthony og McCabe benytter i rapporten, er “Bettement distancing”. Her fremstilles det, hvorledes individer gennem distance fra andre, fører sig frem ved at tillægge andre en negativ værdi (Anthony & McCabe, 2015: 71). Når der her bruges “at føre sig frem”, menes det, at den interviewede forsøger at forhøje deres egen moral og værdi ved at sætte sig i kontrast til folk med negative egenskaber. Dette fænomen kommer især til udtryk, når den interviewede beskriver, hvordan han/hun er vokset fra nogen(at distancere sig fra et tidligere jeg) af en eller anden årsag, eller hvis de vil forsikre om, hvordan de ikke er ved at fremstille andre (os/dem, jeg/ham,hende)(Anthony & McCabe, 2015: 72). At beskrive hvordan man ikke er, kan være en lige så vigtig kilde til selvrealisering, som at beskrive hvordan man er. “Bettement distancing” hjalp de interviewede til at konstruere en moralsk identitet og/eller tydeliggjorde de kvaliteter, de ville have og/eller opretholde (Anthony & McCabe, 2015: 74).

“Situating with networks”

Netværkspositionering. Det tredje begreb omhandler netværk og den interviewedes person positionering i, omkring eller uden for disse. En markør for en sådan positionering finder man i interviewpersoners brug af familiære udtryk eksempelvis - “*han er som en bror for mig*”. At omtale vennerne som familie er med til at skabe et dybere tilhørsforhold til vennen, og er også med til at skabe en mere jordnær identitet. En anden måde at spotte netværkspositionering på er, at interviewpersonen ofte sætter sig i modsætning til andre grupper, som han/hun oftest vil beskrive som stereotyper. Disse stereotyper bliver beskrevet med negativt ladede udtryk - ihvertfald negativt i interviewpersonens forstand. Så nogle egenskaber vil man gerne relateres til, og andre tager man afstand fra (Anthony & McCabe, 2015: 74-77).

Anvendelse i projektet

Vi vil i vores analyse anvende begreber fra *Friendship talk as identity work* til at arbejde med interviewdeltagernes venskabsforståelse. Disse begreber skal anvendes som redskaber til i højere grad at definere, de identitetsskabende forhold som subjekterne indgår i gennem venskabsrelationer, som kontrast til vores teoretiske grundlag der i høj grad fokuserer på de kulturelle og etiske perspektiver af venskabsbegrebet. Denne tilgang drager desuden klare paralleller til Aristoteles’ *Etikken* i forhold til dydsbegrebet og relationen imellem venners afhængighed af denne. Både selvforestilling og

selvhævdelse handler i høj grad om de etiske kvaliteter, man enten søger, frastødes af, accepterer, eller ønsker i ens venner som spejling til en selv - hvilket kan anvendes analytisk til at identificere, hvilke forhold relationerne er underlagt og således være et middel til at definere interviewdeltagerens etiske positionering.

Francesco Alberoni

Bogen *Venskab*, skrevet af Francesco Alberoni¹², er et meget filosofisk værk omhandlende det trivielle dog mystiske fænomen, som vi betegner venskab. Under hele værket refereres der til både litterære/fiktive venskaber såvel som faktiske venskaber gennem tiden, men det er også et værk, der bestræber sig på at beskrive venskabet i al dets almindelighed.

I det senmoderne samfund kan et godt venskabet være besværligt at opretholde. Alt er i konstant bevægelse, og senmoderne individer tilhørende det senmoderne arbejdsmarked, må flytte med mulighederne, og de forventninger samfundet stiller. Alberoni giver derfor udtryk for, at man om muligt er blevet pålagt at skifte sine venner ud, når man flytter på grund af arbejdet:

“Når vi flytter og skifter arbejdsplads, ender vi også med at forlade gamle venner.” (Alberoni, 1984: 5). Alberoni er bevidst om, at det nyttefulde venskab altid har eksisteret, og ikke er en konsekvens af det moderne samfund/industrialisering - her henviser han til Aristoteles' værk *Etikken*. Han forsøger ydermere at optegne forskellene mellem forelskelse og venskab. Han mener såfremt, at de er deciderede modsætninger: *“Forelskelsen er en begivenhed, der har en helt klar start. Dens udgangspunkt er udbrudstadiet, et lynnedslag, en åbenbaring. Venskabet bliver derimod ikke til ved nogen indledende éngangsåbenbaring, men gennem en række møder og flere på hinanden følgende uddybninger.”* (Alberoni, 1984: 10). Alberoni beskriver mødet som værende essentielt, for at et venskab opstår. Det første møde er uventet, og kan forekomme hvor som helst og når som helst. Venskabet består af møderne mellem vennerne, og forekommer disse møder ikke hyppigt nok, vil venskabet formentligt svinde hen. Personerne i et venskab skal helst have forskellige personligheder, da dette bringer nyt perspektiv til begge parter. Venskabet er med til at skabe individernes egne identiteter, da det giver kontakt til sin egen identitetskerne. Vennen kan agere som vismand og åbenbare, men i et venskab forekommer der ikke lærer-elev forhold – man er ligeværdige. Mødet

¹² F. 1929 (Francesco Alberoni, lokaliseret: 23 maj 2016)

bringer orden i det kaotiske, og er et øjeblikks autencitet. *"Venskabet er det bundfald, der dannes af de vellykkede møder"* (Alberoni, 1984: 20-21).

Hvordan forholder denne teori sig til det senmoderne samfund? Vi mødes ikke længere i samme udstrækning, som man gjorde tidligere, da kommunikation oftest foregår gennem netværk, som f.eks. Facebook, og derfor mødes man ikke i samme grad som førhen. Man kan dermed stille spørgsmålstejn ved, hvorvidt et venskab kan opstå uden de essentielle møder, som Alberoni omtaler?

Alberoni beskriver, hvorledes rigtige venner diskuterer, hvad de har på sinde nu og her, ikke hvad de har lavet i mens, de ikke har set hinanden. Et menneske vil gerne forstås, og kan vennen ikke forstå dig, vil der opstå en krise i venskabet. *"Venskab og forelskelse har deres essens hvert sit sted. Forelskelsen har sin lidenskab – der lides, ligges under for noget. Venskabet i bedømmelsen og påskønnelsen"* (Alberoni, 1984: 28). Alberoni betegner venskabet som den etiske erosform – et begreb han vender tilbage til flere gange. Vi er krævende over for en ven på det moralske plan: *"En ægte ven vil først og fremmest den andens frihed, gør han sig den mindste anstrengelse for at fratage ham den, er der ikke tale om ægte venskab"* (Alberoni, 1984: 29). Venskabet er ikke midlet men målet. Med dette mener Alberoni, at man ikke har et venskab for at opnå noget men blot for venskabets egen skyld, dette at være det ægte venskab eller som Aristoteles omtaler som det gode venskab. Venskabet stiler mod moralsk fuldkommenhed, men opfører sig i princippet over for sin ven, som han burde opføre sig over for alle. Man har ikke et romantiseret billede af sin ven – men dømmes vennen ud fra universelle kriterier. *"Vennekredsen er et objektivet portræt af menneskets moral"* (Alberoni, 1984: 37).

Mennesket har brug for at blive anerkendt og valgt. Dette valg består i kraft af en forkærlighed for ét menneske frem for et andet: *"At være et menneskes ven vil også altid sige at være mere elsket end, foretrukket frem for nogen, frem for en anden, frem for „de andres“ store anonyme masse."* (Alberoni, 1984: 39). Et venskab kan ikke have uligheder i magtbalancen, selvom venneparret har forskellige arbejdsstillinger osv., skal hver part ses som ligeværdig. Tjenesteydelser skal være i balance, så der ikke opstår bitterhed. *"Venskab er den lejlighedsvis gave, ikke uafbrudt velgørelse"* (Alberoni, 1984: 46). Når man er sammen med sin ven, må man glemme egne behov og være ydmyg, og der holdes desuden ikke regnskab blandt venner.

Alberoni beskriver 3 faser, der forekommer i sociale relationer: *Udbrudsstadiet*, *institutionelle* og *trivialtilstanden*. I udbrudsstadiet er man som ven passioneret omkring sin ven, man vil gerne vide mere og lære personen at kende, men denne fase kan også fremstå som ustabil. På trods af at Alberoni mener at forelskelse og venskab er to modsætninger, ligger dette stadie sig tæt op af forelskelse, hvilket han også selv udtaler: *"Udbrudsstadiet er her lig med forelskelse."* (Alberoni, 1984: 51). Andet stadie – institutionsstadiet er mere stabilt. Man har i dette stadie fået fastlagt sig, hvem ens ven er, og hvad personen indebærer, men gløden fra udbrudsstadiet findes ikke længere, dog udvises der stor solidaritet. Den tredje og sidste fase i et venskab er trivialtilstanden, som Alberoni beskriver som værende med lav solidaritet og en gensidig ide om, at parterne imellem udfører gerninger for hinanden. Han mener ikke, at der findes jalousi i et venskab – kun skuffelse over negligering.

På trods af Alberonis udtalelse omkring den store forskel på kærlighed og venskab, er det et emne han konstant vender tilbage til, og som der bliver draget anselige paralleller til: *"Forelskelsen kan vare ved, munde ud i en institution, og bliver så gensidig dyb, stabil kærlighed."* (Alberoni, 1984: 61). Forskellen kommer han dog umiddelbart efterfølgende ind på: *"Men den kan naturligvis også slå fejl. I så fald tæres den sjældent langsomt og roligt op, men ender oftere dramatisk og smertefuldt. Altid ledsaget af skuffelse."* (Alberoni, 1984: 61).

Institutioner og bevægelser er god grobund for venskaber. Grupper har det samme mål og de samme fjender. Venner har individuelle fjender og forskellige mål, og derved er der plads til individuel udvikling. Solidaritet og venskab er ikke det samme. Venskaber er stærkere end de forhold, man har til grupper, institutioner, samfund, religiøsitet osv. *"Autentiske venskaber er en slags oprør"* (Alberoni, 1984: 75).

Alberoni beskriver, hvorfor man indgår i venskaber: *"Hvorfor keder man sig aldrig i venners selskab? Fordi sandt venskab er eventyr, opdagelsesrejse, udforskning af livets mysterier."* (Alberoni, 1984: 79). Han beskriver ydermere, hvordan identitet skabes i et samfund ved hjælp af venner. Han skelner mellem ven og velgører (Alberoni, 1984: 93). En velgører kan dog godt blive til en ven. Han opstiller venskab over for historier, hvor helten bliver stillet over for udfordringer, der kræver et valg. Nogle vil være venner og andre blot velgører, men essentielt for en ven er: *"Vennen er den, der hjælper helten på initieringsfærden: støtten. Undertiden fra ende til anden, andre gange kun i det kritiske øjeblik. Nu og*

da stikker han i forvejen for at sondere terrænet for helten. Til andre tider indskrænker han sig til bare at trøste og give gode råd.” (Alberoni, 1984: 94).

Erotisk dragning er venskabets modpol – den har intet med moralsk vurdering at gøre – kun fysik. Erotik er et gensidighedsprincip, udveksling og gensidig nydelse - et lystvenskab. Venskabet er gensynet og fortsættelsen, hvor erotik er det nye og uhørte. Psykoanalysen vil mene, at ethvert venskab i starten hviler på et erotisk grundlag. I kærlighed og erotik giver man udtryk for sin glæde og nydelse – her en venskab sky og blufærdighed (Alberoni, 1984: 95-107).

Vores sociale struktur er etableret på nytteværdi – her er mennesket midlet, ikke målet (tjeneste/fortjeneste). Et venskab kan godt eksistere mellem erhverv, der ikke konkurrerer – eks. bager og advokat. Alberoni nævner i dette kapitel Erving Goffmann – relationer er teaterroller: *”Folk optræder i forhold til hinanden, som om de hver for sig var deres egen public relation man. Hvert eneste menneske/foretagende søger til enhver tid at opnå en eller anden fordel inden for områderne magt, prestige, agtelse eller hengivenhed.”* (Alberoni, 1984: 122).

”Der findes imidlertid andre typer venskab, der også varer livet igennem, men ikke udmærker sig ved kreative fællesaktiviteter og særligt intense møder.” (Alberoni, 1984: 145). Disse venskaber som Alberoni omtaler, er venskaber, der er afhængige af nærhed og de regulære møder. Derudover er der venner af familien – en husven. Dette venskab bygger på vane, men er ikke opstået af vane. Disse venskaber kan også opstå gennem arbejde. Måske arbejder to venner sammen, og har derfor dette til fælles, som de kan diskutere, men i virkeligheden er det ikke grundet arbejdet de mødes regulært, men fordi det er blevet en vane, og derfor noget de har brug for (Alberoni, 1984: 146-152). Afslutningsvist beskriver Alberoni hvorvidt man kan være venner med familie eller elskende: *”Nogen vil, nået så vidt, konkludere, at søskende- og forældrekærlighed så er renfærdigere og mere ophøjet end en vens kærlighed.”* (Alberoni, 1984: 156).

Samtidigt beskriver han også, at tidligere to personer der har været i et kærlighedsforhold, efterfølgende kan være venner: *“Også to elskende kan således være venner - og er det, hvis de, når den erotiske lidenskab har lagt sig, hver for sig ganske uselvsk, tillidsfuldt og afslappet ønsker partneren al mulig lykke.”* (Alberoni, 1984: 153).

Anvendelse i projektet

Alberonis vigtighed og relevans ligger først og fremmest i sine moderne nyfortolkninger af Aristoteles' tanker. Han går imod Aristoteles' dualistiske menneskesyn, og ser mere subjektivt på individet og dets handlinger. Alberoni opstiller også et klart skel mellem kærlighed og venskab, men påviser samtidigt, hvilke punkter disse minder om hinanden. Han kan altså i høj grad bruges til at skabe kontrast til Aristoteles, og med tilføjelser til venskabsbegrebet og dets krav kan han ses, som et af vor tids svar på, hvorledes man skal opfatte venskab.

Helge Svare

Helge Svare¹³ tager udgangspunkt i både Francesco Alberoni og Aristoteles, når han kommer ind på venskabet. Svare tager udgangspunkt i Aristoteles' opdeling af venskab i de tre forme. Ydermere bruger han også Alberoni til at beskrive venskabet som *"(...) et møde, hvor to mennesker ser hinanden og gribes af det, de ser. Når et sådant måde opstår, og parterne gensidigt vælger hinanden, opstår et venskab"* (Svare, 2004: 17).

Svare tilføjer dog sympati til venskabsbegrebet. Han kommer ind på, at sympati er med til at skabe et venskab, men at denne sympati ikke er nok til at skabe venskab alene. Tværtimod kræver det en gensidig sympati, idét man kan føle sympati over for en fremmed uden at være venner med dem. Sympati er ikke nok for at skabe et venskab, for man kan føle sympati over for fremmede, og dem er der ikke opbygget et venskab med. Det skal være en form for gensidig sympati mellem parterne, før man kan kalde sig for venner.

"Venskabet er en relation, som vælges af den enkelte." (Svare, 2004: 16). Svare kommer her ind på, at man ikke har valget i mange relationer, såsom familie, men det er ikke ensbetydende med, at man er venner. Venskabet er en af de få relationer, der er baseret på den enkeltes valg og ikke en tvungen relation. *"Begge må tilkendegive valget for den anden. Først når det er sket, og begge har anerkendt situationen, er venskabet et faktum."* (Svare, 2004: 18). Her menes der, at der er forskel på at ønske at være venner med nogen og rent faktisk at have en relation til hinanden som venner. Derfor må der være en gensidig enighed om, at man er venner og tage initiativ til at fastholde venskabet. Ligesom Alberoni kommer Svare ind på, at venskabet er *"(...) et valg der sker, uden at vi foretager en tydelig, eksplicit*

¹³ Født 1960 (Universitetsforlaget, lokaliseret 20 maj 2016)

afvejning for og imod forskellige alternativer. Valget sker ikke ubevidst, men der sket spontant, uden at vi reflekterer over det. (...) Vi har set noget, som vi værdsætter, og som vi strækker os imod." (Svare, 2004: 18), hvilket betyder, at venskabet handler om, at der indgås et valg om at indgå en relation med en anden person, og ikke noget man bruger tid på at overveje over en længere periode.

"Lystvenskabet indgås og opretholdes, fordi det gør os opstemte og glade. Nyttevenskabet indgås og opretholdes, fordi det er til gavn for os." (Svare, 2004: 23). Svare kommer her ind på Aristoteles opdeling af venskabet. Han mener ligeså, at disse venskaber egentlig bygger på de samme temaer, og ikke afviger langt fra hinanden, men der er stadig en forskel mellem dem.

"(...) motivationen for forholdet er ikke relationen i sig selv, men den gevinst man får ud af den" (Svare, 2004: 24). Denne beskrivelse af nyttevenskab giver anledning til at tro, at man får en materiel gode ud af venskabet, men gevinsten er ikke ensbetydende med en materiel ting. Et nyttevenskab kan være to personer, der træner sammen, eller to personer der har en studiegruppe. Her får de ingen materielle goder men en anden form for gevinst ud af venskabet. Det kan også være en person, der får venner på baggrund af sit gode humør og positivitet. *"Det, der kendetegner nytte- og lystvenskabet, er imidlertid, at ønsket om at opnå nytte eller glæde er afgørende grund til, at venskabet indledes og opretholdes."* (Svare, 2004: 24). Citatet giver en mere sammenfattet beskrivelse af venskaberne, og hvorfor de skabes. Men dette betyder også, at man lever i konstant usikkerhed, fordi disse venskaber netop ikke opretholdes, hvis man ikke længere får noget ud af det; kan de to personer ikke længere træne sammen, ender de med aldrig at ses; er personen ikke længere vittig og positiv, bliver humøret ikke længere smittet af på en selv. *"Det gode venskab adskiller sig fra de to foregående venskabstyper ved, at det ikke bygger på ønsket om at opnå nytte eller glæde."* (Svare, 2004: 25). Venskabet skabes på baggrund af et ligeværdigt fællesskab ifølge Aristoteles. Det gode venskab kan dog godt opleves som et nyttevenskab, idét man kan udveksle tjenester med hinanden. Man kan også se tendenser fra lystvenskabet, da man på samme måde oplever glæde ved at være sammen med hinanden, men det særlige ved det gode venskab er varighed og prioriteringen af dette. Man sætter venskabet højt, og lader ikke ting komme i vejen for det.

"En konklusion vi kunne drage fra Aristoteles' teori om venskab er, at nytte- og lystvenner er mindreværdige venskabsformer, som man helst skal undgå" (Svare, 2004: 31). Dette er dog ikke ensbetydende med, at man ikke har disse venskaber. Man vælger selv, hvilke venskaber man indgår i,

og hvilke man fravælger. Ønsker man at indgå et nyttevenskab, har man friheden ved valget, men der ligger også et valg i at undlade at indgå i et venskab.

Svare bruger C.S Lewis' begreb "agape" (Svare, 2004: 34) og "affektion" (Svare, 2004: 34), for at forklare kærligheden mellem venner. Agape bygger på frivillighed og uselvvisk kærlighed, hvor man ikke kræver noget af den anden. Affektion er derimod en tiltrækning, som kan opstå mellem mennesker uden at have nogen stor betydning, og denne er ikke påvirket af aldersforskelle eller andet. *"Et venskab kan ikke opstå, med mindre vennerne oplever sig tiltrukket af hinanden. Venner vil også ofte strække sig langt for at hjælpe eller glæde hinanden. Her er kærligheden mellem venner beslægtet med det, som Lewis kalder Agape."* (Svare, 2004: 34-35). Der ligger en uselvviskhed i venskabet, hvor man ikke kræver noget, eller forventer noget af den anden part. Venskabet er baseret på en fælles tilknytning, hvor man er der for hinanden uden krav, ligesom moderen er for sit barn.

Venskaber kategoriseres tit ud fra, hvad vi foretager os sammen med dem, og Svare kommer ind på, at sociologer mener, at der er forskel på mænds og kvinders venskaber. *"Mænd har det, som kaldes "side om side-venskaber", mens kvinders venskaber foregår "ansigt til ansigt".*" (Svare, 2004: 35). Her menes der, at mænd mødes med venner for at lave bestemte ting med hinanden, såsom at spille fodbold, hvorimod kvinder mødes for at snakke om sig selv og deres følelser. Men Svare mener, at disse burde blive set som generelle venskabsmønstre fremfor at knytte dem til kønnene, og at de derimod afhænger af personlighed og egne ønsker (Svare, 2004: 36).

"For øvrigt handler venskab ikke så meget om en objektiv balance, som den subjektive oplevelse af balance. En ven kan være generøs og spendere meget på en anden, uden at han oplever, at balancen trues." (Svare, 2004: 129). Denne balance handler om, at man hverken giver, eller får for meget, men at der som sagt er en balance i venskabet, og man bør hverken ses for tit eller for sjældent. Hvis der skabes en ubalance, kan man ende med en krise i venskabet. *"En krise betyder, at man føler sig usikker på den andens venskab, svigtet og misforstået."* (Svare, 2004: 130). Dette kan lede til, at venskabet ikke længere er idyllisk og rart, hvilket kan ødelægge venskabet fuldstændigt. I nogle tilfælde kan det være nødvendigt at opgive venskabet på baggrund af denne krise, men *"(...) i sidste instans kan krisen kun løses af et nyt møde, som ligner det første møde, der fandt sted, da venskabet opstod. Det, der kræves, er at vennerne ser hinanden på ny og begejstres over det, de ser."* (Svare 2004: 131) Man er derfor

nødt til at genskabe venskabet og genleve mødet med personen, for at kunne bibeholde venskabet fremfor at opgive det.

”På samme måde som alt liv indebærer udvikling, brud og transformationer, må vi også tillade, at vore venskaber ændre sig. Og kun de færreste venskaber varer livet ud.” (Svare, 2004: 130). Med dette citat menes der, at et afbrudt venskab ikke nødvendigvis har været et dårligt venskab, men at man kan huske tilbage på det i god erindring, og man kan have lært af det. Venskaber er derfor med til at påvirke individets udvikling og syn på livet.

Anvendelse i projektet

Svare er endnu en udvidelse til venskabsfilosofien, og han bygger videre på alle de førnævnte, hvorfor han selvfølgelig også nævnes sidst. Hans tanker ligner meget både Aristoteles’ og Alberonis, men hans tanker er mere raffinerede og dybdegående på områder så som: subjektive betingelser for venskab (sympati og opfattelse af lighed), tiltrækningskraften mellem mennesker (agape og affektion) og hvorledes at man faktisk skal opsøge ringere venskabsformer.

Svare er derfor et bedre teoretisk bindeled med Bauman, Goffman, Anthony & McCabe, end Alberoni, men som selvstændigt værk må *venskab* betragtes som en sekundær kilde for projektet.

Analyse- og diskussionsindledning

Vores tilgang til analysen er en hermeneutisk tema udvælgelse. Her menes at vi igennem den hermeneutiske fremgangsmåde, har udvalgt temaer til analysen, som vi vil bruge til at centrere vores diskussion af problemformuleringen omkring. Hermeneutik er læren om, og forståelse af enheder - f.eks. tekster. Den hermeneutiske metode består af, at man som individ har en forforståelse for et emne, man søger at forstå og få mere viden omkring (Den store danske, 2015). I vores projekt havde vi en forforståelse for, hvad venskab var, og hvad det indebar, da venskab er noget essentielt for mennesket. Men hvordan tager man et emne op som venskab, og hvad vigtigere er, hvordan sætter man ord på det? I projektet gjorde vi brug af den hermeneutiske metode til at redegøre for, hvad et venskab indebar. Vi tog udgangspunkt i filosoffer som Aristoteles, Alberoni og Svare. Deres behandlinger af emnet venskab har fungeret som vores primære teori på området. Disse tre filosoffer udgør i projektet vores grundfundament, for den forforståelse vi har ført med os videre i skriveprocessen, samt når vi har undersøgt mere litteratur, der berører emnet venskab. Vi har konstant forsøgt at udvide vores horisont og dermed vores forståelse af, hvad venskab betyder. Vi har bragt denne forståelse videre med os, når vi arbejdede med vores empiri (Videnskab, 2012).

Baggrunden for vores valg af temaer består i, at vi gennem både vores teori og empiri så specifikke emner, der gik igen. Vi valgte derfor at tage disse emner op, da der kunne drages paralleller, og vi gik dermed fra forskning til fremstilling.

Undervejs i analysen, hvor inklusionen af teori sættes i kontekst med empirien, fremhævedes problemstillingerne på tværs af begge felter, og åbnede op for nye uudforskede emner. Disse nye emner kunne nu ses med vores udvidede forforståelse og dermed ændre forståelsen af, hvad der var relevant. På denne måde kunne vi gå til både vores empiri og teori gentagende gange med en ny forforståelse, som igen kunne trække flere paralleller.

Introduktion af interviewpersoner

Vi har været så heldige at få nogle interview i hus med en række mennesker, som vi meget kort vil nævne lidt om. Personen fra vores biografiske interview er irrelevant for dette afsnit, da den empiri det interview gav, viste sig at være ubrugeligt til formålet. De to personer vi interviewede på et plejehjem, var Jens (57 år) og Gertrud (55 år). Jens er uddannet maskiningeniør, og Gertrud er sygeplejeske. Fokusgruppen, alle studerende på samme uddannelse, bestod af Anette (20 år, blomsterleverandør og

støttepædagog), Berit (21 år, sælger), David (28 år, foreningsleder og arbejder i event/reklamebranchen), Esben (24 år, bartender og støtteperson for udsatte unge) Frederik (20 år) og Simon (36 år, diskoteksbestyrer).

Definition af venskab

Vores teoretikere gjorde det ganske tidligt i projektet klart for os, at der foreligger en distinktion mellem, hvilke typer venner der findes. Så snart man gøres opmærksom på disse forskelle, bliver billedet af ens relationer også tydeligere; en observation vi har brugt til udformningen af vores interviewguide. I vores interview præsenterer vi kort Aristoteles' opdeling af venskab for deltagerne¹⁴, og man kan meget hurtigt se, hvorledes de også bruger opdelingen til at definere deres egne relationer. Som forskere må vi søge at kortlægge en definition og distinktion af venskabsrelationer. Med vores brede vidensgrundlag af teoretikere der har holdninger til venskab og individ, vil dette tema således munde ud i en analyse af venskabet.

Hvori ligger forskellen mellem ven og bekendt? Kan der være en uoverensstemmelse i, hvordan forskellige mennesker oplever værdien af et venskab? En ven er ifølge Aristoteles mange forskellige ting, og kan tage sig til udtryk i mange forskellige former. Denne grund består i, hvis man skal lytte til Aristoteles' betragtninger på emnet, at der findes forskellige former for venskaber. Det som han beskriver som det fuldendte - eller det gode venskab, kan man passende betragte som venskabs idealet. Dette venskab er rent, og de der indgår i det, kan kun være til stede heri, hvis også de selv er rene i dyd¹⁵. Det kan vi altså vælge at betragte som en rigtig ven. Alberoni og Svare tager udgangspunkt i Aristoteles' betragtninger, og bygger videre på dem. Montaigne fortæller i sit essay om et af sine egne venskaber. Han fortæller, hvordan deres venskab er det perfekte venskab, og hvordan andre venskaber aldrig vil kunne måle sig med deres. Montaignes ros og beundring af Etienne Boéties er en måde at hæve deres venskab fra andre venskaber og dermed også sig selv fra andre mennesker. Ser vi eksempler på noget af dette i vores interview? Og hvordan beskriver vores interviewpersoner deres venskaber? Passer det sammen med, hvad vores teoretikere har haft af tanker om emnet eller ej? Gertrud beskriver en relation til hendes gamle ven Svend. Efter at have beskrevet lidt om omfanget af deres relation udtaler hun følgende:

¹⁴ Nyttevenskabet, lystvenskabet, det gode venskab.

¹⁵ Ligheden i dyd bliver behandlet yderligere under temaet "krav til venskab".

H: *“hvorfors tror du at i blev venner? Sådant udover det her med at i boede på kollegie sammen.”*

G: *“vi havde bare en god kemi sammen. Den samme forståelse for tingene, og sådan noget der, ikk’ ogs’.”* (Helene, Gertrud, Bilag 6: 5)

Der kan også ses sammenligningspunkter til Montaignes beskrivelse af venskabet. Kemien som Gertrud snakker om, er ikke noget der logisk kan forklares, men disse to mennesker finder hinanden uden en rationel forklaring. Montaigne beskriver sit venskab til Boéties: *“Fordi det var ham, fordi det var mig”* (Montaigne, 1992: 212). Gertrud og Svends forhold kan sammenlignes med det gode venskab og dermed også Montaignes beskrivelse af sit venskab. Svare mener, at venskabet skal vælges af den enkelte, men det er ikke nok; begge parter skal tilkendegive valget om at være venner, ellers eksisterer der ikke noget venskab. Det kræver altså en frivillighed og gensidig accept af at venskabet skal eksistere. Gertruds livsverden fremstår optimistisk, og hun virker tilfreds med tilværelsen. Et menneske kan ikke indgå i en relation som det gode venskab uden også at være et “godt menneske”. Der er ikke plads til negative følelser som jalousi, usikkerhed og mistro i det gode venskab, og der er heller ikke plads til, at man ikke ønsker det gode for dette andet menneske. Grunden til dette er, at man i realiteten ville være et slet menneske. Og slette mennesker kan, ud fra Aristoteles’ refleksioner, ikke indgå i det gode venskab.

I kontrast til Gertruds positive tilgang til livet kan Jens ses som hendes diametrale modsætning. Der er i hans udtalelser megen skuffelse og bitterhed at spore i forhold til tabte venskaber. Jens giver ikke i sine udtalelser udtryk for at være bitter over de forliste venskaber, men afgiver gennem dem, en klar holdning om at han er det. Goffmans beskrivelser af at der er forskel på det udtryk du giver, og det udtryk du afgiver,¹⁶ er altså her sammenligneligt med interviewpersonen. Jens beskriver tidligt i interviewet følgende:

M: *“Ville du beskrive dig selv som en der har haft mange venner, eller få venner? Eller.....er det ikke noget du har tænkt så meget over?”*

J: *“Få.”*

M: *“Ja.”*

¹⁶ Se teoriafsnit om Goffman

J: *“Men gode.”* (Jens, Martin, Bilag 5: 1)

Når Jens her lægger vægt på, at det har været *“Få. Men gode”*, kan vi overveje hvilke forskellige bevæggrunde, subjekter har for at vedholde venskaber. Aristoteles’ beskrivelse af det gode venskab og af nyttevenskabet er, at de i udgangspunktet ligner hinanden meget. Hvad betyder det, når Jens beskriver sine få men gode venskaber? Hvordan beskriver han senere i interviewet sine venskaber? Det kan formodes, at det er det gode venskab, der bliver beskrevet, men at det i realiteten er nødvendige fællesskaber, Jens har indgået i. Her kan det være behjælpeligt at undersøge citaterne med Goffmans teorier, om hvilket udtryk et subjekt giver og afgiver. Dette vil vi komme nærmere ind på senere.

M: *“Er der et venskab som har en stor betydning for dig lige nu?”*

J: *“Ja det er der.”*

M: *“Ja? Øøøøhm.”*

J: *“På grund af min sygdom.”*

M: *“Ok. Er det nogen som har noget fælles...øøhm..”*

J: *“Nej men (redigeret) i sådan en situation opdager du hurtigt hvem der er rigtige venner, og hvem der ikke er rigtige venner i hvert fald.”*

M: *“Så der er nogen der har bakket op mere end andre?”*

J: *“Ja. Kommer oftere og besøger én, end andre. Ved i hvad jeg fejler? Har i fået at vide hvad jeg fejler?”* (Jens, Martin, Bilag 5: 2)

Ud fra Jens’ udtalelser kommer det til udtryk, at den forventning han har haft til sine relationer, ikke er blevet imødekommet. Jens var blandt andet med i en motorcykelklub, inden han mistede sit kørekort på grund af sygdommen.

M: *“Ja. Var der nogen øh. Er det der du f.eks. har mødt ham din ven?”*

J: *“Ja det kan man godt sige, og så. Så kommer man nede på havnen, og mødte hinanden dernede.”*

Y: *“Så lærte i hinanden at kende dernede?”*

J: *“Ja. Det er (noget der ikke kan tydes)”*

Y: *“Det var da et fællesskab.”*

J: *“Ja. Det er at komme ned og få noget at spise og noget at drikke, og kigge, og snakke med andre.”* (Martin, Jens, Yasmin, Bilag 5: 5)

Noget tyder på, at Jens kunne have misforstået betydningen, af de venskaber han havde skabt sig i motorcykelfællesskabet. Han kan have haft en formodning om, at det var gode venskaber, og ikke nyttevenskaber han her indgik i. Som Aristoteles beskriver, kan et nyttevenskab ikke eksistere, når nytten forsvinder¹⁷. Når lysten forsvinder fra lystvenskabet, forsvinder dette venskab også. Når Jens' behov for relationen er steget, i takt med hans sygdom blev forværret, og hans motorcykelvenners interesse i relationen tilsvarende er faldet, i takt med de ikke kunne finde nogen nytte eller lyst i venskabet, er relationen for Jens blevet en bitter oplevelse af svigt. Dette vil blive yderligere udfoldet i afsnittet om fællesskaber.

Men vi kan dog sige, at der i dette tilfælde nok hovedsageligt er tale om bekendtskaber, og en misforstået oplevelse fra Jens af at det var mere end et bekendtskab.

Gertrud kommer med et bud på en definition på forskellen mellem et regulært venskab og et bekendtskab: *“det – det – spiller jo også en rolle, ikk' ogs'. Jaerh. Så man kan godt pludselig kende en hel masse mennesker, man også kan snakke med og være sammen med, og sådan noget der. Men det er ikke det samme trygge ting, som nogle få venner man har, som man er mere – ja – fortrolige med.”* (Gertrud, Bilag 4: 4).

Det er altså for Gertrud et element, at man kan være fortrolige med hinanden, og at man føler sig tryk ved den anden¹⁸. Hun nævner også, at hvis man vil være meget sammen, så beviser det, at man er venner. Hun nævner, at bekendte i højere grad er nogle man ser en gang imellem, og at det er okay, fordi de ikke har betydning. Montaigne beskriver bekendtskaber, og det man almindeligvis kalder for venskaber, og siger, at det i virkeligheden ikke er andet end en tilfældig og bekvemmelig forbindelse mellem to sjæle. Disse bekendtskaber og venskaber har intet at gøre med det fuldente venskab, som i Montaignes essay beskrives. Bekendtskabet minder i sin form mere om nyttevenskabet.

Kan et netværk ses som en organiseret gruppe af nyttevenskaber? Hvis vi ser vores interviewpersoners udtalelser om Facebook, kan vi få et indblik i, hvordan forskellige mennesker bruger mediet til at bibeholde nyttevenskaber, eller hvad de vælger at kalde deres netværk. *“Jeg tror at måske 85-90% af*

¹⁷ Se teori afsnit om Aristoteles

¹⁸ Kravet om tryghed i venskabsrelationer vil blive yderligere gennemarbejdet i temaet “krav til venskab”

de mennesker jeg er venner med på Facebook vil jeg ikke kategorisere som venner, men som en del af mit netværk.” (Esben, Bilag 6: 20)

Denne udtalelse er iøjnefaldende. Hvorfor være venner med folk på Facebook, som vi ikke betragter som venner? Et netværk er primært noget man bruger til at få noget ud af en given situation. Esben udfolder det yderligere i den næste udtalelse: *“Og der er altså en forskel, eller lige på nær folk man møder til.. Jeg har eksempelvis ligesom Berit her også lavet en del ungdomspolitisk arbejde, og især der, der networker man sindssygt meget. Der kan det være fedt at have alle mulige kontakter, og formanden for den og den og den forening og sådan noget, og det er jo på Facebook at man kan snakke med folk og mødes med folk der, men det er bestemt ikke venner.” (Esben, Bilag 6: 21)*

En forklaring kan være, at det senmoderne menneske har nogle ganske andre betingelser end tidligere i historien. Vi har som noget nyt mulighed for at benytte os af systemer, som gør det nemt og bekvemt at organisere, opretholde og ikke mindst bibeholde relationer som ikke nødvendigvis betyder andet for os, end at vi muligvis med tiden ville kunne drage nytte af den relation. Adskillelsen af tid og rum¹⁹ som Giddens mener er en af det senmoderne menneskes vilkår, betyder at det er irrelevant, hvor du befinder dig for at opretholde en relation. Det kan lade sig gøre ved hjælp af teknologien. Teknologien gør det muligt at befinde sig andre steder, og det er ikke nødvendigt, at du fysisk er tilstede for, for eksempel at kunne opretholde en nytte relation. Som flere af vores teoretikere påpeger, kan venskaber ikke bestå, hvis man ikke investerer noget i dem. Men med de stigende muligheder for at bevæge sig ind og ud af landegrænser i en teknologiseret og global verden kan et venskab godt bestå på trods af stor adskillelse. Det er muligt at bevare kontakten ved hjælp af teknologien. Et netværk kan også bibeholdes, uden at der skal bruges energi eller tid på at bibeholde kontakten, for muligvis senere at kunne drage nytte af venskabet. Som Berit nævner, ville mange af hendes Facebook venner ikke få hende til at stoppe på gaden, og hun ville ikke engang sige *“hej”* hvis hun tilfældigt stødte på dem. Men hun beholder dem på Facebook. Det kan sige noget om, at nytten hun potentielt set kan drage af relationen, er vigtig, men det er ikke det andet menneske, der er vigtigt. *“nogle jeg måske er blevet venner med fordi vi engang lavede noget politisk sammen, ville jeg – det ved jeg ikke - ikke kigge på dem på gaden? Jeg ville da forsøge at ignorere dem så godt som muligt. Det tror jeg da jeg ville.” (Berit, Bilag 6: 26)*

¹⁹ Se teoriafsnit om Giddens.

Venskab kan defineres i forskellige former²⁰ - og især nyttevenskabet er nemt at spotte, da det i høj grad handler om, at se efter hvilket udtryk subjekter afgiver, i højere grad end hvilke udtryk de eksplicit giver. Det handler om at kigge efter, om vedkommende aktivt ønsker at få noget ud af de venskabsrelationer, som de indgår i. Der er stor forskel på venskaber og på netværk. Et netværk er en accepteret måde at bibeholde bekendtskaber eller nyttevenskaber. Lystvenskaber, nyttevenskaber og de gode venskaber kan være svære at adskille fra hinanden. Men det er langt hen ad vejen motivet bag relationen, som kan siges at være afgørende for, hvilken betydning venskabet har for de forskellige mennesker, som indgår i det. Spørgsmålet hviler i, hvad et subjekt søger i relationen til andre. Man kan argumentere for, at hvis et subjekt søger noget i et venskab, (om det er glæde, tid til refleksion eller selvudvikling) eksisterer der en nytte i venskabet. Kan alle venskaber på den måde ses som nyttevenskaber? Hvis man skal lytte til vores teoretikere, så ville svaret være nej. Den viden vi står tilbage med, må i høj grad være, at det er motivationerne som virker afgørende. Det kan være svært at gennemskue, hvad menneskers motivation er, for at agere som de gør.

Det perfekte og fuldstændige venskab som Montaigne beskriver, kan være svært at finde. Man kan stille sig selv spørgsmålet, om det overhovedet eksisterer, eller kunne det i højere grad minder om kærligheden, der føles i en kærlighedsrelation. Flere af vores teoretikere nævner, at venskaber ofte starter med en fysisk tiltrækning. Alberoni siger, at kærlighed og venskab er to forskellige ting. Udbrudsstadiet minder ifølge ham om forelskelse²¹, og dette vil vi komme nærmere ind på i afsnittet om kærlighed og venskab. Montaigne giver et billede af, at hans venskab er et særligt tilfælde, og der her er sket en sammensmeltning af to sjæle²². Man kan spørge sig selv, om forholdet mellem Montaigne og Boéties aldrig har bevæget sig ud over dette stadie, eller om det reelt set er det perfekte venskab, sådan som det bliver beskrevet. Sammenholder man det med Aristoteles' beskrivelse af det gode venskab, kan man også definere det som det perfekte venskab. Aristoteles snakker dog i højere grad om, at to mennesker skal være lige i dyd²³, for at kunne have det gode venskab. Hvis man skal sammenstille alt denne viden med vores semistrukturerede interview og vores fokusgruppeinterview, står en ting klart frem: det fuldendte og gode venskab er svært at finde. At finde et andet menneske, som du aldrig ønsker noget af, og hvor dine motiver er fuldstændig uselviske, er sjældent. Der bliver,

²⁰ Se teori afsnit om Aristoteles.

²¹ Se teori afsnit om Alberoni.

²² Se teori afsnit om Montaigne.

²³ Se teori afsnit om Aristoteles, Moral filosofisk tilgang.

oftere end man skulle tro, afgivet et udtryk af at man ønsker noget af andre mennesker. Vi kan dog ikke sige noget generelt om alle menneskers motiver for venskaber, da folk altid vil være forskellige. Ét er sikkert, det er essentielt at kigge på motiverne, og da vi lever i det senmoderne samfund, har vi gennem interview kunne undersøge dennes forhold til emnet. Motiverne folk har for at indgå i relationer, kan vi konkludere, må findes, i hvilke udtryk de afgiver, over for de udtryk de giver, og motiverne et subjekt har til de relationer, de indgår i, kan variere.

Krav til venskabet

Et klart markeret tema der opstod i fokusgruppeinterviewet, fandt sted under startøvelsen, hvor alle blev bedt om at nedskrive, hvad de mente karakteriserede et venskab for dem. Der blev lagt vægt på forskellige ting, og efterfølgende blev der debatteret, hvad der var det vigtigste ved et venskab. Alle deltagerne lagde vægt på, at et venskab må funderes på en vis grad af sikkerhed i relationen. Ord som tillid, loyalitet og tryghed blev nævnt af alle deltagerne (Bilag 6: 1-2). Jens fra det semistrukturerede interview lægger stor fokus på, hvordan loyalitet er meget vigtigt for ham - ikke gennem ord, men gennem handlinger. Han nægter at udtale sig om sine venner uden deres konsensus: *“Jeg vil ikke..... jeg skal ikke oplyse nogen...navn. Skal ikke give navn til en anden person, før altså jeg har snakket med andre personer om det”* (Jens, Bilag 5: 2). Dette tema munder således ud i, hvilke krav man stiller til sine relationer, og selv føler et behov for at gengælde - med udgangspunkt i Aristoteles tanker om dydsbegrebet.

Aristoteles er enig med interviewpersonerne om, at sikkerheden er et vigtigt element i det gode venskab. *“Man kommer ikke nær hinanden og bliver venner, før enhver har vist sig for den anden som elskelig og har vundet dennes tillid. De, som raskt slutter venskabet med hinanden, vil nok være venner, men er det ikke, medmindre de også er elskelige, og ved dette om hinanden”* (Aristoteles, 2000: 199). Hvor han sætter meget få krav til nytte - og lystvenskabet, så mener han, at det gode venskab kræver en grundlæggende tillid. Når interviewpersonerne alle nævner tillid, eller ord der i intention dækker over det samme, kan det ses som et udtryk for, at de alle grundlæggende stræber efter det gode venskab i deres venskabsrelationer. I fokusgruppen forklarer Simon det således:

“(Loyalitet)... er vel det eneste der er relevant i et venskab. Alt andet det er næsten.. ”bi-ting”.. (...).. sjov og (...) ... ærlighed og sådan nogle ting.. det er jo et definitionsspørgsmål af hvor god en ven det er. Fordi der er jo forskellige grader af venskab. Men ”loyal” den er der jo i alle niveauer. Så den er, for mig i hvert fald, den vigtigste” (Simon, Bilag 6: 2). For ham er der således en klar distinktion og en

gradbøjning af venskaber, hvor han mener, at man godt kan kalde sig venner, hvis man er loyal. Aristoteles vil også mene, at den tillid man har til andre, og den loyalitet de udviser, kræver tid at opbygge: *“Sådanne venskaber selvfølgelig sjældne, ... (...)... Og i øvrigt kræver de tid og samvær. Som ordsproget siger: man kender ikke hinanden før man sammen har spist salt”* (Aristoteles, 2000: 199). Kravet mellem individerne, der vil opnå det gode venskab, er således, at de skal være elskelige for hinanden - og hvad vi finder elskeligt, er jo forskelligt fra person til person. Der skal også være tillid, som bedst vindes gennem fælles lidelse (spise salt), eller ved sammen at overkomme et fælles problem: *“(...)bistår hinanden i nødsituationer”* (Aristoteles, 200, 202).

Omvendt taler Simon også om, hvordan et venskab kan opstå pludseligt men stadig være solidt og sikkert, en holdning Montaigne deler: *“Fra allerførste dag blev vi bedste venner og var sammen. Helt sådan derfra. Og det er bare .. det er en af mine bedste venner stadigvæk”* (Simon, Bilag 6: 5).

Interessant nok bruger Simon længden på relationen som bekræftelse på, at der faktisk er tale om et godt venskab. Så selvom han mener, at et godt venskab kan opstå pludseligt, er det stadig tid, der fastlægges, om antagelsen nu også er rigtig. Selvom Aristoteles mener, at tid skaber tillid, så findes der også beviser på, at tillid kan opstå pludseligt, og være så stærkt som et bånd skabt over længere tid. I fokusgruppen snakker David om tillid i den form, at man tør udvise svaghed: *“Jeg vil nok også sige, (...) specielt over for vores venner, (...) der tør vi jo godt være svage en gang imellem – og det er jo nærmest hele ideen med venner.”* (David, Bilag 6: 10). Goffman mener hertil, at man i sociale relationer vil gå ret langt for at få sin selvopfattelse til at matche andres folks opfattelse af en selv (for ikke at tabe ansigt, eller gøre en situation pinlig) - hvorfor man også modsætningsvis kan opfatte det, at man frivilligt tør udvise svaghed, som et tegn på at man er backstage, altså mere uformelt. Goffman bruger primært arbejdsrelationer som eksempler på, hvilke roller man påtager sig, men blandt venner påtager man sig også roller. At kunne udvise svaghed uden frygt for sociale konsekvenser, giver altså en indikation af, at man i højere grad end normalt giver udtryk for sit menneskelige-jeg²⁴. Med andre ord, kan der altså ses en sammenhæng mellem det at være gode venner, og at turde vise sit menneskelige-jeg, og gå længere backstage end en rent arbejdsmæssig relation ville tillade. At være elskelig overfor hinanden minder om Svares begreb agape og affektion²⁵. Agape i forhold til venskab dækker over det frivillige valg om at være venner og den ubetingede kærlighed, som

²⁴ Se teori afsnit om Goffman.

²⁵ Se teori afsnit om Svare.

eksempelvis en mor har til sit barn. Aspektet om frivillighed er en vigtig aktør²⁶. Fordi et venskab ikke kan eksistere uden gensidig frivillighed, er dette et af de første aspekter som kræver en fælles forståelse, inden venskabet kan ses som påbegyndt. Det bliver i det følgende beskrevet af Gertrud: *“at man gider at være meget sammen, ikk’ ogs’ . Det beviser et venskab jo, mens andre der bare er bekendte, dem ser man engang imellem og så kan man godt være sammen med dem og syntes det er okay, men det betyder ikke noget for dig. Men venskabet det betyder noget for en, for ens velbefindende og sådan noget der”* (Gertrud, Bilag 4: 7).

Aristoteles mener, at man snildt kan tage valget om at være venner, dog uden reelt set at være venner, da kravene hertil, ikke nødvendigvis er opfyldt. Ydermere mener han, at det gode venskab kan være nemt at forvirre med andre venskaber: *“gode mennesker er behagelige for hinanden. Og (...) de gode er også nyttige for hinanden”* (Aristoteles, 2000, 199). Ud fra dette citat kan man se, hvordan agape fungerer på samme vis: man sætter ikke krav til hinanden i det gode venskab, for man er allerede nyttige og behagelige for hinanden. Man har simpelthen ikke brug for krav, for man er allerede lige: *“Venskab er lighed”* (Aristoteles, 2000, 202).

“Fra aller første dag blev vi bedste venner og var sammen. Helt sådan derfra. Og det er bare .. det er en af mine bedste venner stadigvæk” (Simon, Bilag 6: 5). Simon illustrerer her, hvordan affektion dækker over en tiltrækning til et andet menneske uden på nogen måde at være seksuelt ladet, men nærmere som er “kemi” (Simon, Bilag 6: 5). Dette kan sidestilles med det behagelige i mennesket, som Aristoteles ville beskrive det: en præmis for venskabet, men ikke alene et solidt fundament. Svare stiller sig enig i elskelses-, og tillidskravet, men tilføjer også sympati (Svare, 2004: 17). Der er unægteligt en sammenhæng mellem det at være elskelig, og at udvise sympati for den anden; den person der finder én elskelig, vil også finde sympati for vedkommende. Evnen til at have sympati for andre, er først og fremmest baseret på empati - således at folk der mangler denne evne, ikke ville kunne få “gode” venner. Omvendt kan man også udvise sympati for et andet menneske, men ikke finde det elskeligt. At finde nogen elskelig, uden at have sympati for dem, vil udvise en mangel på værdsættelse af den person som subjekt, hvorfor der i stedet vil være tale om et nytte eller lystvenskab, og derfor slet ikke være tale om elskelse.

²⁶ Se teoriafsnit om Svare, og analyseafsnittet “definition af venskab”.

Aristoteles vil desuden ikke stille sig tilfreds alene med disse krav, men opstiller en tese, hvor det gode venskab kræver, at parterne er gode. *“Af lyst og for nyttens skyld kan også ringe folk være venner med hinanden - og gode med dårlige, og de, som er hverken-eller, med hvemsomhelst - men det er klart, at kun de gode kan være venner for hinandens skyld. Slette folk glæder sig ikke over hinanden, hvis der ingen gevinst er tilstede.”* (Aristoteles, 2000: 200). Hans balance mellem dyder er således, at venskaber altid kan opstå på kryds og tværs af dydige og slette mennesker. Et dårligt menneske ville dog ikke glæde sig over en andens lykke for hans skyld, hvorfor det gode venskab kun kan opstå blandt dydige mennesker. Måden hvorpå man bliver dydig, er som sagt gennem en konstant social korrigerende igennem livet²⁷, og af dette kan man udlede flere forskellige standpunkter: for det første betyder det, at man som menneske kan udvikle sig, og opnå det gode venskab selvom man er et slet menneske nu. For det andet betyder det, at det gode venskab bør indtræde oftere blandt voksne mennesker, som har haft rigere mulighed for at blive korrigeret af deres omgangskreds. Sidst men ikke mindst betyder det, at hvis et subjekt primært begår sig blandt slette mennesker, der ikke korrigerer dem til den dydige gyldne mellemvej, så vil de også selv blive slette. Simon fra fokusgruppen kommer dog med en udtalelse, som kan sætte spørgsmålstejn ved disse udledninger:

“Nogen af de drenge jeg hang ud med, (...) De var ikke de bedste børn. (...). Og nogen af de ting som vi gik og lavede, (...), de har jo været med til skabe mig som den person jeg er i dag; men jeg følte mig jo ikke tilpas i det jeg gik og lavede. Så det var med til at skabe mig på en eller anden måde” (Simon, Bilag 6: 11-12). Citatet er interessant, fordi at han ikke har været udsat for en social korrigerende, men har i kraft af sin egen dyd, kunne distancere sig selv fra hans handlinger, og se dem som slette, altså har han faktisk udviklet sig selv og sin dyd. Dette kan også belyses med Anthony & McCabes begreb *betterment distancing*, hvorved man gennem udtalelser om sine venner, skaber sig selv. Når han herved udtaler sig negativt om de venner han havde da han var ung, og hvordan han positionerer sig selv, væk fra dem, har han både været med til at skabe sig selv, da han også gjorde det som ung, men gør det også stadig, da han ikke ønsker at sidestilles med dem længere. Selvom Aristoteles tidligt i historien, har haft groft udskårne socialkonstruktivistiske tanker, så kræver hans teser supplement fra moderne teoretikere, for at retfærdiggøre hans tanker om individets dydige skabelse.

Aristoteles, Alberoni og Svare er alle enige om, at der i venskab skal ligge en lighed, men har forskellige bud på hvordan; Aristoteles nævner indledende, at lighedskravet er en del af den gængse

²⁷ Se teoriafsnit om Aristoteles, Moral filosofisk tilgang.

opfattelse af venskab, hvorfor der findes mange ordsprog, som eksempelvis “*krage søge mage*” eller “*lige børn leger bedst*” (Aristoteles, 2000: 196). Men selv mener han, at ligheden skal ligge i kærligheden og dyden, også ved ulige magtforhold. “*Idet man elsker en ven, elsker man det, som er godt for en selv. For det gode menneske, som er blevet en ven, bliver et gode for den, hvis ven han er. Og enhver af dem elsker det, som er godt for ham selv, men giver også det tilsvarende igen, både i ønske og lyst. Som det siges: venskab er lighed*” (Aristoteles, 2000, 202). I det gode venskab er man lige, fordi man gavner hinanden ubetinget, ønsker den anden godt, og lyster dennes selskab og kærlighed. På samme vis som Aristoteles har en tendens til at kategorisere mennesket, som enten slet eller godt, ser han også på det gode venskab som en tilnærmelsesvis objektiv størrelse. Dette ekspliciteres yderligere, når han taler om magtforhold: “*(...) et sådan menneske (det gode menneske) bliver ikke ven med en overordnet, medmindre denne også er overordnet i forhold til dyd. (...) Og sådanne folk er ikke almindelige*” (Aristoteles, 2000: 203). Det objektivt klare magtforhold kan altså godt balanceres, hvis man er dydig nok, - og dyd kan være svært at bestemme som en objektiv størrelse. Omvendt kan en balance også opnås ved at sætte agtelse eller kærlighed op imod nytten: et eksempel på en sådan balance, kan være hvorledes, børn bør elske deres forældre på lige fod med hvad forældrene yder for børnene (Aristoteles, 2000: 204).

I det følgende afsnit vil vi kigge lidt på magtbalancen mellem Esben og hans forældre, ikke for at sidestille eller diskutere forældrerelationens relevans for venskab, men for at illustrere hvorledes magt og dyd kan spille ind på korrigeringen af individet - en process som alle, inklusivt forældre, i ens sociale omgangskreds deltager²⁸ i: “*børnene (...) er på samme stadie som ens forældre. Man kan have en meget bedre dialog og være meget mere ærlig. Man behøves ikke tænke på at fortælle sandheden om en eller anden druktur til min mor, for altså, jeg er jo en voksen mand nu, det kan jeg sgu da selv bestemme.*” (Esben, Bilag 6: 11). Forældre har, så længe man bor hos dem, en klart etableret magt, og når der samtidigt bliver nævnt en druktur, han ikke føler for at tale med dem om, kan det være et tegn på, at han gerne vil undgå forældrenes korrigerende. For at Esben ville kunne acceptere sine forældres korrigerende, måtte de altså også være mere dydige end Esben - men af hans kommentar kan man enten læse, at de enten ikke er mere dydige, eller at han bare ikke finder dem mere dydige, eller at han vægter sin egen selvbestemmelse højere. Vores opdagelse i dette citat er, at det ved Esben er tydeligt, hvorledes at der er en sammenhæng mellem magt, dyd og den accepterede korrigerende: accepterer man

²⁸ Se teoriafsnit om Aristoteles.

sine forældres, chefs eller hele det autoritære samfunds korrigerende, fordi man anerkender, at de har ret på et moralsk plan, eller fordi de har magten? Vi mener hertil, at man kun accepterer korrigerende fra overordnede, hvis man anerkender, at de også i dyd er højere end en selv. Det efterlader et hul i Aristoteles teori: hvordan vurderer man, hvorvidt andre eller en selv er dydig - og hvordan vurderer man om et forhold er lige?

Til dette spørgsmål tager Svare og Alberoni en tilgang, der er mere subjektiv. For Svare handler det om, at oplevelsen af balancen skal være lige, og det er kun, hvis opfattelsen af balance ændrer sig, at der er et problem²⁹. Alberoni læner sig i højere grad op af Svare, da han mener, at parterne skal se hinanden som ligeværdige. Forskellen i de to illustreres nok bedst ved Alberonis tilgang til venskabet: at man skal behandle sin gode ven, så godt som man ville behandle sig selv. Der foreligger altså imellem de tre en vis forskel i valgfriheden til at agere godt. Aristoteles mener dog, at skulle man behandle sine venner slet, er det en større forbrydelse, end var det en fremmed (Aristoteles, 2000: 206). Ud fra Alberonis tilgang kan man godt agere dårligt, selvom man er god³⁰, hvilket er umuligt for Aristoteles; forklaringen hertil er at man som godt menneske, agerer godt, og skulle man agere slet, er man ikke god. En slet person, kan altså godt have venner, og behandle et godt menneske slet - men da det gode venskab kræver lige og god dyd, kan man ikke som slet menneske, have det gode venskab. Svare lægger vægt på oplevelsen af en ligelig god behandling. På det subjektive plan, kan man bruge Anthony & McCabes begreber, til at klargøre hvordan man positionerer sig dydsmæssigt i forhold til andre.

Med envisioning self through others, betterment distancing og situating with networks skaber man sin egen identitet ved at tale med eller omtale sine venner³¹. Man kan ikke bare bruge det til at observere andre menneskers forhold til deres venner, og hvordan de gennem deres relationer forholder sig til sig selv - men vi har erfaret, at efter man bliver gjort opmærksom på begrebet, begynder man også at stille spørgsmålstejn ved sine egne udtalelser, og hvad de udtalelser betyder for ens venskabsrelationer. Friendship talks kan altså bruges som et redskab til selvoplysning. Simon bruger betterment distancing til at "gøre sig selv bedre", i forhold til de venner han havde som barn, et begreb, hvis anvendelse, Aristoteles ville se som en direkte modsætning til det gode venskab: "*Kun gode menneskers venskab er*

²⁹ Se teori afsnit om Svare.

³⁰ Se teori afsnit om Alberoni.

³¹ Se teori afsnit om Amanda Koontz Anthony & Janice McCabe.

uimodtageligt for sladder” (Aristoteles, 2000: 200). Omvendt når Simon taler om fundamentet for venskab, taler han meget positivt om loyalitet - hvoraf man kan aflæse, at han ser sig selv som en loyal ven. Problemet herved er selvfølgelig, at man kun arbejder på et subjektivt plan, hvorfor der jo intet bevis er for, at Simon faktisk er en loyal ven. Til dette vil Alberoni sige: *“Vennekredsen er et objektivet portræt af menneskets moral”* (Alberoni, 1984: 37). Man kan altså ifølge Alberoni, observere hvorledes en vennekreds agerer, og dømmer deres moral ud fra dette - en holdning, hvoraf man godt kan skue indflydelsen fra Aristoteles, der som sagt mener, at dyd skabes gennem social korrigerende. Forskellen i de to kan igen illustreres med Simon: ved Aristoteles kunne Simon ikke blive et dydigt menneske, indtil hans sociale omgangskreds ændres - men ved Alberoni ville man objektivt kunne sige, at Simon måtte være et slet menneske, så længe han er en del af den gruppe, trods at han faktisk ikke følte sig tilpas blandt sine venner. Alberoni kan på denne vis sige at læne sig op af Baumans tanker om fællesskaber, hvori man afgiver en del af sin individualitet³². Da Simon de facto er kommet ud af den sociale gruppe, og viser sig som et meget sympatisk menneske, mener vi, at begge teoretikers holdninger ikke er fyldestgørende nok til at være fuldstændigt dækkende. Det er dog ikke urealistisk at udlede en almen, fornuftig tommelfingerregel: så længe man agerer i slette eller dydsmæssigt ringe sociale kredse, er det sværere at udvikle sig i en moralrigtig retning, omend ikke umuligt.

Det sidste krav man kan finde blandt vores teoretikere, er Alberonis ønske om gensidig frihed. *“En ægte ven vil først og fremmest den andens frihed, gør han sig den mindste anstrengelse for at fratage ham den, er der ikke tale om ægte venskab”* (Alberoni, 1984: 29). I fokusgruppen taler Simon og David om forskellen i forventninger mellem venner og kærester.

S: *“Hvorfor slår man ikke op med en ven? (...)”*

D: *“det er vel noget med at der ikke er nogen forventninger. Der ligger jo nogen forventninger til hvis man er kærester med en.”* (David, Simon, Bilag 6: 32)

Der foreligger i parforhold en aftale, enten udtalt eller usagt, mellem parterne som begrænser friheden til individerne. Alberoni mener, at i et godt venskab skal individerne bevare deres autonomi, og modparten må ikke ønske sin ven nogen begrænsninger. Dette kan igen sættes op mod Aristoteles, som ikke omtaler venners frihed, men i stedet beskriver det som, at hvad der er godt for ens ven, er godt for

³² Se teoriafsnit om Bauman.

en selv. Under antagelse af at man er dydig, og har det gode venskab, så vil Aristoteles altså mene, at autonomien er implicit, hvor Alberoni kan siges at se det fra det omvendte perspektiv: hvis man sætter krav til hinanden, er det ikke det gode venskab. Udgangspunktet for hvorledes man konkluderer på det gode venskab, kontra frihed, er altså modsatrettet. Flere af vores interviewpersoner vil dog mene, at venskab er et krav for et parhold: *“jeg ved heller ikke lige hvordan man kan undgå at blive venner inden man bliver kæresten”* (Berit, Bilag 6: 17). Altså kan man diskutere, om det gode venskab kan blandes med kærlighed, når der eksisterer en forventning til hinanden - eller om denne forventning, når gensidig, slet ikke er dækket af begrænsningen af frihed, hvis den frihed frivilligt opgives i kraft af ønsket om et forhold. Fokusset for dette tema ligger ikke i selve kærligheden over for venskabet³³, men i de krav man stiller, når man indgår i et parforhold. Man kan også se på restriktionen, som en del af det at være dydig, hvorfor der slet ikke er tale om en restriktion, da forventningen deri består i at vennen, eller kæresten, blot skal være sig selv. Vi vælger at lade svaret på dette spørgsmål være op til hver enkelt, og simpelt konkludere på tværs af begge teoretikere, at man i det gode venskab selvfølgelig har forventninger til hinanden, og hvis forventningerne brydes, fordi den ene part stiller krav, som andenparten enten ikke kan, eller vil opfylde, så kan der ikke være tale om det ideelle gode venskab, men måske nærmere en flydende overgang derfra og over til ringene typer venskaber.

Afslutningsvis kan vi opsummere at kravene til det gode venskab består af:

- Tillid til at modparten vil gøre godt mod en - en tiltro der for nogen skal opbygges gennem samvær og kriser, og for andre, med den rette person, kan ske pludseligt og i nuet - men stadig kun kan bekræftes af tidens gang.
- En elskelse eller kærlighed til den andens væsen og karakter - samt et valg om at se den elskede som ven.
- Sympati for den anden: tæt forbundet med empati og forståelse for modparten.
- En vis balance i venskabet: både i forhold til magt, til dyd og den subjektive opfattelse deraf.
- Frihed til at agere som man selv ønsker, og ønsket om at den anden agerer frit - uden at nogen af parterne bliver forurettede.
- En gensidig moral, der ikke tolererer at man taler dårligt om sine venner.

³³ Vi vil gennemgå forskellene og sammenhængene på de to førnævnte begreber, under temaet “venskab og kærlighed”.

Venskabelse

I vores projekt har vi både gennem teorien og empirien, mødt to forskellige former for venskabsdannende processer - det kemibaserede og det tidsmæssige. Til at dække over den venskabskabende evne mennesket besidder, og selve processen venskabsdannelse, har vi hertil defineret begrebet venskabelse.

Den ene venskabstype er det, som Montaigne ville betegne som det forudbestemte venskab, et venskab der bliver skabt og holdt sammen af en speciel kemi. *“Jeg har det meget med kemi. (...) Altså hvis jeg har en god kemi fra start af, jamen så kan vi da ..(...) ... blive næsten bedste venner fra dag 1 af.”* (Simon, Bilag 6: 3). Desuden siger Gertrud også i vores semistrukturerede interview: *“(...)Jeg tror jeg ville have fundet den samme slags, hvor jeg havde følt kemien mellem og at den bare sagde bling”* (Gertrud, Bilag 4: 4) og *“Så var der bare andre som man snakkede rigtig godt med og havde en god kemi med og var på bølgelængde med fra starten af, ikke?”* (Gertrud, Bilag 4: 11). Også Montaignes eget venskab, der har været inspirationskilde til hans essay om venskab, opstod tilfældigt og hurtigt: *“...”blev vi så betagede af hinanden, følte at vi kendte hinanden så godt, og sluttede så varmt et venskab at intet siden hen kom til at stå os så nær som vi to stod hinanden”* (Montaigne, 1992: 212). Som tidligere nævnt minder netop denne form for venskabelse som et forudbestemt venskab - et slags deterministisk venskab³⁴. Kemien er her en form for åndelig forbindelse og en forkærlighed til ét menneske, frem for et andet, som også Alberoni kommer ind på. Denne forkærlighed beror på et valg, og valget vil altid falde på sin ven på grund af den udtalte forbindelse mellem dem. Desuden minder denne form for venskabelse, om det Svare betegner som affektion, da affektion er en tiltrækning til et bestemt menneske og dennes udtryk. I forhold til det deterministiske venskab, kommer Aristoteles ind på at: *“(...) de gode vil blive venner for hvad de er i sig selv, nemlig gode. Og disse er venner simpelthen, mens de andre blot er venner tilfældigt og for så vidt de ligner disse.”* (Aristoteles, 2000, 201). Ligesom Gertrud snakker om at man har været på bølgelængde fra starten, beskriver Aristoteles at gode mennesker søger hinanden på baggrund af dyd, og når de så finder hinanden, er det gode venskab, på sin vis forhåndsbestemt - modsat nytte-, og lystvenskaber, som er skabt tilfældigt, afhængigt af situationen.

³⁴ Se teoriafsnit om Montaigne.

En anden form for venskabelse, vi er stødt på, er det venskab der kræver tid og pleje, og som ikke opstår pludseligt. *“Altså jeg synes altså, selv om jeg elsker relationen når den er etableret, så synes jeg at det er mega hårdt arbejde. Det kræver meget tid, og det er hårdt, og investering fra din egen side. Altså du skal begynde at fortælle hele din livshistorie om igen(...)”* (Anette, Bilag 6: 6). Her ligger vigtigheden i det hyppige møde, som Alberoni kommer ind på. Alberoni mener, at mødet er essentielt for venskabets beståen, da venskabet uden møderne vil ebbe ud³⁵. Det kræver derfor både tid og energi, at skabe og opretholde sine venskaber.

I analysen vil vores fundne begreb venskabelse blive brugt, hvor vi finder det relevant. Vi vil altså bruge begrebet til at eksemplificere, hvornår venskabelse, i de to forskellige former, finder sted.

Venskab og kærlighed

Temaet venskab og kærlighed fandtes relevant, efter vi havde indsamlet teori omkring venskab; det stod hurtigt klart, at disse to emner berører hinanden på kryds og tværs. Alberoni tager emnet kærlighed op i sin bog *Venskab*, og vi blev i dette værk gjort opmærksomme på den klare sammenhæng, men også den forskel der netop skaber skellet mellem de to begreber. Med dette indblik i begrebernes forhold til hinanden valgte vi gennem vores interview at lede samtalen ind på emnet. Det kan være et følsomt emne at tage op, men under specielt fokusgruppeinterviewet viste interviewpersonerne klare tegn på, hvad deres oplevelser har været med dette tema.

Som tidligere beskrevet er Alberonis udtalelser omkring forelskelse og venskab en smule ambivalente. Han mener ikke, at kærlighed og venskab opstår på samme vis, men der kan dog drages visse paralleller. Der er forskellige stadier i Alberonis teori om venskab: Udbrudsstadiet, institutionelle og trivialtilstanden, og disse tre stadier kan også kobles på et kærlighedsforhold. Det kan diskuteres, om muligheden for at et venskab og en forelskelses stadier kan forekomme samtidigt igennem et pars forløb. Et udbrudsstadie der består af en intens lyst til at lære det andet menneske at kende, og en tydelig glød forekommer genkendeligt i begge tilfælde. I Aristoteles' beskrivelse af lystvenskabet opstår lysten ved, at man føler en anden persons væsen behageligt. Man kan argumentere for, at starten på et kærlighedsforhold minder om et lystvenskab, da behageligheden må være en præmis for

³⁵ Se teoriafsnittet om Alberoni

forelskelse. Man er heller ikke nødvendigvis kærester eller decideret forelsket i starten, men det er noget der bygges op; derfor er man muligvis blot venner i den lystige forstand.

Det andet stadie i et venskab, er ifølge Alberoni, det institutionelle stadie, her fastlægges en stabilitet og en høj form for solidaritet. Man har lært den anden person at kende, men har ikke længere en vild glød. Dette andet stadie minder også lidt om Aristoteles' gode venskab, da der er gensidig solidaritet og gode ønsker for hinanden. Dette er et stadie, hvor man i et kærlighedsforhold formentligt vil kalde sig kærester. Den store glød er svundet lidt hen, men man er tryk, og har det godt med hinanden.

Det tredje stadie, trivial tilstanden, består som tidligere nævnt, af lav solidaritet og minder mest af alt om Aristoteles' nyttevenskab, hvor man udelukkende er venner for at få noget ud af det. I et kærlighedsforhold kan man også nå til dette punkt, i og med at man muligvis har en form for nytte af at være sammen med sin partner, dette kan være sex, børn, indkomst; fællesskab i form af fælles venner, en fælles interesse som motorcykler m.m. Den erotiske dragning er dog venskabets modpol; ifølge Alberoni kan man i dette stadie ikke både være venner og kærester. Man kan også argumentere for at dette forhold, om det er et venskab eller et kærlighedsforhold, er blevet til en vane, og man derfor er sammen, fordi man er blevet vant til det trivielle møde.

I det sidste kapitel af Alberonis bog *Venskab* beskriver han hvordan tidligere kærester, der ikke længere er tiltrukket af hinanden, kan udvikle et venskab. Det er også en mulighed, at det blot er kærligheden, der er svundet hen, og det der er tilbage, er et venskab, der er blevet formet samtidigt med forholdet.

F: *“Det sjovt du siger det, fordi det du lige har beskrevet, nøjagtig det samme har jeg lige har jeg været igennem. Øhh og det var sådan en tre, fire årig periode og det er nok det mest frustrerende nogensinde i hele verden, og det altså det der irriterer mig mest ved det det er at du har en skide god ven du kan snakke med alt om, så går du fra at, lige pludselig så den dag i dag jamen jeg kan ikke andet end at sige hej igen. Det er blevet så, det er blevet så.. og det er jo ikke fordi vi begge to inderst inde ikke vil, men det bliver bare, alt er bare helt”*

A: *“Underligt”*

E: *“Ude af kontrol”*

F: *“Jaer. Og det er det netop også, for vi har også en kæmpe omgangskreds hvor at, så lige pludselig nåå men du skal med, jaer men hun er der, nå men så skal jeg lave lektier i dag, ik?”*

Og det er også virkelig hvor den der venskabskreds der går relationerne bare helt amok. Ja..”
(Frederik, Anette, Esben Bilag 6: 16-17)

Som det ses i fokusgruppeinterviewet, kan det være svært at slippe følelsen af at blive svigtet, af den person man har elsket, og dermed svært blot at være venner: *”Men den kan naturligvis også slå fejl. I så fald tæres den sjældent langsomt og roligt op, men ender oftere dramatisk og smertefuldt. Altid ledsaget af skuffelse.”* (Alberoni, 1984: 61). Citatet er blevet nævnt tidligere i Alberoni afsnittet³⁶, men bør her blive brugt igen, da det er yderst sigende for interviewdeltager Frederiks oplevelser og hvad han har følt i den givne situation. Det har stået på i en flerårig periode, og har derfor fyldt meget i hans liv. Frederik nævner ikke noget om at være blevet skuffet, men da Alberoni nævner at det sjældent foregår stille og roligt, men snarere i et voldsomt opbrud efterfulgt af skuffelse. Dette kan svække et eventuelt venskab efter et opbrud væsentligt, da der er utroligt mange følelser i klemme.

G: *”Det sagde bare pling.”*

H: *”Det sagde bare pling?”*

G: *”Ja, vi var bare fortrolige med det samme”*

(...)

T: *”Ja. Så det er måske både forelskelse og venskab der startede der på samme tid?”*

G: *”Ja, på samme tid ja, lige netop ja. Det har det været.”* (Gertrud, Helene, Troels Bilag 4: 11)

Denne udtalelse fra Gertrud påviser ifølge hende, at både et venskab og en forelskelse startede på én og samme tid, men dette mener Alberoni, ikke er muligt, da han skriver: *”Forelskelsen er en begivenhed, der har en helt klar start. Dens udgangspunkt er udbrudstadiet, et lynnedslag, en åbenbaring. Venskabet bliver derimod ikke til ved nogen indledende éngangsåbenbaring, men gennem en række møder og flere på hinanden følgende uddybninger.”* (Alberoni, 1984: 10).

Det er svært argumentere for, hvem der har ret, men man kan gå ud fra én af to ting: enten ér begge ting opstået på samme tid som Gertrud ytrer, og dermed er dette en mulighed, der går imod Alberonis teori,

³⁶ Se teoriafsnittet om Alberoni

eller også er forelskelsen opstået ved en åbenbaring og efterfølgende er venskabet også opstået gennem de opfølgende mange møder Gertrud og hendes mand imellem.

I et opfølgende citat fra fokusgruppeinterviewet udtaler Berit og Anette, at de ikke kunne forestille sig ikke at være venner med en kæreste enten før eller i løbet af et forhold.

B: “Men jeg tror der er mange fordele ved det faktisk ogs, fordi jeg tror det der med at man kender hinanden så godt når man bliver kærester er en stor fordel frem for hvis det bare er en man sådan match på tinder, begynder at date og så er man bare kærester ik? Men jeg ved heller ikke lige hvordan man kan undgå at blive venner inden man bliver kærester, det ved jeg ik, det tror jeg ikke er sket for mig selv endnu, men det der med at man, det kan da godt være, at man har sex og sådan noget, men jeg tror også bare jeg ser det som at når man er kærester, så er man også venner. Eller sådan jeg tror ikke at jeg vil kunne skille det fra hinanden på den måde”

A: “Ej jeg det vil jeg heller ikke kunne se at jeg kunne have en kæreste der ikke var min bedste ven eller ihvertfald meget tæt på” (Berit, Anette, Bilag 6: 17)

Det virker på Berit som om at forelskelsen, i hendes tilfælde, først opstår, når venskabet er grundlagt, og hun finder venskabet uundgåeligt på længere sigt. Det kan ud fra vores interviewdeltageres udtalelser konkluderes, at et venskab oftest opnås gennem et forhold. Venskabet kan opstå på forskellige tidspunkter i et forhold; Gertrud mener at hendes venskab samt kærlighed til sin mand opstod på samme tid i udbrudsstadiet. Flere andre interviewpersoner fra vores fokusgruppeinterview udtalte, at venskab ville opstå på et tidspunkt, og at dette var noget, de personligt havde oplevet.

Fællesskaber

Fællesskab har været et tilbagevendende tema i både de semistrukturerede interview og fokusgruppeinterviewet. De fleste interviewdeltagere har nævnt at de har været en del af et fællesskab, og at det har været at få nye venner fordi fællesskaberne har ændret sig (Bilag 6: 2). Vi har derfor valgt at lægge vægt på dette tema, idét empirien har lagt op til det. Zygmunt Bauman skriver om fællesskab, og hvordan identiteten bliver skabt på baggrund af reaktioner fra fællesskabet; den er derved med til at

lære individet hvordan man begår sig i samfundet³⁷. Når Bauman snakker om fællesskaber, starter han ud med en generalisering af selve fællesskabet, men inddeler det også i forskellige kategorier.

Fællesskaber kan skabes i institutioner, og venskaber kan formes af fællesskaber. Fællesskaber er dog ikke den sikkerhedszone, som man drømmer om, men tværtimod kommer det med mange komplikationer, da det dannes på grundlag af en fælles forståelse, der senere kan ændre sig.

”Jeg synes jeg har helt vildt mange kategorier af venner (...) så har jeg dem fra min efterskole, og dem som jeg gik i 10. klasse med, og så dem fra mit gymnasie, og sådan, alle mulige fritidsaktiviteter. Og det er ikke rigtig nogen der sådan har noget med hinanden at gøre. Det er bare sådan nogle forskellige kategorier af venner som jeg så agerer i og er sammen med.” (Berit, Bilag 6: 3). Berit beskriver

forskellene ved venskaber, og hvordan hun agerer forskelligt sammen med dem, ligesom Bauman forklarer, at man agerer forskelligt i forskellige fællesskaber. Ud fra Berits udtalelse kan vi aflæse sammenhængen mellem venskaber og fællesskaber, idét vennerne bliver inddelt i kategorier i form af, hvor de har mødtes. I fokusgruppinterviewet siger Anette følgende: *”(...) jeg er virkelig dårlig til at få nye venner. Jeg får ikke særlig mange nye venner (...) generelt så går mine venner (...) langt tilbage. De går helt tilbage fra mine folkeskoletider, og min gymnasietid, fordi (...) der var man ligesom et fællesskab hvor man brugte rigtig rigtig mange timer sammen med hinanden.”* (Anette, Bilag 6: 2).

Dette er også et godt eksempel på, hvordan institutioner kan danne en god grobund for venskabet³⁸. Her bliver venskaber og fællesskaber sat i sammenhæng med hinanden, og hvordan disse påvirker hinanden. Hos Anette kan vi se, at hendes venskaber er blevet påvirket af det fællesskab, som hun har befundet sig i, hvorefter hun har haft svært ved at finde nye venner. Dette kan skyldes, at fællesskaberne som hun har befundet sig i, er blevet flygtigere fremfor at de holder i længere perioder. Hun tilføjer også: *”Men jeg vil så også sige, det er også virkelig forskelligt hvordan man så kategoriserer dem som venner, for der jo nogen der sådan lidt overfladiske venner, men det betyder da ikke at jeg ikke vil definere dem som mine venner.”* (Anette, Bilag 6: 3). Her kan vi igen se, at venskaber og fællesskaber har en sammenknytning, og at der skabes venskaber inden for fællesskaberne, men graden af venskab varierer. Ligesom fællesskaber kan være mere flygtige, kan venskaber lige så være det. Svare beskriver vigtigheden af valget ved venskabet, og som Anette beskriver, så har hun overfladiske ‘venner’, som hun ikke ville definere som sine rigtige venner. Det er derfor tydeligt, at hun med disse overfladiske venner ikke har anerkendt venskabet, men alligevel

³⁷ Se teori afsnit om Bauman.

³⁸ Se teori afsnit om Alberoni.

kalder hun dem for venner. Ifølge Aristoteles kan venskab, som nævnt tidligere, inddeles i tre forskellige former: nytte, lyst og det gode venskab. Anette har højst sandsynligt nyttevenskaber eller lystvenskaber, med dem som hun kategoriserer som sine overfladiske venner. Man kan derfor komme frem til, at hun definerer sine rigtige venner som det, Aristoteles ville kalde for det gode venskab.

Anette kommenterer også på, at det er svært at skabe nye venner, idét ” (...) *du skal begynde at fortælle hele din livshistorie om igen. Altså, og du skal begynde at dele de ting der måske ikke er så fede. Ligesom altså, på linje med dem der er fede, så derfor så tror jeg måske også bare, (...) det er derfor jeg holder så meget fast i dem, som jeg har kendt nærmest hele mit liv. Fordi på den måde så skal jeg ikke (...) involvere nye personer i hele min livshistorie. (...) selvom man selvfølgelig godt kan have venner som man ikke behøver involvere i alt. (...) Men hvis man skal være rigtig gode venner så mener jeg i hvert fald at det er en del af det (...) At de kender dig, og ved hvor du kommer fra, og ved hvorfor du gør som du gør (...)*” (Anette, Bilag 6: 6). Bauman kommer ind på, at fællesskabet er bygget på en livshistorie, og forventningen om at livshistorien fortsætter. Anette virker til at have samme mening, idét hun udtrykker det hårde arbejde i at skulle genfortælle sin egen livshistorie til personen. Men Bauman mener ikke nødvendigvis kun, at det handler om individets egen livshistorie, men også fællesskabets³⁹, og Anette synes at være en god beskrivelse af Baumans teori.

Anette har, som tidligere nævnt, sagt at hun har svært ved at få nye venner, og at hendes venner generelt går længere tilbage; fællesskabet har en livshistorie, som de har bygget videre på, hvilket er sværere at skabe på nuværende tidspunkt for Anette. Til dette tilføjer Simon: ”(...) *Jeg har ikke tid til at få nye venner i øjeblikket fordi jeg har så mange børn, så jeg har bare ikke tid til det, og det er jo som det er. Medmindre det er noget der er i relation til mine børn (...) så ville jeg godt kunne gøre det.*” (Simon, Bilag 6: 5). Venskaber bliver i dette citat sat i sammenhæng med et fællesskab, der omhandler Simons børn; han ville kunne få nye venskaber, hvis det var i form af fællesskaber. Bauman skriver, at knytte bånd er en langvarig proces, og dette har Simon ikke tid til, hvilket gør, at hans fællesskaber højst sandsynligt vil være mere flygtige og ikke nær så tætte, idét det omhandler en form for fælles interesse. Dette er, hvad Bauman kalder for et interessefællesskab, og Berit siger følgende til samme emne: ”*Altså jeg kan virkelig sige at jeg blev del af sådan en sådan politisk interesseorganisation i gymnasiet, og havde det ikke været for den, sådan det sammenhold vi havde*

³⁹ Se teoriafsnit om Bauman.

der, så havde jeg aldrig nogensinde siddet her i dag, altså så var jeg aldrig nogensinde flyttet til (Bynavn - redigeret), fordi jeg havde nogle helt andre planer med mit liv.” (Berit, Bilag 6: 18). Her har interessefællesskabet haft en stor betydning for hendes individuelle liv, da det har påvirket hende til at flytte. Dette omtalte fællesskab kunne sagtens være et æstetisk fællesskab, idét det har været muligt at forlade det, da interviewpersonen skulle videre med sit eget liv. Et æstetisk fællesskab er fleksibelt, og båndene der søges, skal ikke være bindende⁴⁰. Der bliver dog tilføjet: *”nogle jeg måske er blevet venner med fordi vi engang lavede noget politisk sammen, ville jeg – det ved jeg ikke - ikke kigge på dem på gaden? Jeg ville da forsøge at ignorere dem så godt som muligt. Det tror jeg da jeg ville.*” (Berit, Bilag 6: 26). På dette tidspunkt er det tydeligt at se, at der faktisk er tale om et interessefællesskab, frem for et æstetisk. Det har været et fællesskab, der er knyttet sammen på baggrund af en fælles interesse, og ikke har holdt en længere periode, idét Berit end ikke ville hilse på medlemmerne, hvis hun mødte dem på gaden. *”Det synes jeg på en eller anden måde er lidt meningsløst (...) At have de der små kategoriseringer hvor man i princippet bare snakker om ingenting (...)*” (Frederik, Bilag 6: 7). Frederik er her inde på, at der ikke ligger nogen eksistentiel mening ved overfladiske fællesskaber, og at man tværtimod burde fastholde enkelte venskaber, som man ved, kan fortsætte, og har en mening. Man kan derfor læse, at han stræber efter det gode venskab, men at han ikke har formået at finde det i sine forskellige interessefællesskaber. I takt med at man udvikler sig, og får nye interesser, så er også medlemskabet i et interessefællesskab flygtigt.

Berit modsiger dog dette: *” Det tror jeg ikke nødvendigvis jeg er enig i, for nogle gange, så synes jeg også bare at man har brug for bare at snakke med en, som man kategoriserer som sin ven, men som man ikke nødvendigvis kan hele livshistorien på, og føler at man er nød til at spørge ind til, hvordan det går (...) for bare at kunne sidde og hygge sig. Jeg synes et eller andet sted det er rart det der med man bare nogen gange kan mødes med nogen som man ser sådan meget sjældent, og så bare lige høre hvordan det går, og bare være lidt overfladisk og sådan noget, fordi man selv nogen gange har rigtig meget bag i hovedet.*” (Berit, Bilag 6: 8). Hvor Frederik mener, at flygtige fællesskaber er overfladiske og undværlige, mener Berit i stedet, at man kan have brug for disse; det betyder nødvendigvis ikke, at man ikke er gode venner, hvis man ikke snakker om dybe ting. Her kan man fornemme, at Frederik søger efter knagefællesskaber, hvilket tyder på, at han højst sandsynligt gerne vil have nogen at snakke

⁴⁰ Se teoriafsnit om Bauman.

med sit liv om, hvorimod Berit ikke har noget imod at have flere forskellige former for fællesskaber. Hertil tilføjer David: *"(...) jeg har da en ven, som jeg føler jeg kan sige nogen få ting til, og så forstår han implicit godt nok. Og det samme kan han gøre til mig, uden at vi i virkeligheden er specielt involverede i hinandens liv på den der måde. Og omvendt har man også venner hvor man kan sige: "Jeg har det utrolig svært og sådan" (...) og så forstår de fuldstændigt (...)"* (David, Bilag 6: 9). Med dette menes der, at der skal være plads til forskellige fællesskaber, da det skaber forskellige former for venskaber; der kan være brug for et knagefællesskab⁴¹, hvor man kan dele sine bekymringer, og samtidig kan disse være med til at fremme ens egen udvikling.

"Jeg har mange venner, jeg er vokset fra. (...) jeg tror nærmest det ligget i ordet, i den forstand at man vokser så meget i forskellige retninger at (...) man har ikke noget til fælles mere. Man føler ikke det grundlag, som man havde venskabet på rigtig eksisterer mere (...)" (David, Bilag 6: 29). David kommer her ind på slutningen af venskaber, og at dette skyldes, at der ikke længere er noget til fælles. Det vides dog ikke præcist, om han har fået sine venskaber gennem interessefællesskaber. Men når det kommer til fællesskaber, må man også være bevidst om, at det vil ende; sikkerheden, som mange søger i fællesskaber, er ikke andet end en utopi, og man vil kun sætte sig selv op til skuffelse med denne søgen. Vi kan dog spørge os selv, om dette altid er tilfældet - for hvis alle fællesskaber er flygtige, kan det gode venskab ikke eksistere i et fællesskab. Bauman sætter ingen restriktioner eller guidelines, på størrelsesforholdet af et fællesskab, hvorfor man i teorien, godt kan påstå at et fællesskab består af to mennesker. Hertil vil nogen nok påstå, at det i stedet er et venskab, hvortil man så igen, vil kunne svare: er det ikke muligt, at man kan være tre mennesker, der alle har det gode venskab, med hinanden? Grænsen er altså flydende, hvilket betyder at en af følgende må være sand og den anden falsk. Ifølge Bauman findes det gode venskab ikke; fællesskaber er ikke nødvendigvis flygtige, men i stedet tendentiøst flygtige, hvorfor der i teorien, stadig kan eksistere, hvad vi vælger at kalde: det gode fællesskab. Vi vælger at forholde os således, at vi ikke benægter en teoretisk mulighed for et godt fællesskab, men lader Bauman være udgangspunktet.

Fællesskaber har det derfor med at brydes på baggrund af konflikter, hvorimod andre formår at overkomme disse komplikationer, indtil der kommer nye. Ligeså virker det til at Esben har oplevet et brud på samme måde: *"(...) vores mødre var fælles venner, så vi hang meget ud sammen da vi var små (...)* Og der var bare (...) en enighed om at vi nok bare var (...) vokset fra hinanden – ikke på sådan en

⁴¹ Se teoriafsnit om Bauman.

officiel måde, men mere glidende.” (Esben, Bilag 6: 31). Hvis dette venskab kan kaldes for et interessefællesskab – idét de kun har været venner, når de er mødtes gennem deres mødre – så brydes det på baggrund af udefrakommende komplikationer; i dette tilfælde at de begge har haft for travlt, og at de har haft forskellige interesse. Spørgsmålet er dog, om de overhovedet har været venner, eller om de kun har set hinanden som bekendte? Ifølge Svare er anerkendelsen et vigtigt præmis for, at venskabet kan fortsætte, og Esbens venskab virker ikke til at være blevet anerkendt af begge parter, førend de er brudt med hinanden.

“Det har allerede været fra folkeskolen af, man fandt forskellige venner. Og så gik man i gymnasiet, så fandt man nogle andre venner (...). Nogle man snakkede rigtigt godt med. Også sådan skiftede ud, sådan hen af vejen (...). Og så har jeg arbejdet forskellige steder. Også været på Grønland som sygeplejerske og arbejde, så finder man nogle andre venner (...).” (Gertrud, Bilag 4: 1). Gertrud beskriver sine venskaber som flygtige, og baseret på et fællesskab, som eksempelvis gymnasiet. Det virker derfor til, at de ikke har holdt særlig længe, idét hun siger, at hun har skiftet sine venner ud gennem årene. Vi kan derfor antage, at hendes venskaber har været baseret på et interessefællesskab, som har ændret sig, og derfor er faldet fra hinanden. Derudover definerer hun også en god ven som: *“En man har lyst til at være sammen med, og man har nogle gode ting at snakke om. Man interesserer sig for de samme ting, og har lyst til at snakke om dét. Og har lyst til at gøre det samme: gå en tur, eller sådan et eller andet”* (Gertrud, Bilag 4: 9) hvilket er en tydelig beskrivelse af et interessefællesskab. Vi kan derfor konstatere, at denne interviewpersons venskaber har været påvirket af interessefællesskaber, og at det højst sandsynligt er derfor, hun hele tiden har skiftet sine venner ud igennem sit liv. På trods af at interviewpersonen for det meste formår at beskrive interessefællesskaber, så får hun også beskrevet, hvor grænsen mellem et bekendtskab og et venskab går. *“(…) venskabet det betyder noget for en, for ens velbefindende (...).”* (Gertrud, Bilag 4: 7). Fællesskabet lægger ligeså vægt på, at man ønsker alt godt for hinanden i et fællesskab, ligesom man ville gøre det i et venskab (selvom motiverne for ønsket, kan variere efter venskabsformen⁴²). Dette citat viser derfor tydeligt, at fællesskaber og venskaber er baseret på nogle af de samme præmisser. På trods af hendes forventning til et godt venskab siger hun også, at kemien er vigtig for hende; *“Jeg tror jeg ville have funden den samme slags, hvor jeg havde følt kemien mellem og at den bare sagde bling.”* (Gertrud, Bilag 4: 6).

⁴² Se teoriafsnit om Aristoteles.

Hun nævner her, at hun stadig ville have fundet venner baseret på hvordan kemien var mellem dem, hvis hun havde været en del af andre fællesskaber. Den form for venskab, der her bliver beskrevet, kan sammenlignes med Svares beskrivelse af venskaber; det bliver skabt spontant, uden nogen refleksion over valget. Vi kan derfor konstatere, at Gertrud har haft forskellige former for venskaber, men rent faktisk vægter venskaber fra interessefællesskaber højest.

I et af vores semistrukturerede interview beskriver Jens, at han også har fundet sine venskabsrelationer gennem fællesskaber. Han har før kørt motorcykel og derved fået sine vennerelationer gennem dette fællesskab. Vi har tidligere brugt det følgende citat, men her bruges det i en anden kontekst.

M: *“Ja. Var der nogen øh. Er det der du f.eks. har mødt ham din ven?”*

J: *“Ja det kan man godt sige, og så. Så kommer man nede på havnen, og mødte hinanden dernede.”*

Y: *“Så lærte i hinanden at kende dernede?”*

J: *“Ja. Det er (noget der ikke kan tydes)”*

Y: *“Det var da et fællesskab.”*

J: *“Ja. Det er at komme ned og få noget at spise og noget at drikke, og kigge, og snakke med andre.”* (Martin, Jens, Yasmin, Bilag 5: 5)

Jens beskriver, at det hovedsageligt var igennem interessen for motorcykler, han fandt sine venner. Han beskriver også, hvordan han lider af en sygdom, der betyder, at han ikke kan køre motorcykel længere. Fordi Jens ikke længere kan køre motorcykel, kan han ikke deltage i de aktiviteter, som var en del af, hvad disse mennesker foretog sig sammen. Som Zygmunt Bauman beskriver, kan forklaringen være, at dét at være en del af et fællesskab, ikke kommer uden en vis usikkerhed. Usikkerheden opstår i og med at udefrakommende komplikationer kan opstå. I dette tilfælde har komplikationen været, at personen fra vores interview blev ramt af sygdom, og blandt andet derfor var nødt til, at komme på plejehjem i en tidlig alder. Hans sygdom har på denne måde betydet en eksklusion fra fællesskabet. Udover at Jens grundet sin sygdom, er kommet på plejehjem, har han også mistet sit kørekort efter egen udtalelse, igen på grund af sin sygdom. Ud fra Jens' egne udsagn var det en overraskelse, at menneskene i motorcykelfællesskabet, ikke længere havde meget med Jens at gøre, efter han blev syg.

Y: *“Men han kommer ikke her?”*

J: *“Det er lang tid siden.”*

Y: *“Synes du. Er det lidt skuffende måske?”*

J: *“Ja, det synes jeg.”*

Y: *“Du havde måske regnet med mere?”*

J: *“Ja det vil jeg påstå.”*

M: *“Mh.”*

Y: *“Ja. Er det fordi i var meget tætte før, du blev syg?”*

J: *“Vi har bare kendt hinanden i mange år.”* (Yasmin, Jens, Martin, Bilag 5: 12)

Der har muligvis for Jens eksisteret en forventning om, at det ikke alene var fællesskabet de samlede om, men også relationen. Selvom det i førnævnte citat kunne virke til at være en relativt perifer relation, lader det til, at Jens havde forventet mere af de øvrige motorcykelentusiaster. Det er altså i dette fællesskab, at Jens primært har fundet venner, og tabet af fællesskabet har altså for Jens også betydet tab af vennerne. Og dette kan man fornemme i hans udtalelser, har også betydet en stor skuffelse, hvilket vi også kommer ind på i definitionen af venskaber. Bauman betegner fællesskabet som skrøbeligt, fordi den fælles forståelse ikke kan danne grundlag for en langsigtet sikkerhed⁴³. Dette medfølger at mennesker, der satser på fællesskabet som en langsigtet sikkerhed, vil blive meget skuffede. I dette tilfælde kan man sige, at den fælles forståelse for motorcykelfællesskabet var, at man samles, og havde det dejligt, men at alting kredsede om motorcyklerne. Derfor er heller ikke dette fællesskab et fristed uden mulighed for komplikationer. I det øjeblik Jens ikke kunne deltage i det primære formål, som motorcykelklubben havde, kunne han heller ikke forvente sikkerheden længere, selvom de implicerede skulle have kendt hinanden i mange år.

En anden af Jens' venner, som også var en del af motorcykelklubben, har dog derimod reageret anderledes end de øvrige medlemmer. Jens beskriver at han kommer og besøger ham, og implicit kan man forstå at det betyder meget for ham.

Y: *“... men de gode venskaber du har haft, hvad synes du der skal til for at man er rigtig gode venner.”*

⁴³ Se teoriafsnit om Bauman.

J: *“ham min kammerat der sådan kommer og besøger mig, med jævne mellemrum, uden nødvendigvis at ringe i forvejen...”*

M: *“Ja. Så det ja...”*

Y: *“Så at man ved at personen er der hundrede procent”*

J: *“Nej det er ikke noget du gør på den måde. Du bliver bare ikke overrasket over at han kommer...”* (Yasmin, Jens, Martin Bilag 5: 10)

Jens har muligvis benyttet venskaberne til at udfylde et tomrum eller en følelse af ensomhed. Det er svært at sige, hvad Jens præcist har haft af motiver for at indgå i de fællesskaber, han har indgået i, men det skal ikke udelukkes, at Jens er en introvert mand.

Y: *“Hvornår lærte i hinanden at kende?”*

J: *“Det vil jeg ikke ud med...”*

Y: *“Det vil du ikke”*

J: *“... Nej det vil jeg ikke ud med.”*

(...)

M: *“Jamen, så er vi også færdige med foreningsspørgsmålene der, men øhm omkring venskab, hvordan synes du, altså kan du definere hvor grænsen mellem et venskab og et bekendtskab går”*

J: *“det tror jeg ikke jeg kan, det vil jeg ikke udtale mig om...”* (Yasmin, Jens, Martin, Bilag 5: 9)

Hvis vi antager at vores oplevelse af Jens, og vores måde at tolke ham på er korrekt, og han altså er introvert, kan han have brugt fællesskaberne til at have et socialt netværk og liv. Det er svært at sige, hvad de andre i fællesskabet har haft af motiver til at indgå i det. Det kan dog give mening, at sætte alt dette i forbindelse med knagefællesskaber som Bauman beskriver⁴⁴. Den frygt der kan forbindes med, at skulle stå over for risikoen for at skulle opbygge sin identitet i ensomhed, kan midlertidigt undgås. Jens undgår at skulle opbygge sin identitet alene, og kommer uden om frygten, der som sagt var forbundet med at gøre det i ensomhed. Identitetsdannelse sker i høj grad i samspil med andre⁴⁵. Det ses,

⁴⁴ Se teori afsnit om Bauman.

⁴⁵ Se teori afsnit om Bauman.

hvordan Jens i høj grad identificerer sig med motorcyklerne. Han har i opbyggelsen af sin identitet, været påvirket af dette fællesskab, som han har været en del af i mange år. Det er derfor også logisk, at han i vores interview, mellem linjerne, virkede som om, han kæmpede med en følelse af identitetstab. Det kan sagtens tænkes, at Jens har brugt fællesskabet som et knagefællesskab, hvor han har hængt sin egen usikkerhed op, for at fordrive sin ensomhed. Komplikationerne som opstod i Jens' tilfælde, betyder at Baumans teori om usikkerheden i at benytte fællesskaber som sikkerhedsnet, her bliver en realitet. Den frihed som Jens opgav ved at være en del af motorcykelfællesskabet, har her ledt til, at han lader til at være mere ensom, end hvis han for eksempel havde været bevidst omkring det, og måske i højere grad havde søgt det gode venskab. *“I et fællesskab kan vi desuden forlade os på de andres velvilje. Hvis vi snubler og falder, vil andre hjælpe os på benene igen (...)”* (Bauman, 2001: 8) Ud fra Jens' fortælling kan vi se, at han ikke er blevet hjulpet på benene igen af sit fællesskab, og derfor har han følt sig skuffet, og er i sidste ende endt med at forlade dette fællesskab.

Med udgangspunkt i disse interview kan vi se, at Baumans opdeling af fællesskaber er passende. Fællesskaberne holder ikke i længere perioder, men er tværtimod flygtige og foranderlige. Der ses eksempler på, at de fleste af interviewpersonerne har været en del af forskellige fællesskaber, som er blevet brudt; dog er det ikke nødvendigvis en dårlig ting at have forskellige former for venskaber, der kommer af forskellige fællesskaber, idét man har brug for at få en nuanceret fornemmelse af sin egen identitet. Fællesskaberne er med til at forme interviewpersonernes egen identitet, og deres fornemmelse af hvem de er som person, hvilket sker gennem fællesskaber og venskaber. Der er også mulighed for, at man i fællesskaberne finder forskellige former for venskab, som er med til at påvirke individets identitet. En diskussion der dog stadig kan stå åben, er definitionen af fællesskab, i forhold til medlemsantal, som kan være afgørende for en teoretisk forståelse af fællesskabet som en potentiel konstant, og varig størrelse: det gode fællesskab.

Delkonklusion

På baggrund af vores analyse og diskussion kan vi konkludere, at der ifølge vores teoretikere findes forskellige venskabsformer. Aristoteles er den første af vores teoretikere som forsøger at definere et svar på, hvilke venskabsformer der findes, og hvilke elementer der er i spil i venskaber. Svare og Alberoni bygger begge videre på Aristoteles' teorier, og det er disse teorier, der har dannet grundlag for vores forståelse af venskab.

Vi har gjort brug af den hermeneutiske fremgangsmåde i valget af temaer, som skulle danne grundlag for vores diskussion og analyse. Baggrunden for disse valg af temaer bestod i, at vi tog emner op, der synes at være tilbagevendende i vores teori og i vores empiri. De specifikke emner vi tog op, har vi brugt til at drage paralleller imellem vores empiri og teori. Alt dette er gjort, for at vi kunne centrere vores diskussion og analyse, og besvare vores problemformulering ud fra den viden vi pådrog os.

Vi fandt gennem vores undersøgelser ud af, at motiverne er centrale, når man forsøger at undersøge, hvorfor et subjekt indgår i specifikke venskaber. Måder at gøre dette på er ved at undersøge subjektets dyd, det udtryk de giver og afgiver og roller de indtager i sociale sammenhænge.

Vi har undersøgt værdier, der er centrale for det senmoderne menneske i venskaber. Derudover har vi undersøgt udviklingen historisk, med det formål at forstå hvad der har ledt venskabet og værdierne hen, hvor de er i moderne tid.

Vi har derudover undersøgt venskaber i fællesskaber, og forsøgt at undersøge hvad subjekter søger i disse relationer. Vi har måtte konkludere, at venskaber baseret på fællesskaber har tendens til at være flygtige, og at der i høj grad er risiko for skuffelse, hvis et subjekt søger tryghed i fællesskaber.

Fællesskaber kan dog samtidig være med til at skabe en nuanceret fornemmelse af subjektets egen identitet, og virke som et led i subjekters identitetsdannelsesprocess.

Udvidet diskussion

Vendepunkter, udvikling, identitet

Vi fokuserer i projektet på bestemte perioder, da de i bred forstand hjælper os med at forstå og skildre nogle nøglepunkter eller *vendepunkter*, der har været skelsættende for den efterfølgende tid. Derfor har vi ikke blot valgt at se på nutiden, men er samtidig sprunget ind i andre før liggende perioder, for at højne vores mulighed for et bredere perspektiv, og et dybere indblik i udviklingen. Længe før disse digitale midler som vi i dag bruger til at kommunikere, og en masse andet, i en tid hvor man skrev på tavler, formulerede Aristoteles, i antikken, sine tanker.

Det var en tid, hvor den raffinerede lægevidenskab som vi kender den i dag, ikke var at finde.

Forståelsen af mekanismerne omkring os (naturen) havde vi heller ikke nogen dybdegående forståelse af. Samfundet Aristoteles ytrede sig fra, var en samling af over 600 mindre bystater. Demokratiske

beslutninger blev i staterne typisk taget af rådene bestående af tilfældigt udvalgte mænd. Slaveri var som tidligere nævnt alment accepteret, og kvinder regnedes ikke for at kunne deltage i vigtige beslutninger⁴⁶. Denne tendens viste sig at holde ved, selv efter oplysningtidens anderkendelse af individets værdighed.

I takt med at det Romerske rige, efter sin store udbredelse, kollapsede i midten af det første årtusind, kollapsede også de fleste af dets institutioner (Schanz, 2004: 76). Dette gjaldt dog ikke kirken. Det romerske imperium havde siden slutningen i det 3. århundrede haft kristendommen som den tilladte religion, og da imperiet faldt, blev kirken stående som en betydelig magtfaktor.

“Det påhviler filosofen at kunne studere alle ting” (Schanz, 2004: 36). Filosofens arbejde med at *“studere alle ting”*, blev i denne periode både besværligt og farligt. Augustin⁴⁷ definerede i det 5. århundrede kirken, som værende over den verdslige stat (Schanz, 2004: 93), og med den anskuelse, måtte alle der ville argumentere moralsk eller filosofisk, i høj grad gøre det ud fra tolkninger af kristne dogmer (Schanz, 2004: 79). Argumenter var oftest baseret på biblen, og det var også i denne periode at paven tog eneretten på at forkynde Guds ord på jorden (Schanz, 2004: 93). Da kirken var over staten, og da paven var lige under Gud, blev enhver modstand mod kirken anskuet som værende modstand over for Gud, hvilket kunne retfærdiggøre dom over synderen (Schanz 2004: 94).

Altså var det vanskeligt for filosoffer, hvis de søgte at studere verden i alle dens aspekter på andre måder, end at argumentere gennem bibelske budskaber. Pavens kirke stod som en dømmende autoritet, selv over kongerne, og således stod det stort set på i tusind år. Dog opstod, som i romernes rige, en svækkelse af magtmonopolet. Borgere uden for kirken begyndte at opbygge rigdom og søge politisk indflydelse, og flere europæiske konger brød med Pavens magtmonopol (Schanz, 2004: 99). Dette resulterede i en udspredelse af magten, hvilket løsnede op for filosofisk, politisk og moralsk uenighed. Under renæssancen begyndte ting der før, i højere grad, havde været pådømt tabustatus at blive genfødt (Schanz, 2004: 100). De moralske og filosofiske tolkninger af budskaberne i selve biblen, blev også debatteret.

⁴⁶ Se afsnit om antikken.

⁴⁷ Romersk teolog og filosof, år 354 – 430. (den store danske, 2015)

Selv inden for de hellige institutioner var der altså uenighed om pavens endegyldige magt, og om hans kirkes måde at administrere den på. Dette skete med argumenter om at pavens kirke satte grådighed og opretholdelsen af egen magt over Gud. Forholdene begyndte at nærme sig en brist mellem kirkelige institutioner. Denne brist skete i 1517, da Martin Luther⁴⁸ med sine teser, startede en revolution inden for kristendommen. Perioden som fulgte kaldes *Reformationen*. Trods den ekstremt dømmende og religiøse natur der blev udlevet, var det et vendepunkt i forhold til samfundets fririvelse fra pavens kirke (Schanz, 2004: 110).

Mennesket forstod stadig Gud som værende aktiv i retning af at dømmes mennesket (Schanz, 2004: 109), og i at stå bag begivenheder. Dette ændrede sig først for alvor i 1700-tallet, da vi efter Renæssancen, var klar til at blive oplyst.

Oplysningsfilosofien er et eksempel på, at når fundamentet for noget ændres, så ændres dét, der var baseret på det. Hvis vi vil forestille os, den ændring det kan indebære for menneskets opfattelse og for vores samfund, at vi pludselig fra verdensbilledet fjerner Gud som aktiv aktør, må vi forestille os et verdensbillede, hvor menneskene ændres fra at være skæbnebundne brikker i et spil, de ikke selv er herre over, til at være de der, kan tage kontrol over deres egen skæbne. Det at vores syn på gud ændredes, krævede samtidig og unægteligt en ændring i måden vi kiggede og forstod naturen på. I forbindelse med at vores opfattelse af naturen blev ændret og raffineret, måtte menneskets forhold til naturen også revurderes (Schanz: 2004, 129-130).

“Det er menneskets kulturelle autonomi (dvs. selvbestemmelse) eller myndighed, som er i fokus. At mennesket kulturelt var autonomt betød, at det i sig selv - i kraft af dets bevidsthed - rummede kilden til de normer og regler, det skulle lade sig lede af. Det var en ide, som både var ny og optimistisk, og som betød konflikt. Autonomibestemmelsen kolliderede således med religiøse og metafysiske systemer af kollektiv og socialt forpligtende karakter og gik på tværs af forestillingen om, at traditioner i sig selv besad gyldighed” (Schanz: 2004, 129-130). Oplysningstiden var med til at åbne op for en debat med mennesket som centrum⁴⁹. Ytringer der ikke omhandlede Gud, blev i denne tid mere acceptable. Frigørelsen af tanker og ytringer har dannet et mere stabilt grundlag for de næste århundredes filosoffer og talere, og det er svært at forestille sig videnskabelig fremstilling, hvis det ikke havde været for en foregående periode, eller et vendepunkt som oplysningstiden.

⁴⁸ Munk, filosof og kyndig i bibelstudier, år 1483 - 1546 (Schanz 2004: 105)

⁴⁹ Se afsnit om oplysningsfilosofi.

Hvor oplysningstiden havde ting som de nye muligheder for teksttryk, er vores udvikling i dag unægteligt også berørt af den teknologiske udvikling. Digitalisering, udvidelse af markedet det medfører, samt effektiviseringen af vores hverdag har medført en globalisering og udbredelse af internettet. Der er inden for de sidste 20 år sket en enorm digital revolution. Hvor man før kun kunne ringe til hinanden på landlinjer, og var bundet til kun at have samtaler, når man var nær den stationære telefon, bærer langt de fleste i dag en mobiltelefon. Ikke nok med at telefonisk kommunikationen er blevet mobil, så er telefonen i dag blevet en computer i lommeformat, og endda en der trådløst er forbundet til internettet. Samtidig med det, er internettet blevet til en global kommunikationscentral, hvor man med et enkelt tryk kan dele, eller indtage indtryk fra hele kloden, eller direkte tale med folk.

Bruddet med det etablerede verdensbillede i oplysningstiden endte med at forgrene sig, og ændre måden vi forstod os selv og andre. Ligeledes må den nye ændring i vores teknologi og kommunikation, forventes at have en mærkbar effekt. Som beskrevet tidligere⁵⁰ kan nye systemer påvirke den sociale orden. Som deltager i den digitale verden i dag står man over for et nyt sæt muligheder og problemstillinger. Hvis vi holder Goffmans formulering, fra tidligere afsnit omhandlende at indrette sine "roller" eller sine "jag'er" efter det publikum der skal modtage dem, op imod Baumans tanke om konflikten mellem fællesskab og identitet⁵¹, kan vi drage paralleller mellem dem og udtalelser fra vores interviewpersoner; man begynder her at kunne ane sammenhæng i det billede, som de nye systemer danner ramme for. Meget kunne tyde på, at vi med den digitale revolution, og internettets udbredelse, har fået hidtil usete muligheder for at netwerke og kommunikere, og i et langt hurtigere tempo end nogensinde før. Samtidig tyder noget på, at der i denne udvikling ligger en fare for flere forskellige ting, der kunne være uproductive for både individets og fællesskabets udvikling.

Det kan formodes at vi med mulighed for let og hurtig tilfredsstillelse af sociale behov gennem digitale medier, står over for den fare, at vi "glemmer" sociale færdigheder. Man kan stille spørgsmål ved, om dannelsen af dybe venskaber er i fare, i kraft af det hurtige tempo, og den fysiske opsplittelse vi oplever, hvis vi kun kommunikerer digitalt?

Man kan ligeledes formode at kommunikation med et bredt globalt publikum, ikke kun gavner vores muligheder for at netwerke, men samtidig kan svække vores følelse af den tryghed, som vi normalt ville føle i et nært venskab. Følelsen af tryghed hører ifølge flere af vores teoretikere og

⁵⁰ Se teori afsnit om Giddens.

⁵¹ Se teori afsnit om Bauman.

interviewpersoner til i det godt venskab. Hvis mennesket i det senmoderne samfund forsøger at skabe sig selv gennem sine venskabelige relationer, opstår der en konflikt i menneskets identitetsdannelse; konflikten består i manglende tryghed, som relationerne ikke længere kan bidrage med. Mange mennesker vælger at opsøge fællesskaber, både til hjælp med opbyggelsen af identiteten og for at føle tryghed. Når et fællesskab er flygtigt, er der en risiko for skuffelse i fællesskaberne. Det er derfor med risiko at subjektet er en del af fællesskaber som led i dets identitetsdannelse.

Mediernes betydning for venskab

Mennesket er ikke en ø, og vil derfor naturligvis blive påvirket af dets omgivelser og således også af den fremherskende teknologiske kommunikation, der især frembrød efter årtusindeskiftet. Hvilken betydning kunne man forestille sig at denne nye platform for kommunikation, og derved også relationer, ville have på menneskets venskaber?

De nye forhold for kommunikation har skabt muligheden for at kommunikere globalt på tværs af tid og rum. Ud over at forholdene for kommunikation og dermed social tilfredsstillelse er ændret, ser også forholdene for andre former for tilfredsstillelse anderledes ud, end de gjorde inden internettets masseudbredelse. Men når vi går disse nye veje, skal vi så antage, at de er forbundet med et tilhørende sæt faldgrupper? I forhold til at blive hørt, kan vi i dag få udløb for alverdens tanker, glædelige eller frustrerede, gennem at ”poste” dem på internettet. Vi behøver ikke længere komme i fysiske fællesskaber for at kommunikere med ligesindede.

Da dette projekt ikke udelukkende handler om at afdække internettets påvirkning af måden, vi i dag er venner på, men snarere handler om at give et omrids af hele fænomenet venskab, og hvad det betyder for mennesket og dets identitet, er det følgende afsnit ikke nødvendigvis en fyldestgørende afvikling af de nye kommunikationsformers påvirkning. I stedet er det et skridt på den lange vej til at begynde at forstå, hvordan nye kommunikationsmuligheder påvirker måden, vi i dag er venner på.

En af de grundlæggende byggesten for et menneskes udvikling er tillid til et andet menneske, men kan vi have tillid til mennesker, vi måske ikke engang har mødt? Netop denne problematik arbejder især Giddens med, da han taler om adskillelse af tid og rum. Digitale medier har stor betydning for senmoderniteten, og er en måde hvorpå man kan kommunikere med folk, der ikke er fysisk tilstede, så derfor er det nødvendigt for mennesket at oprette tillid til noget ”ukendt”. Denne tillid bliver hos

Giddens især nævnt i sammenhæng med tillid til systemer⁵², men kan også relateres til tilliden hos en anden person i venskabsforhold.

I dette afsnit vil der især blive lagt vægt på Facebooks funktion i det senmodernes samfunds form for venskabelse.

Meget tyder på, at muligheden for dannelsen af overfladiske og brede netværk er steget betydeligt efter internettets udbredelse. Samtidig er vores egen identitet i fokus på en ny måde, da hver eneste Facebookprofil er som en slags offentlig repræsentation af personen bag profilen. På Facebook kaldes ens umiddelbare netværk for ens ”venner”, men om de virkelig er venner, eller hvor stor en del af vores fokus der er forbeholdt vores egen repræsentation på ”nettet”, er spørgsmål der endnu hænger ved.

Især i vores fokusgruppeinterview var der tydelige tegn på, at det gode venskab som Aristoteles beskriver, ikke er det, der dyrkes på Facebook: *”Jeg har eksempelvis ligesom Berit her også lavet en del ungdomspolitisk arbejde, og især der, der networker man sindssygt meget. Der kan det være fedt at have alle mulige kontakter, og formanden for den og den og den forening og sådan noget, og det er jo på Facebook at man kan snakke med folk og mødes med folk der, men det er bestemt ikke venner.”*

(Esben, Bilag 6: 21). Samme tendens gør sig gældende her: *”Det kan fandme være jeg kan bruge dem her til et eller andet, en eller anden dag. Hvad nu hvis jeg står uden bolig i København og har brug for at folk deler det her? Hvad nu hvis den her person på en eller anden sjov måde syntes at vedkommende skal gøre det eller vedkommende kan hjælpe mig? Så jeg synes bare også jeg bruger Facebook helt vildt meget til at udnytte andre folk og deres funktioner – dels fordi man kan se ”Fedt hun er lige blevet uddannet jurist – jeg har lige et spørgsmål her” eller hvad end det nu skulle være. Så bruger man det også til fordel for sin egen position.”* (Berit, Bilag 6: 25). Her ses det tydeligt, hvordan Facebook ikke kun bliver brugt til at dyrke sine venskaber, men i højere grad også i brugen af nyttevenskaber.

Forsvinder det etiske og moralske venskab, når man ikke er i fysisk kontakt med de personer, man kalder venner på Facebook? Især Alberoni lægger vægt på, at venskabet er som den etiske eros form - altså som et kærlighedsforhold, hvor man aldrig ville kunne finde på at såre en person, eller gøre noget over for den person der var moralsk eller etisk forkert. Man har ansvar, medfølelser og sympati for sine venner, men på Facebook er denne venskabelse ikke altid gældende. *”Men altså jeg tror ikke at der er nogen der betragter deres Facebook-venner som rigtige venner, det har jeg i hvert fald ikke hørt om*

⁵² Se teoriafsnit om Giddens.

endnu.” (Anette, Bilag 6: 21). Interviewpersonerne her skelner altså mellem deres netværk online og deres egentlige venner. Her skal selvfølgelig tages højde for, at folk bruger de sociale medier forskelligt. Hvor nogle bruger det til at netværke, bruger andre det mere privat, og taler kun med kontakter, de også interagerer med offline; andre bruger det primært som organiseringsværktøj. Fordi mediet blot er en platform, der kan bruges på utallige måder, kan man ikke definitivt sige, hvordan menneskets forhold til mediet er, da det afhænger af, hvordan det individuelle menneske bruger mediet. Om sit Facebook-brug siger en af interviewpersonerne: *”Der tror jeg at jeg ser Facebook.. (...). Jeg tror jeg er mindre personlig omkring den, altså fordi jeg sorterer aldrig, og jeg har lyst til det engang imellem, men jeg tror mere at min Facebookprofil er blevet så meget min offentlige person inden for det der rollespilmiljø, (...), altså den har ligesom den biarbejdsfunktion at jeg ligesom bruger den på den måde.”* (David, Bilag 6: 22-23). Her er det muligt for personen at være on-stage⁵³ hele tiden og iscenesætte netop det liv og den person, man gerne vil repræsentere for en bestemt gruppe mennesker. Hertil siger Goffman: *”At det finder sted en »inndeling av publikum« er både en virkning av og en vesentlig årsak til at vi spiller en rolle med så stor innlevelse som vi gjør. En slik inndeling fører til at de man spiller en rolle for, ikke vil være blandt dem man spiller en annen rolle for i andre kulisser.”* (Goffman 1992: 48). Facebook gør derved inddeling af publikum og “rolle-spil⁵⁴” let tilgængelig med en offentlig profil. Men selvom det er let tilgængeligt, er det ikke nødvendigvis let håndgribeligt, da alle vil have en interesse i at præsentere en bestemt rolle, der gerne skal anerkendes, hvis individet skal føle sig trygt. Scenen individet begår sig på, er imidlertid, i de sociale mediers tilfælde, potentielt global. En indvirkning på hvordan man præsenterer sig selv, og dømmer andre, må ud fra Goffmans teori om roller være forventelig. *“Facebook tillader os simpelthen at være en flue på væggen, i andre folks liv. Altså for dem der lader os gøre det. (...)”* (Berit, Bilag 6: 24). I den forstand holder vi altså nogle gange øje med hinanden online, også individer som ikke personligt er en del af vores sociale liv. *“Jeg bruger slet ikke det der på den måde der, og jeg har ikke lyst til det. Jeg føler også at hvis jeg lægger noget op på Facebook, så føler jeg med det samme at jeg bliver ret bedømt af alle, og ofte så vil man blive bedømt forkert, og det har jeg ikke lyst til, det har jeg virkelig ikke brug for.”* (David, Bilag 6: 23). I dette citat ser vi tegn på, hvordan det sociale medies struktur kan resultere i utryghed og usikkerhed i forhold til at ytre sig til offentligt skue. Baumans begreb om komparative

⁵³ Se teoriafsnit om Goffman

⁵⁴ Rolle-spil er skrevet således for at dække over Goffmans ubevidste selviscenesættelse af sig selv, i form af roller, og derved adskille det fra aktiviteten rollespil, som handler om indlevelsen i en rolle, på et bevidst plan.

referencegrupper kan i høj grad også relateres til Facebooks påvirkning af både venskaber og identitet, da vi i høj grad bruger Facebook som et redskab til dette. Komparative referencegrupper er som tidligere nævnt, en gruppe af personer vi henter inspiration fra, og sammenligner os selv med⁵⁵; da alle har mulighed for at skabe et glorificeret billede af dem selv på Facebook, kan det vi sammenligner os med dog virke uopnåelig, og kan tænkes at medføre en form for usikkerhed i sin egen identitet. En overdreven brug af sociale medier frem for fysisk nærhed kunne også formodes at medføre ensomhed hos individet. Dette kan formodes da vi i stedet for at skabe nære og oprigtige relationer, benytter os af bl.a. Facebook til at opretholde mange overfladiske venskaber der udvider ens sociale netværk. *”Jeg kan tit sidde i samme bus med folk man er på Facebook sammen med, og når man så kommer ind ser man dem i øjnene, og flytte det blik ned, og så sætte sig med ryggen til.”* (Esben, Bilag 6: 28). Således kan et Facebook-venskab i ekstreme tilfælde ikke stilles i parallel til et rigtigt venkab, da personen vil være en tilskuer til den offentlige person nærmere end en faktisk ven.

”jeg har jo også nogen af de der tåber der, der sidder og lægger alt muligt, og påstår mærkelige ting, op og hiver deres kilde fra Den Korte Avis⁵⁶ (...) og jeg sidder og tænker ”For helvede hvor er du mærkelig altså”. Kan du ikke se at det er jo en avis der skriver det? Nej det er ikke en avis. Det kan jeg simpelthen ikke mere, og så fjerner jeg dem.” (Simon, Bilag 6: 22). Som Goffman nævner, er der i forhold til kommunikation en uoverensstemmelse mellem vores menneskelige natur, og det sociale ”jeg” vi bruger til at agere i kommunikationssituationer⁵⁷. Funktionel og balanceret kommunikation kræver kompromis fra begge parter, hvis den skal opretholdes. Hvis kompromiset ikke er til stede, synes det, at der vil opstå et kommunikationsbrud; dette vil blive forsøgt undgået i en samtale, men dette synes ikke at eksistere på Facebook, da vennen bare kan fjernes.

Hvis man skulle benytte Goffmans teorier, kunne man sige, at der ikke forekommer en harmoni i kommunikationen, men tværtimod er der en kæde af umiddelbare følelser og tanker, der ikke kan godtages af alle (Goffman, 1992: 17-18).

Vi konstaterer altså herved, at nye kommunikationsmuligheder indebærer nye muligheder for kommunikationsbrud.

⁵⁵ Se teoriafsnit om Bauman

⁵⁶ Den Korte Avis beskriver sig selv som en nyhedsavis, men kritiseres af mange for at være usaglig.

⁵⁷ Se teoriafsnit om Goffman.

En interviewperson fra en ældre generation, beskriver vanskeligheden i at opretholde et venskab ved store geografiske afstande:

T: *“du sagde jo at du havde mistet mange venskaber, fordi du har flyttet og at man har gået på en ny skole.”*

G: *“der har jeg mistet, for så boede man ikke tæt på og det var ikke nemt lige at komme hen til dem. Der har jeg mistet på den måde, ja.”* (Troels, Gertrud, Bilag 4: 10).

Gertrud har før oplevet at miste kontakten til sine venner på grund af flytning. Dette kan påvirke opretholdelsen af kommunikationen fra en fornøjelse til en krævende opgave. Den nuværende tids kommunikationsform indebærer andre muligheder for at miste kontakt. For det første fordi man nu står over for, at skulle indrette enhver af sine offentlige digitale ytringer, til at skulle modtages af et globalt netværk. For det andet kan man alene ved at miste internetforbindelse eller have andre tekniske problemer miste muligheden for at deltage i de nye kommunikationsforhold, som vi mener er blevet normen. *“Jeg har lidt problemer med at vedligeholde det. Fordi min mobiltelefon er noget bras, så jeg har ikke kunne holde kontakt..telefonisk kontakt med folk.”* (Jens, Bilag 5: 4) . Fordi kommunikationen kun finder sted digitalt, stiger muligheden for at forbindelsen og fællesskabet forsvinder det øjeblik, man ikke aktivt deltager i det, men hvis man deltager, kan det være et hjælpemiddel til at opretholde venskaber, der skal bestå på trods af geografisk afstand.

I forbindelse med Montaignes venskab med Boétie nævnes det tidligere, at de to mødtes til en fest hvor de øjeblikkeligt dannede et usagt bånd, og derefter var fantastiske venner⁵⁸. Hvor vores Facebook-netværksadfærd synes at være mere baseret på nyttevenskabets funktioner, leder Montaignes beskrivelse af hans forhold til vennen nærmere tanken hen på ”Det gode venskab”, hvor en tryghed samtidig virker tilstede på tværs af tid og rum. Det virker dog ikke til, at denne kemi og passion er gældende i Facebook venskaber. Hertil siger Gertrud fra det semistrukturerede interview: *“jeg kan nu bedst lide at man kan sidde og snakke med hinanden, og kigge hinanden i øjnene. Og være fortrolige på den måde. Og have den nærhed, ikke ogs’. Jeg syntes det betyder meget at man kan være sammen med andre mennesker og snakke ordentligt med dem; dét personlige møde, ikk’ ogs’. Det betyder meget at vi gør det, i stedet for at vi bare kører det hele over telefonen og lige netop Facebook osv. I den stil. Så synes jeg man kommer længere væk fra hinanden.”* (Gertrud, Bilag 4: 2). Hun beskriver altså

⁵⁸ Se teoriafsnit om Montaigne.

tryghed og nærhed som nøgleelementer i, hvad hun ser som et godt venskab, frem for at kommunikationen skal foregå over Facebook og andre medier.

Simon fra vores fokusgruppeinterview, som var alderspræsident i fokusgruppen, udtalte om sit forhold til venskab: *“Jeg har det meget med kemi. Altså. Altså hvis jeg har en god kemi fra start af, jamen så kan vi da .. kan jeg være venner ... blive næsten bedste venner fra dag 1 af. Uden at det gør mig noget. (...) Jeg tror at jeg har EN ven fra hele min skoletid. Ham havde jeg ikke mødt før jeg startede på HF. Fra allerførste dag blev vi bedste venner og var sammen. Helt sådan derfra. Og det er bare .. det er en af mine bedste venner stadigvæk.”* (Simon, Bilag 6: 5). Når interviewpersonen her taler om kemi, beskriver han jo noget, tilsvarende hvad Montaigne talte om i forbindelse med hans eget venskab.

Yderligere synes hans venskaber at være af en natur, hvor der er en fælles følelse af tryghed. Det rejser øjeblikkeligt spørgsmålet: hvordan står den kemi, og trygheden der følger med, i forhold til den senmoderne verdens hurtige tempo, de sociale mediers netværksbaserede bekendtskaber, og den utryghed der følger med den potentielle globale bedømmelse af ens offentlige figur og ytringer? Når kommunikationen finder sted over internettet, og når de ting vi socialt spejler os i, ikke er egentlige nære relationer med faktiske personer, men nærmere er at netwerke med de billeder personerne vælger at vise os, finder vi, at den kemi som Alberoni og flere af vores interviewdeltagere nævner, ikke har gode forhold for at finde sted. Vi har i både de filosofiske tekster, i teoretikernes tanker og fra vores interviewdeltagere på tværs af æra og alder hørt at et godt venskab forbindes med en form for tryghed. Vi har imidlertid ikke fundet noget, der tyder på, at en sådan tryghed opnås gennem brug af de digitale medier, hvorfor vi konkluderer, at et moderne medier ikke alene er et holdbart fundament for venskab og tryghed.

Kritik af egen metode

Goffman behandler ikke emnet interview i hans værk *Vårt rollespil til daglig*, men hans teorier om roller kan relateres til vores metodeovervejelse i forbindelse med interview, og kan evt. ses som en slags fejlkilde. De roller vi til dagligt tager på os, er konstrueret ud fra det publikum, der beskuer os, derfor påtager vi os forskellige roller i forskellige situationer. Det er derfor sandsynligt, at vores interviewdeltagere alle har påtaget sig en form for rolle under interviewet. Især de semistrukturerede interview virker, i forhold til Goffmans teorier, til at være mere on-stage og formelle, hvor vi kommer mere back-stage i fokusgruppen. Dette skyldes blandt andet, at gruppen havde et forudgående forhold

til hinanden, da de er i samme projektgruppe, og derved har følt sig mere vante i deres omgivelser. Dette kan spottes i det uformelle sprog, der bliver brugt i interviewet, der bliver eksempelvis jeket imellem dem:

D: *“Jaer men jeg tror også det er svært, det er svært når man er i folkeskoler og jeg tror også man er lidt ligeglad altså om folk har det specielt godt, altså medmindre det er din bedste fodboldkammerat.”*

(Alle griner)

E: *“Børn er nogle svin”*

S: *“Og lærere!”* (David, Esben, Simon, Bilag 6, 15).

Der bliver ifølge Goffman skabt et sprog mellem kolleger (i dette tilfælde medstuderende), der går på tværs af de personlige forskelligheder, der nu måtte forekommer. Ved at skabe dette sprog og derved også forståelse kommer man tættere på hinanden som gruppe. Vi ser eksempelvis, at der med det samme er forståelse for denne kommentar: *“Jaer. Og det er det netop også, for vi har også en kæmpe omgangskreds hvor at, så lige pludselig nåå men du skal med, jaer men hun er der, nå men så skal jeg lave lektier i dag, ik? Og det er også virkelig hvor den der venskabskreds der går relationerne bare helt amok. Ja..”* (Frederik, Bilag 6: 16). Ved at der opretholdes en speciel tone og et internt sprog i gruppen, så skabes der ifølge Goffman også en definition af situationen. Denne definition vil blive opretholdt, så længe der fremgår en enighed i, hvad der bliver sagt. Fremgår der åbne modsigelser og stridigheder, vil der forekomme et kommunikationsbrist⁵⁹, og harmonien vil blive sat på spil. Det skal forstås, at denne harmoni vil blive forsøgt opretholdt for enhver pris, og derfor vil vore umiddelbare menneskelige impulser også blive holdt tilbage. Dette kan ses som en form for fejlkilde i vores interview, da der måske vil blive holdt nogle sandheder tilbage for at opretholde harmonien i den fremsatte definition af situationen. At få et fuldstændig autentisk svar vil ifølge Goffman derfor nærmest være umuligt, da vi altid vil påføre os en rolle.

Denne holdning kan også bekræftes ved at se på friendship talks, hvor Anthony & McCabe mener, at man skaber sig selv ved at omtale sine venner, eller hvordan man placerer sig i forhold til dem i et

⁵⁹ Se teoriafsnit om Goffman.

netværk. Denne skabelse af sig selv kan også vendes om, således vi må spørge: i hvilken retning søger man ubevidst at skabe sig selv? Når man omtaler sine venner negativt, altså betterment distancing, forsøger man at skabe sig selv positivt - altså forsøge at vise det bedste sociale jeg, for det publikum man indgår i. Denne observation er interessant i forhold til nogle af vores fokusgruppeinterviewdeltageres udtalelser: *“Men så nogle gange når jeg sidder og skal til at slette folk tænker jeg: Det kan fandme være jeg kan bruge dem her til et eller andet, en eller anden dag. Hvad nu hvis jeg står uden bolig i København og har brug for at folk deler det her? Hvad nu hvis den her person på en eller anden sjov måde syntes at vedkommende skal gøre det eller vedkommende kan hjælpe mig? Så jeg synes bare også jeg bruger Facebook helt vildt meget til at udnytte andre folk og deres funktioner”* (Berit, Bilag 6: 25).

Berit forsøger her netop ikke at vise sit bedste jeg, eller positionere sig væk fra negative kvaliteter - hun indrømmer ærligt, at hun udnytter folk, og kun værdsætter dem for deres nytte. Dette kan tyde på flere ting: den første heraf, at der i fokusgruppens rolle-spil er tale om et æstetisk fællesskab, da alle giver plads til forskellighed. Der er ingen der protesterer, eller kritiserer hende for hendes holdninger. Det andet man kan aflede er, at der i fællesskabet er en backstage, dybt nok til at deltagerne tør vise deres menneskelige jeg. Selvfølgelig påtager man sig altid roller i større eller mindre grad, men under disse forhold tør vi godt forsvare at det sociale rum og giddens rolle-spil, ikke har haft påvirkning på individerne i fokusgruppens udtalelser.

Refleksion over arbejdsproces

Da vi i dette projekts spæde begyndelse samledes som gruppe, og begyndte at tale om emnet, kom vi hurtigt til enighed omkring observationen: at begrebet “venskab” dækker over et bredt felt af forskellige former for relationer mellem mennesker. Selvom begrebet er det samme i brugen, er de forskellige niveauer af relationer, det bruges til at beskrive i mange tilfælde ulig hinanden. Det stod, som forventeligt, klart at vi måtte efterforske yderligere for at danne os en ramme, vi kunne arbejde ud fra. For at sige det på en anden måde: Vi havde en opfattelse af emnets form og størrelse, men havde brug for noget håndgribeligt at analysere og arbejde ud fra. Baseret på denne observation fandt vi derfor teoretikeres og filosofers afviklinger på emnet, for at kunne fortsætte med projektet. Vi fandt hurtigt ligheder og sammenlignelige tanker på tværs af teksterne, vi arbejdede med. Yderligere virkede det som om, at tankerne der opstod i vores egne diskussioner om emnet, i høj grad faldt i spænd med de

ting vi fandt. Ud over at studere andre tænkeres udsagn og observationer ønskede vi samtidig at udvide vores empiri med nyt materiale. Dette bragte os til ideen om at udføre interview. Da vores filosoffer og teoretikere (selv de nyere som Helge Svare) har gjort sig deres observationer og nedskrevet deres tanker, før den kommunikative og sociale udvikling var nået til det stadie det nu er, fandt vi det meget relevant at tale med både ældre og yngre subjekter, for at danne os et billede af deres forhold til venskab, både nu, og i fortiden. Vi udførte et langt biografisk interview, men fandt det svært konkret at bruge i projektet, efterfølgende udførte vi to semistrukturerede interview med ældre subjekter, samt et fokusgruppeinterview med yngre deltagere. Vi sammenlignede inputtet fra interviewene med teoretikernes konklusioner, og fandt herigennem frem til temaer som vi forsøgte at brede ud og indramme. Som arbejdet skred frem fandt projektet i stigende grad sin form. Og til sidst havde vi grundlag til selv at udtale os og konkludere på emnet. Når konflikt opstod i forbindelse med gruppearbejdet, fokuserede vi på at tale ud og komme tilbage på det konstruktive spor. Dette skete flere gange under projektet, men i kraft af fokuset på det konstruktive førte det efterfølgende til fremskridt i vores kreative proces.

Konklusion

Facebook bliver i høj grad brugt af det senmoderne menneske til at vedligeholde og bibeholde bekendtskaber, der i højere grad minder om det, som Aristoteles betegner nyttevenskab, da vi ud fra vores fokusgruppeinterview kunne se, at disse Facebook-venskaber blev brugt til at netværke frem for at skabe nære og tætte relationer.

Der er intet der tyder på, at subjekterne i henholdsvis de semistrukturerede interview eller i fokusgruppeinterviewet ikke har behov for nærhed i deres relationer til andre mennesker. Men hvordan tackler det senmoderne menneske behovet for tilstedeværelsen af nærhed i deres relationer, når det ikke stemmer overens med den livsstil, der hersker i det senmoderne samfund? Det lader til, at det gode venskab skaber en følelse af nærhed for mennesker; de som har et forhold, der kan sammenlignes med det gode venskab, afgiver i høj grad et udtryk af, at de er tilfredse. De som ikke afgiver et udtryk af at være tilfredse, kan ofte sammenlignes med mennesker, der oftest dyrker nyttevenskaber. Konflikten som det senmoderne menneske står overfor, ville i denne kontekst kunne løses med udgangspunkt i Aristoteles' teorier; hvis dyd blev et omdrejningspunkt for det senmoderne menneske i dets selvrealiserings process, kunne det tænkes, at det gode venskab ville få bedre vilkår. Hvis et menneske ønsker at indgå i en relation som det gode venskab, skal vedkommende være lige i dyd med det andet

menneske. Kunne det senmoderne menneske have brug for et fokusskift? Fremfor at behovet for selvrealisering kredser om individets behov, burde der måske være fokus på individets dyd.

Det gode venskab indeholder de værdier, som synes at være idealet for et venskab, men i hvor høj grad eksisterer det gode venskab i praksis? Montaigne beskriver sit venskab med Etienne de la Boétie som et øjeblikkeligt venskab, hvor de bliver én sjæl i to kroppe (Montaigne, 1992: 214). Men dette strider mod vigtigheden af det frie valg af personen, man indgår i et venskab med, som både Svare og Alberoni kommer ind på. Spørgsmålet er, om venskabet i realiteten er et bevidst valg, som skal foretages, eller om der opstår en kemi mellem individerne, som senere skal anerkendes, førend man kan kategoriserer sig selv som venner? For det gode venskab synes ikke at være et ofte set fænomen, men tværtimod virker det til, at folks venskaber består af nytte-, og lystvenskaber. Derfor kan man spørge sig selv, om det gode venskab er en sjældenhed? Det er for os svært at kategorisere interviewpersonernes venskaber, da vi kun kan forholde os til de udtryk, som de giver og afgiver. Men ud fra disse virker det til, at individerne har gjort sig mere i nyttevenskaber og lystvenskaber over nettet, men at de venskaber, som de selv kategoriserer som gode venskaber, er dem som de ses med uden for medierne.

Det er derfor muligt at konkludere, at det med mediernes tilstrømning er nemmere at blive vildledt væk fra de nære relationer og i stedet søge mod det overfladiske netværk. Ligeledes at mulighederne for et tæt fællesskab og godt venskab stadig eksisterer og endda er bedre, men at vi, ligesom med alle de andre mangfoldige muligheder der tilbyder sig i det senmoderne samfund, har svært ved at finde skoven for bare træer.

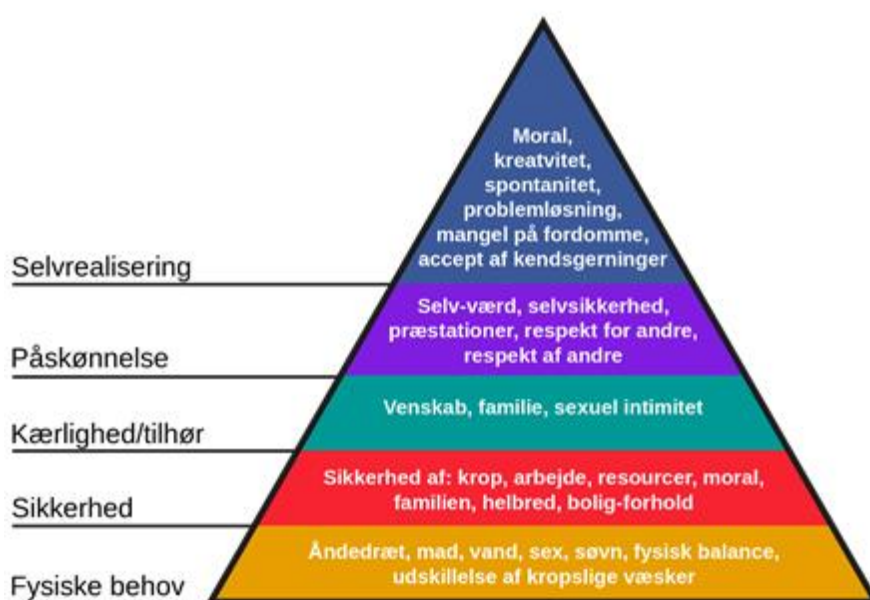
Dog er det samtidig blevet nemmere at bibeholde nytte-, og lystvenskaber ved hjælp af medierne. Dette har påvirket behovet for det gode venskab, muligvis fordi man får sine behov dækket gennem sine nytte-, og lyst relationer.

Perspektivering

I dette perspektiverende afsnit vil vi tage udgangspunkt i en kronik fra hjemmesiden Berlingske (b.dk), der omhandler konsekvenserne ved senmodernitetens frihed. I artiklen hævdes det, at for megen frihed kan have sine bivirkninger, da frihed i dag bliver vægtet højere end tryghed. Senmoderniteten har forårsaget et traditionsbrud, da forhold og roller ikke længere er naturgivne, og især selvrealisering og individualisering erstatter de traditioner, der før havde plads i familie og fællesskaber. Der bliver i

kronikken særligt lagt vægt på menneskets ansvar for de konstante valg, der skal træffes - hvad vil vi, og hvem vil vi være? ”Friheden tvinger ligeledes det enkelte menneske til at benytte dets personlige frihed, og vælge hvad det vil hele tiden: »Vi er nødt til at vælge. Det er netop pointen. Der er ikke bare valgfrihed, men også valgtvang.« Lad os altså derfor kalde det frihedens determinerende etik og fængsel.” (Nielsen 2011).

Vi har valgt denne kronik, da den også kan perspektiveres til vores emne om venskab i det senmoderne samfund - for fravælger vi i dag også venskaber for at få muligheden for at selvrealisere os selv, eller har senmodernitetens ”valgtvang” ikke påvirket nutidens venskaber? Ifølge artiklen er det ikke længere fællesskabet, der er opskriften på lykken, tværtimod er det individualiseringen og det at få mest muligt ud af individets potentiale, der er vejen til det gode liv. Lykken kan derfor ikke være afhængig af andre mennesker.

Hertil vil vi gerne inddrage Maslows pyramide⁶⁰ for at underbygge nødvendigheden af den tryghed, som det senmoderne samfund ikke længere tilbyder. Som vi så tidligere i projektet, så nævner Bauman, at for at kunne være med i et fællesskab, så må man til tider gå på kompromis med sin identitet, og man taber herved også noget af sin frihed. Men tab af fællesskab er også et tab af sikkerhed. Ser vi på Maslows pyramide er netop sikkerhed det

første sociale behov, der skal opfyldes næst efter de fysiske, så denne er ifølge Maslow ikke én, man kan tilsidesætte for at fremme sin egen selvrealisering. I kronikken står der: ”Tilsyneladende skaber realiseringen af hvert enkelt menneske kun komplikationer, fordi den ledsagende konkurrence, der opstår, når hvert enkelt menneske skal realisere sit eget potentiale, ikke bare skaber en fjendtlig kamp mennesker imellem. Den resulterer ligeledes i svære betingelserne for fællesskaberne, hvor tillid og

⁶⁰ Abraham Maslow - psykolog 1908-1970 https://da.wikipedia.org/wiki/Maslows_behovspyramide

pragmatisme deltagerne imellem er nødvendig.”(Nielsen 2011). Men er det kun negativt, at mennesket har stor mulighed for at realisere sig selv i det senmoderne samfund? Netop dét at mennesket i dag har friheden til at vælge og skabe sig sin egen unikke identitet, betyder det så ikke også i højere grad, at vi selv kan vælge vores venner? Når nu roller i samfundet ikke længere er naturgivent, kunne man forestille sig, at det vil være nemmere at finde venner baseret på enighed og fælles interesser, og er dette ikke med til at skabe vores identitet i en positiv retning?

Kronikken diskuterer, om vi har for megen frihed, da vi for at få denne opgiver vores medlemskab i fællesskaber og familie. Dette underbygges af den selvrealisering, der finder sted på medier som bl.a. Facebook, hvor ”venner” i høj grad er tilstede for egen nyttes skyld og for at realisere sig selv som person på nettet, og ikke for venskabets og nærhedens skyld.

En anden artikel vi vil perspektivere vores opgave til, finder vi på hjemmesiden Etik.dk. Denne artikel behandler emnet narcissisme og dets tag i den vestlige verden. Narcissismen har især fået sin udbredelse i det senmoderne samfund, hvor selvoptagethed, i artiklen, hævdes at være blevet til en folkesygdom. Vi bliver lært fra barnsben, at der ikke er sat grænser for vores formåen, og da identitet i højere grad er blevet et individuelt projekt, så har vi også brug for konstant anerkendelse i alle vores valg. Når der her siges at identitet er blevet et individuelt projekt, så menes der, at forældrenes erhverv, tro, overbevisning osv ikke længere har så stor betydning for børnenes udvikling og identitet. I denne artikel nævnes det også, hvordan mennesket i dag har mange valg, der skal træffes, så vi søger konstant bekræftelse på, om vi nu er på vej i den rigtige retning: *“Det gør narcissismen til en moderne folkesyge, der tærer på den sociale sammenhængskraft og er med til at gøre os alle mere deprimerede, ensomme og gældstyngede”* (Schelde, Nyholm 2012). Vi har valgt denne artikel, da vi kunne se en lighed til de Facebook-venskaber vi indgår i, hvor likes og kommentarer betyder meget for Facebook-brugeren, da dette i høj grad også er form for konstant anerkendelse fra vores “venner”. Her kan det igen tolkes, at mange af de Facebook-venskaber vi indgår i, kan ses som værende enten lyst- eller nyttevenskaber da vi søger deres accept og påskønnelse. Dette fænomen kan også tænkes at have bidraget til den stigende narcissisme, artiklen omhandler. Påskønnelse ser vi også i Maslows pyramide, så den er vigtig for et menneskes sunde udvikling, men i hvor høj grad, og hvem skal give os den? I vores to artikler har vi set, hvordan senmoderniteten og dens medbragte sociale medier kan have en påvirkning af menneskets udvikling og identitetsdannelse. Senmodernitetens frihed har bragt os en masse valg, vi før i tiden ikke skulle tage stilling til - valg der omhandler egen selvrealisering og

individualisering, men glemmer familie, fællesskaber og venner. I den anden artikel ses det, hvordan disse valg skal have regelmæssig anerkendelse, da der hersker tvivl om hvorvidt disse valg er rigtige eller ej. Denne søgen efter anerkendelse skaber en narcissisme hos individet, og bringer en række konsekvenser med sig - bl.a. Egocentrisme, ensomhed eller depression.

Maslows pyramide er også inddraget for at understrege vigtigheden i en sund psykisk udvikling, og hvordan senmoderniteten kan påvirke denne.

Litteraturliste

Bøger og artikler:

Alberoni, Francesco (1992)

Venskab, Lindhardt og Ringhof

Andersen, Siig Andersen, Dausien, Bettina og Larsen, Kirsten (2005)

Livshistorisk fortælling og fortolkende socialvidenskab, 1. udgave, Roskilde Universitetsforlag

Anthony, Amanda Koontz og McCabe, Janice (2015)

Friendship Talk as Identity Work: Defining the Self Through Friend Relationships

Society for the Study of Symbolic Interaction

Aristoteles (2000)

Etikken, Det lille Forlag

Bauman, Zygmunt (2001)

Fællesskaber – en søgen efter tryghed i en usikker verden, Hans Reitzels Forlag.

Bauman, Zygmunt og May, Tim (2003)

At tænke sociologisk, Hans Reitzels Forlag. Side 9-43.

Brinchmann, Svend, Tanggaard, Lene (2010)

Kvalitet i kvalitative studier, Hans Reitzels Forlag.

In: Brinchmann, Svend & Lene Tanggaard (red.): Kvalitative metode. Hans Reitzels Forlag. side 489 - 499.

Bruhns, Jensen, Eric Bernard (2003)

Historie - livsverden og fag, Gyldendal, s- 65-81. (Uddrag)

Bruhns, Svend (2004)

Bibliografiens historie i Danmark, 1700- og 1800-tallet, Aalborg Universitetsforlag. Side 18-26
(uddrag)

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014)

Interview - Det kvalitative forskningsinterview som håndværk, 3. udgave,
Hans Reitzels Forlag

Nielsen, Vilhelm Vig: **Frihedens fængsel**, 2011, lokaliseret: 22 maj 2016

<http://www.b.dk/kronikker/frihedens-faengsel>

Schelde, Nanna & Nyholm, Sidsel: **Narcissisme er blevet en folkesygdom**, 2012, lokaliseret: 22 maj 2016

<http://www.etik.dk/hverdagsetik/narcissisme-er-blevet-en-folkesygdom>

Svare, Helge (2004)

Venskab, 1. udgave, Boedal

Giddens, Anthony (1996)

Modernitet og selvidentitet, Hans Reizels Forlag A/S. Side: 21-48 (Uddrag)

Goffman, Erving (1992)

Vårt Rollespil til daglig, Dreyers Forlag

Hjemmesider:

Berlingske, **Frihedens fængsel**, 2011, lokaliseret: 22 maj 2016

<http://www.b.dk/kronikker/frihedens-faengsel>

Dartmouth, **Janice McCabe**, 2013, lokaliseret: 23 maj 2016

http://dartmouth.edu/faculty-directory/sites/dartmouth.edu.faculty-directory/files/McCabe_cv-Dec13.pdf

Den store danske, **Antikken**, 2015, lokaliseret: 2 maj 2016

[http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Antikken/Romerriget/Romerriget til ca. 27 f.Kr./antikken](http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Antikken/Romerriget/Romerriget_til_ca._27_f.Kr./antikken)

Den store danske, **Antikken**, 2012, lokaliseret: 2 maj 2016

http://denstoredanske.dk/Gyldendals_Teaterleksikon/Antikken/antikken

Den store danske, **Aristoteles**, 2014, lokaliseret: 11 maj 2016

http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Filosofi/Oldtidens_filosofi/Aristoteles

Den store danske, **Athens Demokrati**, 2014, lokaliseret: 2 maj 2016

[http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Antikken/Antikken,_gr%C3%A6ske_stednavne/Athens demokrati](http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Antikken/Antikken,_gr%C3%A6ske_stednavne/Athens_demokrati)

Den store danske, **Anthony Giddens**, 2015, lokaliseret: 11 maj 2016

http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Sociologi/Sociologer/Anthony_Giddens

Den store danske, **Augustin**, 2015, lokaliseret 24 maj 2016

http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Religion_og_mystik/Oldkirken/Augustin

Den store danske, **Deisme**, 2011, lokaliseret: 5 maj 2016

[http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Filosofi/Oplysningstiden,_engelsk deisme og kritisk filosofi/deisme](http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Filosofi/Oplysningstiden,_engelsk_deisme_og_kritisk_filosofi/deisme)

Den store danske, **Erving Goffman**, 2009, lokaliseret: 11 maj 2016

http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Sociologi/Sociologer/Erving_Goffman

Den store danske, **Hermeneutik**, 2015, lokaliseret: 19 maj 2016

http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Filosofi/Filosofiske_begreber_og_fagudtryk/hermeneutik

Den store danske, **Litografi**, 2012, lokaliseret: 11 maj 2016.

http://denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Grafik/Litografi_og_plakater/litografi

Den store danske, **Michel de Montaigne**, 2015, lokaliseret: 11 maj 2016

[http://denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Litteratur/Fransk_litteratur/1550-1600/Michel Eyquem de Montaigne](http://denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Litteratur/Fransk_litteratur/1550-1600/Michel_Eyquem_de_Montaigne)

Den store danske, **Zygmunt Bauman**, 2013, lokaliseret: 11 maj 2016

[http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Sociologi/Sociologer/Zygmunt Bauman](http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Sociologi/Sociologer/Zygmunt_Bauman)

Etik, **Narcissisme er blevet en folkesygdom**, 2012, lokaliseret: 22 maj 2016
<http://www.etik.dk/hverdagsetik/narcissisme-er-blevet-en-folkesygdom>

Faktalink, **Baggrunden for renæssancen**, 2006, lokaliseret: 3 maj 2016
<http://www.faktalink.dk/titelliste/rena/renabagr>

Francesco Alberoni, **About me**, 2016, lokaliseret: 23 maj 2016
<http://www.alberoni.it/versione-inglese/about-me.asp>

Leksikon, **Goffman, Erving**, 2016, lokaliseret: 11 maj 2016
<http://www.leksikon.org/art.php?n=996>

Roskilde Universitetscenter, **Dimensionskursus - subjektivitet og læring - hus 9.1**, 2015, lokaliseret: 4 maj 2016
<http://kursus.ruc.dk/class/view/8013>

Samfundsfag2011, **Det senmoderne samfund**, 2016, lokaliseret: 31 marts 2016
<https://samfundsfag2011.wikispaces.com/Det+senmoderne+samfund>

Sociologisk set, **Det senmoderne samfund**, 2016, lokaliseret: 5 maj 2016
<https://sociologiskset.systeme.dk/index.php?id=407>

UFC Sociology, **Anthony, Amanda**, 2016, lokaliseret 23 maj 2016
<https://sociology.cos.ucf.edu/people/koontz-anthony-amanda/>

Universitetsforlaget, **Helge Svarre**, ukendt, lokaliseret: 20 maj 2016
https://www.universitetsforlaget.no/Bli-forfatter/Vaare-forfattere/Helge_Svare

Videnskab, **Hvad er hermeneutik**, 2012, lokaliseret: 19 maj 2016
<http://videnskab.dk/kultur-samfund/hvad-er-hermeneutik>

Wikipedia, **Maslows behovspyramide**, 2016, lokaliseret: 24 maj 2016
https://da.wikipedia.org/wiki/Maslows_behovspyramide

Progressionskurser:

Halkier, Bente. Progressionskursus - Humanistiske Metoder, Interview